

hekuran
KOKA

nuancat e ndryshme
të së verdhës
tregime

HEKURAN KOKA

Nuancat e ndryshme
të së verdhës

tregime

Nuancat e ndryshme të së verdhës
Tregime

©2012 Hekuran Koka

Redaktorë	Ernest Marku Elona Capo
Korrektori	Elona Capo
Kopertina	Agim Koka
Faqosi	Agim Koka

Asias,
Hasimes,
Ajshes

Përmbajtja

Lisi Plak	6
Një vdekje	13
Gjyshja dhe Aurora	21
Një mallkim	36
Qingji i Ragushës	44
Histori me gjakmarrje	47
Histori me partizanë	52
Histori me magjyp	57
Njerka	62
Lulet e kumbullës	67
Hanife	69
Në kërkim të pak dashurie	77
Letër një të njohurës sime	83
Mehmeti dhe Merushja	87
Ka vdekur Limja e Hasanit	94
Nuancat e ndryshme të së verdhës	97
Luigji, ai që dashuronte shtetin	100
Ditë vere	107
Lita	111
Nadia	118
Kolovajse	126
Dashuria	131
Vendlindja	143

Lisi Plak

Thonë se Lisi Plak është i magjishëm, ndoshta sepse askush s’e mban mend kur është mbjellë, a ndoshta sepse është i vetëm në majën e një shkëmbi. Sidoqoftë, gjyshërit i thoshin Lisi Plak, baballarët po ashtu e ne fëmijët ishim mësuar me idenë e lisit të plakur. Lëshonim lopët nga Ara e Stanit e prej aty bënim garë se kush shkonte i pari te kodra e Lisit Plak dhe kush kacavirrej teposhtë kepit për voza. (Vozi është një bimë që lind e rritet e vetme në mes të shkëmbit, aty ku as dhitë s’e arrijnë dot dhe ne e kishim sfidë mbledhjen e frutave të saj). Pinim ujë aty ku dilte Gurra e Dhëlpnës e ngjiteshim prapë te ara, por tek Lisi Plak nuk guxonim të afroheshim shumë, sepse aty kishte shtëpinë një koloni e egër bletësh, shumë agresive. Binim poshtë në lumë

e laheshim te Zalli i Vrrinit, të cilin e pastronim dhe i bënim prita me gurë për ta bërë më të notueshëm. Pastaj ktheheshim të lodhur, për të marrë nga një copë bukë të ngrohtë shtëpie me gjizë e për të qenë të lumtur.

Pastaj vinte dimri, dimri i ftohtë e i qetë. Gjëja e gjallë rrinte mbyllur në stallë e burrat luanin domino rreth sobës që bubullinte nga zjarri. Gratë mblidheshin te oda tjetër për të bërë muhabet e për të shkëmbyer modelet e çorapeve e të jelekëve, kurse ne rrinim sa këtu, sa atje. Të mëdhenjtë, duke e ditur se ne dëgjonim, tregonin historitë e lindjes e të rritjes së familjes; tregonin për atë historinë e atij që desh të kapërcente ylberin e për atë që u martua me të kushërirën; tregonin se si shitojnë zanat e se si ujku bëhet shok i atij që ia di gjuhën; tregonin për atë qytetin në çatitë e të cilit macja endej nga një çati në tjetrën pa rënë asnjëherë në tokë; tregonin për atë fisin, i cili ka humbur dhe për atë njeriun që s'e mbajti fjalën e dhënë e që ia ndali Zoti rriskun; tregonin për rriskun e për kismetin, për fuqinë e për hilen; tregonin gjithçka dinin në një mënyrë të thjeshtë, të pastër e të kuptueshme - duke luajtur domino a duke tjerrë për çorapet - tregonin ashtu si unë nuk do të di kurrë të tregoj, ulur para kompjuterit apo me cilëndo teknikë të përdor. Ishin ato net, kur të mëdhenjtë tregonin edhe për Lisin Plak.

Tregonin se si Lisi Plak ishte i vjetër sa qyteti që s'ishte më, se kishte qenë gjithnjë shenjë a pikë për t'u treguar e se askush nuk kishte guxuar ta ngucte; se si bletët ishin të shenjta e se si shkëmbi ishte i magjepsur. Tregonin edhe të tjera gjëra, por ajo që na mahniste më tepër ishte historia e tri korbllave me dukat.

Legjenda thoshte se, “drejtpërdrejt me Lisin Plak janë tri

korblia me dukat". Korblia duhej të ishin fuçi të stërmëdha për t'u mbushur me verë a me të tjera gjëra, por në këtë rast ishin mbushur me monedha floriri.

Ëndrra e pasurimit të papritur nuk është vetëm ëndërr amerikane. Sa e sa herë kemi ëndërruar të gjenim atë thesarin e të bënim mrekullitë e ndryshme: shtëpitë e papara ndonjëherë, spitale e shkolla, rrugë e drita, mbrëmje e dasma e gjithçka për të cilat duheshin paratë për t'u bërë.

Shpesh, kur me kushëririn tim na zinte shiu në Shehit (kësh-tu quhet kodra me rrënojat e mureve të vjetra) e strukeshim nën ndonjë rrasë të stërmadhe, ndodhte që të ëndërronim të gjenim atë bibliotekën e librave ilirisht, ku të kuptonim se historia nuk ishte si na kishin mësuar, por ndryshe: ku ne ishim zotër e ata skllevër; a të paktën ku ne kishim një vend nderi; ndonjëherë edhe për të ditur të vërtetën, thjesht të vërtetën. Por pastaj shiu pushonte e ne dilnim e vraponim me të tjerët, duke i lënë ëndrrat nën rrasë, atje ku ndoshta flenë edhe bibliotekat me të vërtetat e tyre të fshehura, të cilat presin të zbulohen nga dikush,

Historinë e Lisit Plak e kishin dëgjuar edhe të tjerë, nga fise e vende të tjera dhe nuk e dinin se, të mateshe me Lisin, do të thoshte të mateshe me malin, e të mateshe me malin, do të thoshte të mateshe me tokën, e të mateshe me tokën, do të thoshte të ishte ose dragua, ose i humbur. Megjithatë, ata vendosën ta zbulonin se ç'fshihej pas Lisit Plak dhe një ditë i shkuan një hoxhe, i cili, i veshur me rrobat e feve moderne, ruante magjinë e feve që dikur besoheshin e që ndoshta ende besohen në ato male, e feve të cilave, me patjetër, iu përkiste sekreti i Lisit Plak.

- Sekret që gjendet, - thotë hoxha. - Toka amanetet i ruan deri në një pikë e pastaj i lëshon e amaneti i Lisit Plak është i lirë. I takon atij që mundet ta marrë.

- E ç'duhet të bëjmë ne për ta gjetur amanetin, - thonë dy djemtë e katundit tjetër, të cilët mendonin se Lisi Plak nuk ishte aq i fortë sa lisat e përrallave të katundit të tyre.

- Asgjë të veçantë. Duhet thjesht të shkoni te lisi në orën nëntë e të prisni të vijë ata që ruajnë amanetet e tokës, t'i shihni e pastaj t'iu tregojnë çka fshihet e të ikin. Kaq. Asgjë të madhe. Pak minuta kohë e jeni njerëzit më të pasur në botë.

- E kaq gjë, deri më sot, askush nuk e ka provuar?! - thanë djemtë e ikën të lumtur, duke bërë planet se çfarë do të bënin me gjithë atë flori, kë do të ndihmonin e kë jo.

Vështirë që atyre t'iu ketë shkuar ndër mend të pyesin për atë bibliotekën, sepse në këto anë ka të pasur e të varfër, kurse ata me shkollë ikin e bien në fushë dhe ata që mbeten këtu s'e kanë mendjen për libra.

Doli llafi se po sfidohej Lisi Plak e magjia e tij. Nisën të thonë se Lisi do të mbrohej, të tjerë se lisi nuk kishte çfarë të mbronte e të tjerë se djemtë do të bëhen të pasur, se ata që kanë zemër fitojnë gjithnjë. Sidoqoftë, kaloi ajo natë. Djemtë e katundit të huaj shkuan te Lisi Plak e u kthyen, gjallë e mirë. Pak të ndryshuar në sjellje, por gjallë. Domethënë, Lisi Plak nuk të vret.

I pyetën djemtë: "Si ia kaluat atë natë?"

"Nuk e dimë. Zoti na ruajttë, por nuk e dimë. Ikëm e nuk e dimë si erdhëm. Ndenjëm, po nuk e dimë si ndenjëm. Toka e

ka krismën e madhe për ta lëshuar amanetin e ajo krismë na e mbushi mendjen se âsht' mâ mirë me fitu' bukën me krahët tanë. Këtë mësuam me siguri atë natë. Asgjâ tjetër.”

Dikush tha se i morën dukatët e thoshin ashtu për t'u fshehur, dikush tha se nuk ua mbajti të rrinë e të durojnë krismën e dheut, dikush tha se Lisi Plak u mbrojt.

Ata ishin prej një katundi tjetër dhe nuk besonin se Lisi Plak ishte i magjishëm, por ikën gjallë për në katundin e tyre. E djemtë e katundit tonë e panë se Lisi Plak nuk vret.

E një natë, në mesin e një ode burrash, në një dasmë, disa prej nesh thanë:

- Ne do ta djegim Lisin Plak. Bletët qe tash sa qindra vjet mbledhin mjaltë aty do kenë bâ një sasi të madhe tashmâ. Gjynah me e lânë me hupë!

Ra heshtja. Dikur, njëri nga më të moshuarit u kthye e tha:

- Ndoshta Lisi nuk âsht' i shenjtë? Âsht thjesht një lis si gjithë të tjerët. Ndoshta nuk ka pasë as qytete të vjetra n'kët anë e as kush me mshefë dukat! Ndoshta muret janë shtëpiat e gjyshërve tanë të rrëzueme prej kush e di cilit tërmet a gjakmarrje! Ndoshta Lisi i ka shpëtue një zjarrmi që ia ka djegë shokët krejt? Ndoshta do ta djegni e do ta merrni mjaltin e atyne bletëve të malit e do t'i lini pa shpi e ato do të hupen! Ani!!! Po mot rreth zjarrmit të dimnit, çka do kallxojm'? Kemi me u shpërnda' si gjethet e lisit në vjeshtë, s'kemi me ditë me u mbledhë edhe një herë e me lujt' rreth oxhakut. Amaneti i Lisit nuk âsht' dukati, por përralla!

Dikush qeshi, dikush uli sytë. Shumica u munduan të kup-

tojnë nëse ai plak i vjetër po tallej. Nisën të diskutojnë e thanë:

- Kemi parë zana te mrizu te Lisi Plak!

- Kanë kan' çobaneshat te i krehë flokët njëna-tjetrës e te folë për dashni.

- Kemi dëgju' ujqit te vajtu' n'majë të kepit te Lisi Plak!

- Ka kanë era në zgavrat e Lisit të stërvjetër.

- Thonë se do të shithohet kushdo i afrohet.

- Tashmâ e ka hupë magjinë, s'âsht mâ ruajtës i amaneteve.

- Âsht lisi jonë!

- E ne do t'ia marrim mjaltin. A me prit' me ardh' prej katundeve të tjera me na pri?!
E u vendos. U bë dasma. Ra vjeshta. Dasma të tjera. Ikën djemtë në kurbet e në shkolla.

Një ditë, dikush pa në majë të shkëmbit disa djem që afronin dëllinja të thara rreth Lisit. Panë se ishin mbuluar për t'u mbrojtur prej bletëve. E panë edhe flakën të marrë e të përpijë Lisin Plak e nuk panë as zana e as ujq duke ikur. Askush s'u shitua, nëse nuk ka lidhje rënia e ujkut pak më shpesh se zakonisht në dhen të katundit atë vit, por ujku e ka gjithnjë rrishtun e vet... Kështu, e morën mjaltin.

Kur erdhi dimri e do të mblidheshin rreth zjarrit në odë të miqve burrat e në kuzhinë gratë, fëmijët mblidheshin rreth televizorit. Nëse dikush guxonte t'i mblidhte e t'iu tregonte për historinë e lashtësinë e familjes së tyre e të vendit të tyre, e për qytetin e lisi e vjetër, fëmijët që s'e kishin parë Lisin Plak në majë të kepit, por vetëm një kërcu të djegur iknin e pak nga pak

i ktheheshin televizorit. Edhe burrat në odë të miqve dhe gratë në kuzhinë, tashmë flisnin për mënyra të reja pasurimi; se si një djalë u bë milioner duke punuar në filan qytet të filan shteti; se si e kishin bërë shtëpinë e bukur në kryeqytet e se si edhe djali i tyre do të ikte, se si iku e se sa para solli, se si vendosën për të ikur e se nesër ikin.

E ngadalë-ngadalë ikën. Përditë e më pak burra në odat e miqve, e përditë e më pak gra në kuzhinë. Çorapet me lule u bënë më të rralla, jelekët humbën. Toka u ndje e harruar e nisi të prodhojë më pak e përditë e me më pak qejf e punonin malësorët. Nisën të shesin dhentë e të blejnë shtëpi në fushë. Kushëriri im iku në kurbet e unë në shkollë. Të dy harruam se dikur kalamaj mendonim të ndryshonim historinë, por ishte historia ajo që na ndryshoi e ne u bëmë pjesë e rrjedhës.

Tashmë, kur më bie të shkoj në malësi në ndonjë dasmë të ndokujt që ende s'ka ikur, e mblidhemi nga çdo cep i botës, më krijohet imazhi i gjetheve të Lisit Plak të shpërndara në vjeshtë nga era, teposhtë grykës së lumit dhe i hedh sytë n'at anë, nga kepi i Lisit Plak, për të parë njollën e zezë të mbetur e për ta pyetur se ç'amanet fsheh; se ku i ka lënë ujqit, zanat e dukatët; se cilët hoxhallarë ia dinë sekretin e kur do ta lëshojë...

Shpesh, më duket se, po të më zërë shiu në Shehit e të fshihem poshtë rrasave të stërmëdha do të gjej një grumbull zanash duke qarë me lot, duke vajtuar vdekjen e tyre. S'kujtoj më asnjë përrallë. Një lot më ikën teposhtë nëpër faqe.

„Është i fortë duhani që ma ka sjellë im bir prej Larise“, - thotë dikush nga kryet e odës e të gjithë qeshin, përveç atij plakut më të vjetër në katund që nuk është më.

Një vdekje

Te Kama e Atit iu tremb kali dhe ra. Koka iu përplas për gurë e vdiq dhe kostarët, të cilët ishin nisur varg që me natë për në bjeshkë, u kthyen pas atë ditë.

- Gjynah!- tha Azemi. - S'thonë kot pleqtë, kur të vijnë të këqijat hapu derën se vijnë radhë. As një muej që vdiq i ati, e që, tash edhe ky. E mjera ajo nânë! E mjera ajo grue!

E kthehej karvani i kostarëve herët atë ditë. Gratë në ara e dinin se diçka e keqe kishte ndodhur, diçka që ishte më e rëndësishme se bari i gjësë së gjallë në dimër dhe që i mbledh kostarët në gusht e i kthen mbrapsht nga bjeshka që në mëngjes: vdekja.

- ...Sssht! T'u thaftë goja! - thotë Fatimja që po punon në mes të domateve të saj, që këtë vit duken të mira e do t'i sigurojnë të regjurat për gjithë dimrin. - Kushedi se çka kânë noj hall të të ndames së kufijve të ndoj are e për këtë duhen burrat.

Por hija e vdekjes është e rëndë, më e rëndë se retë sterrë të zeza që kërcënojnë me dimër të vështirë, pa zahire. Burrat që ngrejne njëqind kile dengun e fangut ditë për ditë, tash ecin të kërrusur. Burrat e vjetër duken më të qetë, sikur diçka që ata e njohin tashmë të ketë ardhur mes tyre, diçka së cilës nuk ke pse i zemërohesh.

- S'mund iku vetëm! - tha dikush në vaj - Mori edhe një djalë me vete! - Ishte Agimi, shoku i Tomorrit që tash rrinte shtrirë në tabutin e formuar me degët e shelgjeve. - S'mund iku vetëm!

E një lot i rrodhi faqes së rreshkur në diellin e bjeshkës, një lot hidhërimi nga ata që burrat e rrahur mirë me jetën dinë të derdhin. Të tjerët kthyen kryet tjetërkah, për ta tretur shikimin e ndoshta edhe mendimin e keq, por gryka është e ngushtë. Poshtë sheh vetëm Gurrën e Zezë e Kepin Magjarr përballë dhe lumin që ecte bashkë me ta e që s'e ndërpriste këngën e tij, sikur asgjë të mos kishte ndodhur.

Ranë poshtë në katundin e parë e i gjetën disa pleq te xhamia, gati për mort dhe në katundin tjetër i gjetën që i prisnin në xhade. Sa shpejt ecën gjëma! Të gjithë bashkohen e shkojnë në mort, në këtë mort që është thikë me dy presa, sepse, as një muaj më parë kishte vdekur i ati, tash edhe djali i madh, Korabi.

- Po rriten të tjerët, - tha La Cim, - Po rriten të tjerët që Zoti i

lashtë. Kështu âsht' shkruar e kështu do të jetë. E çka âsht' vdekja, pos se një cak?! Gjithë jetën e kalojmë tuj kërkim caqe, e pse me pasë frikë prej vdekjes?! Heeej!!! Shikoni!!! Po rriten djemtë e tjerë! Dje, ai Flamuri që shkon në shkollë ma lëshoi vendin në furgon, po Zoti e ruejt. Marshallah! Ishte djali dy metra. E ai tjetri, Shkëlzen i thonë më duket, edhe ai shpuzë âsht'. Kjo âsht' jeta.

“E të amës kush i tregon tash? A thue i ka shkue edhe asaj llafi prej erës a prej lumit?”, mendonin tash burrat.

Gratë prej arave shihnin se si rritej karvani mortor, e mbështeteshin një copë herë në bisht të shatit. Fëmijët që ndihmonin e që ruanin gjënë e gjallë, mundoheshin të gjenin se kush kishte vdekur e pastaj vazhdonin të luanin lojërat e tyre, duke menduar edhe ata për misterin e vdekjes. Mendonin se si njerëzit nuk vdesin, por thjesht ikin, ikin diku larg e atje janë të lumtur, kanë parâ e gjë sa të duash; se si një ditë do të ktheheshin prapë e atëherë kanë për t'u çuditur krejt katër copë katundet me bukurinë e madhështinë e tyre. E qysh mbaroka Tomorri i Las Baz, dy metra djalë, që edhe kur i iku i ati nuk e dha veten, por mori kalin e doli në bjeshkë, pa iu dridhur aspak këmbët?! Më e shumta, ai mundet të ikë diku, që kështu të fitojë parâ shumë e ta ndihmojë shtëpinë e vet që të bëhet më e mira e katundit. E vazhdonin lojërat, a iknin pas dhenve të tyre e mendonin sesi edhe Hasani i Las Lim, i cili kishte dhjetë vjet që kishte ikur prej katundit, vetëm para dy muajsh mori në telefon e tha se ishte gjallë e mirë diku larg; me sa duket në Amerikë, atje ku parâtë fitohen pa u lodhur shumë e ku gjumin e bën të qetë e pa ëndrra se s'ke çfarë ëndrrash të kesh, pasi jeta atje është më e bukur se ëndrrat. A s'e patën vajtuar për të

vdekur edhe atë?!

Në shtëpinë e Las Baz, dalëngadalë kishin nisur të mblidheshin gratë e katundit e ta pyesnin Dan Bije, a ishte e fortë; të mbahej se i kishte djemtë burra, se jeta i ka këto e se shpirti nuk bëhet ujë; se nuk duhet lëshuar vetja për asgjë e se tash jetimët duhen rritur, por asnjëra nuk guxonte të tregonte se çfarë kishte ndodhur. Da Bije çuditej se i ishin mbledhur si për mort edhe një herë sot që s'ishte as e pesta e as e dyzeta, se diçka nuk shkonte, meqë i kanë lënë punët në ara e gjënë në mal. Kërkoi të dinte se çfarë kishte bërë vaki. Gratë mbanin kryet ulur e nuk mund të flisnin. Një gjëmë e këtij lloji është e pamundur të dalë nga goja, mblidhet nyje në fyt e nyja të shtrëngon e të shtrëngon e duhet të ikësh diku për të shpëtuar, për t'u çliruar. Da Bije e sheh ngushtimin e grave e çuditërisht është e çlirët, sikur trupi i saj nuk është më i saj e krejt bota s'i duket asgjë, sikur është ngritur lart e prej aty sheh se ç'po ndodh e nuk kupton asgjë. Shkon dhe e kap për shpatullash Limen e Hasanit, e cila, që kur kishte ardhur në katund, para shtatëdhjetë vjetësh, kishte pritur nuse e përcjellë nëna, kishte lindur fëmijë e iu kishte thënë lamtumirë burrave, e cila tashmë ishte e regjur me gjithçka dhe as vdekja s'dinte ç'të bënte me të.

- Tomorrin... E ka vra kali, - i thotë ajo.

Da Bije e dëgjonte dhe e shihte, por nuk e kuptonte se Limja i fliste asaj, nuk e dinte se flitej për Tomorrin e saj, se tashmë burrat po hynin në Lerëbardhë me birin e saj dymetrosh, burrë i bukur që po ia përgatiste shtëpinë për nusen e tij - nusja e nënës, biri i nënës - se si do t'ia mbushte shtëpinë me fëmijë. Nuk kishte si të flitej për Tomorrin e saj, djalin e saj sa një mal, zemrën e saj, shpirtin e saj, djalin e saj që po ia rriste fëmijët

qysh se i ati ra sëmurë - i ati i tij, bukuroshi i katundit në të ri, burri i mënçur në të madh - Tomorri e Abazi, baba e i biri, Abazi e Tomorri, Tomorri i nënës! Dhe... si t'i kishte prerë dikush krahët që e mbanin pezull, ra nga atje ku ishte, sipër krerëve të të gjithëve dhe u përmbys në dysHEME. Nyja në fytin e grave që ishte bërë e padurueshme shpërtheu. Gratë ia nisën kujës, duke e nxjerrë gufosjen e shpirtit të gjithin përnjëherësh, ndër-sa Limja e Hasanit ia dha një shuplakë syve, - „Pushoni budalle! Shihni se po na ikën tjetri!“, - e pam një shuplakë, „Një gotë ujë budalle!“, e gratë e ngrira lëvizin, dikush sjell ujë, dikush ndihmon ta ngrenë.

E shpërtheu vaji në shtëpinë e Las Baz. Prapë mort. E dëgjoi Flamuri me Fitoren në arë, e dëgjoi Shkëlzeni në mal me dhentë dhe zemra e tyre u ligështua. Vrapuan për në shtëpi. Duke u afruar Flamuri sheh kortezhin që del në krye të kodrës, karvanin e kostarëve me kuaj të pangarkuar dhe kërkon me sy, “Tomorri, Tomorri ku është!“, - dhe e presin gjunjët, nuk mundet të mendojë asgjë, gjithçka është fshirë. Një lot i rrjedh faqeve. Ngrihet e vrapon. Lotët i rrjedhin si krua e vrapon. Shkon te shtëpia, para i del Fitorja, “Tomorri“, - thotë, e i mbetet në krah. Në çast Flamuri kupton diçka, nuk mund të ishte i ligisht, tashmë ishte zot shtëpie, duhej të ishte zot shtëpie. Gjithçka ndodhte i peshonte mbi shpatullat e reja e tashmë s’kishte kohë të pikëlohej. Gjeti të ëmën që sapo kishte ardhur në vete dhe gratë sapo e panë ia dhanë një vaji edhe më të madh, atëherë fshiu sytë e u ul. Jeta! Ah, jeta!

Mortin në shtëpinë e Las Baz e bënë shokët e miqtë. E shtinë Tomorrin në varrin e hapur pranë të atit e njerëzit, ngadalë-ngadalë ikën në punët e tyre.

Da Bijë kishte dy ditë që nuk hante. Kur Fitorja i tha se buka ishte gati, tha se nuk donte të hante, se, nëse vdekja e kishte ndarë mendjen t'i merrte, ishte ajo në radhë dhe nuk e kishte frikë më.

- E ne?! Ku do t'na lësh?!

- Ju, rrituni! Se askush s'ka mbet' pa rrishtun e vet. Po nëse vdekja e ka da' mendjen me na marrë, radhën e kam unë.

E nuk hëngri më. U mbyll në shtëpi e nuk donte të shihte e të dëgjonte askënd. U trembën fëmijët. Nuk dinin si t'ia bënin. Thirrën hoxhë e pleq, por Da Bijë nuk dëgjonte, ose hapte derën e iu thoshte të shihnin punën e tyre, se tash kishte punë me atë kurvën e vdekjes e se, pa i ndarë do muhabete me të, nuk kishte si hante e si pinte. Fëmijët e saj po çmendeshin, por ato ditë u mësuan të jetojnë për njëri-tjetrin, u mësuan të pranojnë vdekjen e se para saj nuk duheshe dorëzuar. E pranuan edhe se nëna e tyre ishte çmendur e kjo ishte jeta. Askush në Lerëbardhë nuk dinte si t'i qetësonte, flisnin se dhimbja edhe të çmend. Ua shtynë rendin e gjësë së gjallë, pritën që diçka të ndodhte dhe, ngadalë-ngadalë, gjithsecili shikoi punën e tij.

Flamuri mbeti zot shtëpie, duke kuptuar se ai duhet të jetojë. Sido që të ndodhte, ai nuk mund të vdiste, sepse vëllai e motra duheshin rritur; se, çfarëdo haku të kishte për të marrë, vdekja duhet të priste; se nëna të bënte ç'të donte, nëse donte t'i linte ishte e lirë, por e drejtë nuk ishte që të dorëzohej, sepse, vetëm të dobët dorëzohen, të pazotët për të jetuar, të paaftët për t'i marrë jetës atë që mund e duhet t'i marrin.

Fitorja bënte punët e shtëpisë e mendonte se tani ishte ajo që

do t'iu jepte zemër të vëllezërve, se ata duheshin ndihmuar që të rriteshin të fortë e të bukur. Vdekja ishte mizore, por tashmë nuk kishte se çfarë të kërkonte më, po edhe sikur të kërkonte, mirë se të vinte, ajo do ta priste e do ta përcillte me kryet lart, se vdekja ishte tinzare, nuk ia mbante të vinte sheshit, e se jeta na është dhënë për ta jetuar. Vetëvrasja është poshtërsi, është dorëzim. Po edhe nëse vret veten, mos ik në atë dynja, mos jeto më për veten që ke vrarë, por për të tjerët që të rrinë rreth e rrotull, për të tjerët që të duan e që kanë nevojë për ty, që kanë nevojë për një krah ku të mbështeten, një dorë që t'i ledhatojë, se jeta, në fund të fundit, nuk është vetëm e jona.

Shkëlzeni i vogël shihte i çuditur e i frikësuar nënën që s'hante; shihte të vëllanë që i derdhte lotët tinëz, kur mendonte se askush s'e shihte; shihte të motrën që mundohej të punonte e të punonte, për të humbur mendjen; shihte përpjekjen e dëshpëruar për të jetuar si normalë, sikur asgjë të mos kishte ndodhur, por e dinte se normale s'ishte më asgjë, e shihte se normale s'ishte asgjë në këtë botë; se, gjithsekush kishte hallet e veta e se të gjithë jetonin, se duhej jetuar edhe për ledhat dorëdridhura të së motrës, për përqaftimet e vëllait që e donte krah, të jetonte duke u përpjekur që të ikte sa më lart për t'iu treguar të gjithëve: katundit, vëllait, motrës, nënës, vetvetes, atyre në qiell, se njeriu nuk dorëzohet kollaj, se nuk lihen vetëm motra e vëllai, sepse, sikur asgjë të mos kishte rëndësi, të jetuarit, të jetuarit bashkë për njëri-tjetrin ishte shumë e rëndësishme.

E mbasi të fundit njerëz që kishin ardhur për të pestën ikën, në mëngjes Flamuri mori kalin e kosën e iu bashkangjit vargut të kostarëve që iknin në bjeshkë. Vera po mbaronte e gjëja e gjallë donte të hante dimrit. Burrat e mirëpritën dhe vazhduan

të heshtur rrugën. Shkëlzeni mori gjënë e gjallë të krejt katundit dhe e nxori në kullotë, se iu kishte ardhur radha. Fitorja mbaroi së pastruari shtëpinë e doli në arë.

Një natë, në darkë, kur Flamuri po shkarkonte kalin te pojata, pa të ëmën që doli në dritare e pastaj e pa të zbriste e t'i ndihmonte, e tharë dhe gati e mbaruar. Shkarkuan dengjet e hynë brenda, ku Fitorja iu shtroi për të ngrënë. E zgjati dorën edhe Da Bije e mori një copë bukë. - Nuk u vdiska me zor, - tha.

Gjyshja dhe Aurora

E pati filluar shkollën e mesme edhe Aurora, vajza e Idrizit të Las Cen, që bashkë me Fitoren e Las Baz ishin të vetmet vajza nga fshati i tij. Kur mëngjeseve bënëin rrugën bashkë për në qendër të kooperativës dhe asaj i skuqeshin faqet nga të ftohtit, Rinorit i ziheshin sytë dhe një zot e di sesi përmbahej për të mos ia përkedhelur flokët e valëzuara. Ajo thoshte “Mirëmëngjes!” aq ëmbël, sa tashmë dita nuk kishte më kuptim pa atë urim. Përditë Rinori mundohej të gjente pretekste nga më të ndryshmet, për të fituar sa më shumë kohë me të dhe Aurora, me një buzëqeshje të çuditshme, e pranonte këtë shoqëri edhe pse e

dinte se gojët e liga flisin. “Po le të flasin gojët e liga, mjafton të jesh i pastër në shpirt”, mendonte ajo.

Aurora vinte nga një familje që nuk kishte patur shumë mundësi vitet e fundit, por që gjithsesi, e mbante kokën lart, në një mënyrë të tillë që të detyronte të kishe respekt. Flisnin se babai i Las Cen kishte qenë dikur një nga burrat më të pasur të zonës e ndoshta të Shqipërisë, kishte qenë edhe ambasador i shtetit të ri në Itali.

Ndërsa Rinori ishte nga familja e Can Ymerit, familje që gjatë gjithë kohës së shtetit komunist kishte pasur privilegje të mëdha. Edhe pasi ra komunizmi, familja e ruante një pozicion të privilegjuar në katund. Nuk i kishin bërë keq ndokujt, thjesht kishin ditur të manovronin me rrjedhat e historisë që kishin përparë edhe katundin e tyre, ndaj askush nuk iu mbante mëri. Ishin edhe ata një familje e respektuar. “Prandaj, - mendonte Rinori, nuk kishte asgjë të keqe në shoqërinë e tij me Aurorën”. Ai, madje e shihte si pajtim ndërmjet dy kohërave që kishin ngrënë njëra-tjetrën, por ky gjykim ishte më tepër i parë me sytë e dëshirës sesa të logjikës dhe kur sheh me sytë e dashurisë gjithçka të duket e lehtë, e bukur dhe e mundshme.

Aurora, e cila ndaj kësaj shoqërie nuk kishte asnjë rezervë, ishte më e rezervuar në shprehjen e saj, “ndoshta paksa e ndrojtur si femër malësie që ishte”, - mendonte Rinori, por që shpesh shfaqte shenja sikur dinte diçka, diçka që do t'i ndryshonte gjërat nëse do të merrej vesh.

Ishin në vit të katërt kur ai po e kuptonte se po ikte koha dhe se, pasi të mbaronte shkolla, do të ishte vështirë të takoheshin prapë. Gjërat do të ndryshonin dhe askush nuk mund t'i parashohë rrjedhat e jetës. Ai e dinte se Aurora do të ishte

nga të parat që do të vazhdonte një shkollë të lartë. Edhe ai vetë e kishte ndërmend të vazhdonte, por gjithnjë nuk i dihej universitetit që do t'i pranonte e largësisë nga njëri-tjetri. Prandaj, nisi të gjente pretekste për të shkuar deri te shtëpia e saj, ku njohu nga afër Idrizin e Las Cen, një burrë punëtor dhe gruan e tij që vinte nga një rreth tjetër, diku nga jugu dhe që ruante akoma tipare bukurie, pavarësisht kohës që kishte kaluar dhe që i kishte lodhur të gjithë. Mbi të gjitha, njohu gjyshen e Aurorës, tek e cila pa Aurorën, vite më të vjetër. Ishte e habitshme sesa shumë ngjasonin gjyshe e mbesë. Me sa dukej, për shkak të këtij ngjasimi duheshin shumë. Rinori ishte shpesh xheloz për këtë dashuri, por ndiente se ishte e pamundur t'i ndante, se ishte e padrejtë edhe thjesht të provonte. Atëherë, mendonte se, "ai që ndan dy të dashuruar bën një nga krimet më të rënda në jetë dhe do ndëshkuar me ferrin më djegës që ekziston". Ndoshta më vonë do të gjente edhe dhjetëra arsye të tjera për të dënuar njerëz me ferr, sepse njerëzit prandaj e kanë shpikur ferrin, për të dënuar dhe për të bërë të vuajnë të gjithë; por njëherë ai do të vazhdonte të donte Aurorën dhe do të pranonte edhe dashurinë e saj për gjyshen, mjaft që ajo të ishte e lumtur; do të pranonte të ndante faqet e saj me gjyshen, me kusht që buzët t'i kishte të gjitha për vete.

Një ditë, kur ishte për drekë te La Çil, xhaxhai i tij i madh, Rinori dëgjoi muhabetë, në dukje të pafajshme, që s'i kishte dëgjuar më parë dhe që do të donte të mos i kishte dëgjuar kurrë.

- E mbani mend nânën e Idrizit, sa e bukur ka qenë në rini të saj, - hidhet e thotë La Çil dhe Rinori vë re sesi shkëlqejnë sytë e pleqve të pranishëm.

- Por nuk na e varte asnjërit nga ne, katundarëve, - hidhet e thotë La Baz. - Ishte mësuar me burra të huaj e me shumë pàre, me sa dukej. Mirë që ishte Halimi me shkollë e pranoi të martohet me të, se këta të shkollës nganjëherë bëhen budallenj.

- Ndoshta nuk ta ka varë ty, por s'i dihet sa të tjerë e kanë provuar. E mban mend si e pat' heqë shaminë dhe ecte me kryet zbulue qysh atëherë. I pat' marrë zakonet e italianëve dhe s'ka lënë festë pa shkue, kur gratë tona hedhin valle vetëm nëpër dasma kushërinjsh. E gjeti Halimin, që ia pat' marrë shkolla mendtë, gjeti tenxherja kapakun e u martuan, por ua ka zbutë shpinën kooperativa edhe atyne. S'iu desh për gjâ shkolla e bame nëpër shtete të hueja. Nëpër ara me ne e shtynë jetën. Iu janë vrrarë duart të shkretëve, duart e buta. Por qënia, hala e ruan pak bukuri. Edhe tash në pleqni e mban veten me të madh.

- Po domosdo, - hidhet Da Time, gjyshja e Rinorit, e prekur në sedrën e saj prej gruaje që s'e kishte shuar koha, - S'do mend që ajo është më e bukur se të gjitha ne. Ja ka pasë marrë dorën me mbajtë veten kur punojte nëpër bordellat e Romës. Ia kam pa' me sytë e mi vulën e kurvës në shpatullën e djathtë. Asnjërit prej nesh burrat s'ia kan' bâ qejfin, sikur asaj Halimi. Gjithmonë i ka mbajtë buzët e kuqe e flokët e lyme, edhe kur nuk kishte bukë me hangër. Nuk thonë kot, "paç fatin e kurvës"!

- Po të mbesën, atë Aurorën, atë që e keni në klasë ju, - thotë La Çil, duke u drejtuar nga Rinori dhe Arbeni, - e keni parë sa shumë i ngjason?! Vë bast se edhe atë do ta heqin prej këtu dhe do ta shpien në shkollë jashtë, si të gjyshen. Edhe ajo do të marrë zakonet e gjyshes dhe do bëhen si dy pika uji.

Arbeni, i cili i di muhabetet e Rinorit me Aurorën, hedh një

shikim tinzar nga Rinori dhe pastaj nga i ati, duke e ditur se, ndoshta, edhe ata e kanë marrë vesh këtë muhabet dhe prandaj bëhet i gjithë ky diskutim për gratë e huaja. Kjo ishte metoda si jepeshin mësimet në familjen e tij. Ndërsa Rinori po vdiste nga kurioziteti për të ditur më shumë, por prapë i vinte turp të pyeste. Askush në jetën e tij s'e kishte marrë mënjanë për të folur me të, për t'i treguar diçka vetëm atij, për t'i dhënë një këshillë, një qortim apo mësim. Ishte mësuar të rritej duke marrë këshilla dhe mësim kolektive dhe vetëm urdhra personale dhe tani nuk guxonte të pyeste. Me kujdes, ngrihet nga tavolina dhe ikën. Duke ikur i duket sikur kap një buzëqeshje mjaft ironike në cepat e syve të Las Çil. Nuk e dinte se atë ditë i kishte hyrë ferrit me këmbë, se ajo drekë ishte nga ato çaste që ta ndryshojnë jetën, se ajo bisedë do ta detyronte të linte në gjysmë universitetin dhe do ta shpinte në rrjedhën e njerëzve mediokër, të atyre që jetojnë dhe as e vrasin mendjen përse jetojnë.

Nga ajo ditë, ai nuk gjeti më pretekste për të vizituar shtëpinë e Aurorës. Sa herë e shihte në rrugë, para sysh i shfaqej vula e kurvërisë në krahun e djathtë të gjyshes dhe ironia në sytë e xhaxhait të tij dhe mundohej t'i shmangej. Aurora ishte e njëjta, vetëm se, sa herë e shihte, e përshëndeste me një buzëqeshje, në të cilën ai arrinte të dallonte keqardhje, atë keqardhje që kishte qenë gjithnjë aty. “Çfarë di kjo vajzë që më torturon kështu?!” dhe s'dinte ku të fshihej. Për fat, shkolla po mbaronte dhe secili do të shkonte në punë të vet. Luste Zotin që t'i shpinte në dy qytete të ndryshme, sepse turpi dhe dashuria po i gërryenin zemrën. Arrinte të kuptonte se ishte e vështirë që të pajtonte Aurorën dhe familjen e tij, sidomos pas atyre bisedave. Gjithnjë do të kishte frikëra në zemrën e tij, gjithnjë do të kishte gjëra

që nuk duheshin thënë. Megjithatë, nuk dinte si të merrej vesh me zemrën e tij, kur dëgjoi se Aurora do të ikte jashtë shtetit për studime. Ndoshta nuk do ta shihte më. Me kë do të krijonte familje ajo pjesë e zemrës së tij? A do të ishte e lumtur jeta e saj?

Në mbrëmjen e maturës ishte Aurora ajo që e mori në vallëzim dhe e ftoi pastaj të dilnin në ballkon. Atij i dukej sikur sytë e të gjithëve ishin drejtuar nga ata kur u ndanë nga shokët, por ishte Arbeni i Las Çil ai që e shtyu: “Ik se ky është çasti më i madh i jetës tënde”.

Ishin në ballkonin e shkollës nga ku shiheshin majat e maleve ende me borë dhe pyjet e sapombuluara me gjelbërim. A kishte si të mos ishte i lumtur njeriu në ato çaste?! Ndenjën ashtu pa folur. Pastaj Aurora ia mori faqet ndër duar, e pa drejt e në sy dhe, si për t’i fryrë zjarrit që digjej në zemrën e tij, ia puthi buzët. Një puthje e lehtë, por që mjaftoi për ta lënë vulën e saj përjetë. Si nuk kishte ditur t’i shfrytëzonte çastet asnjëherë?!

- Mos fol! - tha ajo. - S’ka gjë! E dija se kështu do të ndodhte. Është ende herët të kuptohesh në një vend si i yni... Ndoshta dikush do ta shpirtëzojë historinë tonë dhe do të na ruajë si antikuar. Mos u mërzit për mua. Përpiqu të jesh i lumtur, sepse unë besoj se do të di të jem e lumtur dhe lumturia është njohja e së vërtetës, njohja e vetvetes dhe... asaj që do. Kjo ka rëndësi. Le të jemi të lumtur!

Ai deshi të thoshte diçka, por ajo ia puthi buzët edhe njëherë dhe shkoi brenda. Mbeti vetëm, me zemrën të lexuar fjalë për fjalë nga zëri i ëmbël i vajzës që donte dhe që duhej t’i kishte thënë se e donte, se jeta e tij nuk do të kishte kuptim pa të.

Flladi i bjeshkëve që i ledhatonte flokët i jepte më shumë hov zjarrit që ndezi puthja e saj. Diku, ndër imazhet që i ngatërroheshin nëpër kokë, ishte edhe e papërcaktuara vulë e kurvërisë së gjyshes së saj, si për të prishur festën.

Ajo iku dhe do të kalonin vite derisa ta rishihte. Nuk kishte mundur as të pyeste, nuk dinte kë, nuk dinte nga t'ia niste. I vinte turp të pyeste për një vajzë, se burrat nuk mund të dashurohen pas bishtit të një femre, e kanë dhe kaq. Më vonë nisi t'i bëjë të vetat llafet që flisnin njerëzit lart e poshtë. Nisi t'i klasifikonte gratë si të lindura kurva apo të ndershme dhe arrinte deri aty, sa puthjen e Aurorës atë ditë në ballkon ta cilësonte si shenjë të asaj kurvërie. Po zemra, zemra ç'kishte që dridhej sa herë dëgjonte atë këngën: "I Want to spend my lifetime loving you"? Me kë e kishte vallëzuar atë këngë?!

Do të kalonin vite... Sa çuditshëm që kalojnë vitet! Tash dashuron e tash dashuritë e tua janë kthyer në kujtime. Rinori do ta linte shkollën, sepse besonte se studimet nuk kishin ndonjë vlerë të madhe për rrjedhën e jetës së tij dhe do të nisej për kurbet. "Të paktën kur të dëgjojnë këngë kurbeti do të më kujtojnë me mall", - ironizonte, por edhe atje nuk do të bënte hajër të madh. Seç kishte një plogështi në jetën e tij, sikur dikush t'ia kishte lidhur të dy krahët, aq sa i vinte rëndë t'i lëvizte. Besonte se, duke ndenjtur larg vendit të tij do të arrinte të fshihej nga turpi e nga vulat e turpit që e ndiqnin pas kudo. Nganjëherë, mendonte të bënte aq parà, sa të ndihej i fuqishëm, ndoshta mjaftueshëm sa për të ndryshuar rrjedhën e jetës. Pavarësisht se, pastaj ndihej i paaftë për të ndryshuar, pasi nuk e kishte ende të qartë se çfarë duhej ndryshuar. Thellë-thellë e dinte se duheshin ndryshuar fjalët e asaj dreke të xhaxhai i tij, por nuk

dinte si, ndoshta duke ndryshuar mënyrën sesi e shohin jetën njerëzit e tij. Peshë e madhe!

Aurora ishte zhdukur në asgjë, shumë larg tij. Ishte nisur për një studime në Itali, me sa mori vesh, për pikturë dhe pas ndonjë viti e kishte ndjekur pas edhe familja e saj. Gjyshja kishte ikur e fundit, por ende mjaft e gjallë për t'u rikthyer në vendin e rinisë së saj.

Dikur edhe Rinori ishte nisur për Itali, në kërkim të fatit, larg anktheve. Po punonte në Milano. Një ditë vjeshte, duke qenë se shëtiste shumë në këmbë, sikur të ishte në kërkim të diçkaje, i zbret trenit në “Garibaldi” dhe niset në këmbë nëpër “Corso Como”. Kur arriti në kryqëzimin e rrugës “Moscova” iu duk sikur njohu një fytyrë që doli nga galeria në anën tjetër të sheshit. Zemra i rrahu fort. Nxitoi ta arrinte. Iu duk sikur koha rridhte me një shpejtësi marramendëse, ndaj thirri: - “Aurorë! Aurorë moj!” Vajza elegante ktheu kokën. Ishte ajo. Po pra, ishte vërtet ajo. E kishte gjetur prapë. Kishin kaluar vite, por Aurora, e habitur nga surpriza, nuk kishte harruar asgjë. E priti krahëhapur dhe i hodhi duart në qafë. Malli që i kishte zhuritur të dy nuk pyeste më për formalitete. Ai e shtyu paksa, e pa drejt në sy, sikur donte ta shihte sa ishte rritur, sikur donte të kuptonte sa kishte ndryshuar, pastaj e përqafoi edhe më me forcë dhe ajo u lëshua në krahët e tij.

Në një nga lokalet e rrugës “Brera” Aurora i tregoi jetën e saj. I tregoi se merrej me pikturë dhe se frekuentonte rrethet artistike të Milanos; se si pikturat e saj shiteshin mjaft mirë, gjë që i lejonte të jetonte jetën e saj sipas dëshirës dhe pa probleme; se familja e saj jetonte në Leko, “në atë degë të liqenit të Komos”, jo shumë larg Milanos, ku jetonin e punonin të qetë (të pak-

tën këtu nuk i ndiqte pas e shkuara). “Edhe pse nga e shkuara, - thotë ajo, - ka mjaft gjëra që do të doja t’i mbaja përjetë me vete, sepse janë kujtimet e bukura të së shkuarës ato që na ndihmojnë të ecim përpara në jetë.”

Gjyshja e Aurorës nuk kishte dashur të ndahej nga e mbesa, prandaj, kur Aurora kishte mundur të merrte një apartament për vete, gjyshja ishte transferuar tek ajo dhe tani jetonin gjy-she e mbesë bashkë. “Kujdeset për mua, - thotë Aurora. - Më ka mësuar gjithçka për jetën nga këndi i saj i vështirimit dhe tani do të shohë sesa i vë në jetë mësimet e saj.”

Atij i vinte turp të fliste për jetën e tij. Nuk dinte çfarë të tregonte për atë jetë të mbetur pezull dhe Aurora nuk këmbënguli. E ftoi në shtëpinë e saj: “Kështu do të takosh edhe gjyshen. Ajo të donte jashtëzakonisht shumë dhe kur ikëm i ngeli peng që nuk të përshëndeti.”

Në shtëpi ishte gjyshja, e rrethuar nga piktura të shpërndara nëpër mure. Edhe pse Rinori nuk merrte shumë vesh nga piktura, e goditi thjeshtësia e punimit, figurat e qarta. Kishte një lloj poezie në cilëndo nga këto piktura. Në murin e dhomës së ndenjjes ishte varur një pikturë, e cila paraqiste hijet e dy të dashuruarve që puthen, me malin me borë dhe gjelbërimin pranveror të pyjeve në sfond; pamje që atij iu duk se e kishte parë edhe më parë diku. Ai u ndal para kësaj pikturë dhe gjyshja i tha se ishte një nga pikturat më të mira të saj, “por që kritikët habiten se përse ajo nuk pranon ta shesë edhe pse i kanë ofruar një mal me para për të”. Gjyshja hodhi sytë tinëz mbi të mbesën.

- Ka gjëra në jetë që nuk mund të shiten kurrë, - tha Aurora, - e për më tepër, gjëra të cilat kanë nga një copë zemre me vete.

Sidoqoftë, kam patur fat, - vazhdoi. - I jam borxhlie Lerëbardhës, sepse, duke e marrë si model, duke pikturuar bukuritë e saj, të shkuarën time të egër, kam fituar mirënjohje dhe pará. Nganjëherë mendoj se në jetë vuajtja është fat, pasi është një mësuese shumë e mirë.

- Kurse në Lerëbardhë të gjithë kujtojmë se ke ikur përgjithnjë, - tha ai.

- Ka vende nga të cilat nuk iket kurrë, - ndërhyri gjyshja, - dhe si unë, si Aurora jemi të lidhura me atë vend, duam apo nuk duam. Ai vend ka qenë nisja dhe mbërritja jonë, - thotë ajo. - Më kanë munguar aq shumë gjëra. Atje, përditë e gjeja një motiv për të qenë e lumtur sadopak, ndryshe nga shumica e njerëzve që më rrethonin. Dikur kam qenë fëmija i preferuar i babait tim, i cili besonte në barazinë mes mashkullit e femrës. Ai na dërgoi të dyve, mua dhe vëllain, njëloj nëpër shkollë. Vëllai im mbeti në Francë pasi mbaroi lufta dhe si partizan që ishte arriti të bëhej francez. Unë isha në Romë kur filloi lufta. Bëja pjesë në një grup studentësh antifashistë që pati vendosur të luftonte për paqen. Të gjithë patëm vizatuar në shpatullat tona nga një trëndafil, për të sfiduar kohën që nuk besonte te e bukura. Ishim fiksuar pas supernjeriut, por njeriu mbetet njeri, nuk ka super apo nënnjeri. Kjo shenjë ishte për të treguar se iu përkisnim edhe grupeve të majta që luftonin për paqen në botë. Atëherë ishim një grup idealistësh që vinim nga vende të ndryshme, të bashkuar në auditorët e qytetit të përjetshëm. Kur mbaroi lufta u ktheva në Shqipëri, sepse besoja te vendi im, besoja se duhet ta merrte dikush guximin për të thënë mendimin e vet ndryshe... U përpoqa në fillim t'i ndryshoja gjërat, u mundova të ndiqja festat që organizoheshin në fshat (atje na dërguan), sepse di-

kush duhet të guxonte, sepse po të niste që nga fshati, atëherë do të ishte më e lehtë për qytetin e vendit tim të ndryshonte mentalitet. Im atë ka patur shumë influencë dhe para, prandaj komunistët nuk na donin. Kisha vëllain në Francë dhe kjo mjaftonte që të mos na linin t'i afroheshim qytetit. Në një nga festat e fshatit njoha Halimin. Edhe ai ishte kthyer, sepse besonte se vendi i tij kishte nevojë edhe për të, për të ndryshuar. E kishin caktuar mësues në Katund të Ri. Ngadalë më bindi se ishte e vështirë që vetëm ne të dy të ndryshonim botën, se i kishim të gjithë kundër, se mjaftonte që të arrinin të ishim të lumtur për veten tonë, mbase kjo do të arrinte të ndryshonte paksa edhe të tjerët. Ishte ai që më bindi të ndryshoja mënyrën e të jetuarit. Dikur vendosëm të jetonim bashkë me Halimin, sepse kishim nevojë për njëri-tjetrin, kishim nevojë për dikë që na kuptonte. Nuk na lanë asnjëherë të transferoheshim në qytet. Tim shoq e hoqën edhe nga puna dhe e shpunë nëpër ara. Kujtuan se ishte e lehtë të na thyenin. Halimi punonte edhe në kooperativë me të njëjtin zell si në orët e mësimit e kjo gjë e mori para kohe. Më la vetëm me djaln, Idrizin, të cilin nuk e lejuan të shkonte në asnjë shkollë, por që gjithsesi u rrit i mençur e i drejtë. Më pas erdhën edhe fëmijët e Idrizit. Kur i lindi vajza e parë i vura emrin Aurorë, sepse e dija se ajo ishte drita që më rrethonte e më izolonte nga ajo kohë dhe u mundova ta rrisja të bukur e të ditur. U mundova ta bindja se lumturia ekziston dhe se gjendet kudo dhe sot jam krenare për vajzën time. Shiko sesi ka gjetur dorë e shpirt për ta hedhur jetën në pëlhurë! Tash mundet t'i japë një kuptim vuajtjes sonë e ta kthejë në lumturi. Kam qenë ndryshe nga gratë e tjera të fshatit e ndoshta prandaj të gjithë burrat më kujtonin pre të lehtë dhe kjo më ka krijuar shumë andralla. Për këtë arsye më urrenin edhe gratë, të cilat më kishin

hapur zërin si femër e përdalë, por, në fakt, ato më kishin halë në sy, sepse isha ndryshe prej tyre. Por, nëse dikush nuk e merr guximin të ndryshojë i pari, atëherë nga do të vijë ndryshimi, s'ë kuptoj?! Për këtë arsye e kam rritur Aurorën time me besimin te ndryshimi, për ta bërë të aftë që të mund ta ndryshojë ajo atë që unë nuk munda. Dhe ja, Aurora ime! Ja ku është e rritur dhe e pavarur! Ja ku është femra që ëndërrova të isha unë kur isha studente në Romë, atëherë kur si këtej, si andej detit ishte e vështirë që femrat të ishin të pavarura. Tashmë po rritet vajza ime. Ti e ke patur në klasë dhe ndoshta të ka rënë në sy: ajo ka qenë e dashuruar me një djalë kur ishte në shkollë. Hiqej sikur kjo të mos kishte ndodhur, por unë e kam rritur vetë Aurorën time dhe di ta kuptoj kur ajo bie në dashuri, arrij ta kuptoj edhe kur po e zë gripi, para se ta marrë vesh ajo vetë. Vajza u dashurua në ato male dhe atje ka lënë një pjesë zemre. Nuk arrita ta kuptoja se kush ishte ai djalë që mori zemrën e dritës sime, por mirë që e pata përgatitur vajzën për rreziqet që të sjell zemra, sepse, po të zuri të papërgatitur, të shtie në udhë pa krye, nga të cilat është vështirë të dalësh. Po tani e ka marrë veten. Nganjëherë, kur mjegulla të lejon të shohësh larg alpet me borë, seç e kap një mall vajzën, por Milanoja është qytet i madh, të rrëmben, të magjeps dhe çdo gjë pastaj është e huaj. E kështu harrohesh e malli nuk është aq i rëndë pastaj.

Këto tha gjyshja, nusja e Las Lim, të urtit La Lim që s'i pyeti kurrë zërat e miletit, por jetoi i qetë krah gruas së tij, i bindur deri në fund se u kthye në Shqipëri për ta njohur dhe për të jetuar me të dhe se kjo mjaftonte për ta bërë të lumtur. Ndërkohë që Rinori nuk ua ndante sytë krahëve të fishkur të zonjës qytetare që vinte nga malet e tij, ku ishte ende i vizatuar një trëndafil i kuq, simboli i një pranvere socialiste që nuk erdhi

kurrë - vendit të saj i kishte rënë për hise vetëm dimri që thante petalet e paçelura mirë.

Në ditët e sotme vajzat i blejnë rrobat, vetëm e vetëm që të mund të venë në dukje tatuazhet e tyre, por në krahët e gjyshes së plakur në malësinë e tij ishte e çuditshme të shihje një tatuazh. Ishte kjo vula e turpit, ishte kjo vula e kurvërisë, për të cilën kishte folur gjyshja e tij atë drekë disa vite më parë: një tatuazh në shpatullën e një vajze, ndoshta paksa guximtare për kohën e saj, ndoshta shenja e mbetur nga një shaka shokësh, a ndoshta shenja e mbetur nga ndonjë dashuri, për të cilat lexojmë në librat që tashmë janë klasikë.

Aurora sikur u zu në faj. Ndoshta gjyshja e saj kishte folur shumë, ç'iu duhet të huajve se kush është gjyshja e saj? Ç'iu duhet, kur kurrë nuk kanë dashur ta dinë dhe kur gjithnjë kanë hedhur baltë mbi jetën e saj guximtare? Ajo është e lumtur që e ka gjyshen me vete, të paktën në pleqëri të ketë atë jetë që ka dashur ta kishte gjithnjë edhe pse jo më në vendin e saj, atje ku ka dashur të jetojë gjithnjë. Aurora besonte se e dinte se përse gjyshja e bëri gjithë atë rrëfim para një njeriu që duhet të ishte thuajse i huaj, sidomos tani që kishte nisur të kishte boshllëqe në kujtesë. Ajo e dinte se ky ishte fjalimi i mbetur peng i gjyshes që nga koha e gjimnazit, kur ajo besonte se Aurora kishte rënë në dashuri dhe se, edhe pse Aurora nuk i kishte thënë gjë, kujtonte se e dinte cila ishte dashuria e saj. Ndoshta prandaj fati e kishte sjellë Rinorin deri atje, për ta takuar rrugëve të një qyteti të madh e për të dëgjuar fjalimin e gjyshes, sepse, pas minutave të para mes habisë dhe mallit, Aurora vuri re se nuk ndjente gjë për këtë djalosh, i cili dikur kishte qenë një djalë që nuk kishte ditur ta ndihmonte të bëhej grua. Tashmë që Aurora ishte grua

dhe grua e pjekur shfaqej sërish, i parritur, me sytë që duket sikur kanë mbetur të ngulitur në një kohë e vend të largët. Aurora ndjeu se nuk kishte nevojë për dikë si ai. Ajo jetonte në një qytet të madh, mes një mizërie njerëzish që vrapojnë, ku edhe asaj i duhet të vrapojë, por, për të përmbushur një premtim bërë vetvetes, e ftoi të rrinte atë natë në shtëpinë e saj.

Të nesërmen, kur po e përcillte te dera, gjyshja i arriti dhe tha:

- Jepi një gjë djaloshit që ka ardhur të na bëjë vizitë. Nuk është mirë kështu. Do të flasin keq për ty Aurorë! Jepi një pikturë, atë pikturën që mban varur në mur, të cilën sa herë e shoh më duket sikur sjell ftohtë.

- Eh moj gjyshe! Nesër do ta lëviz e do ta shpie në studio.

Gjyshja afrohet dhe e puth Rinorin në faqe. I uroi rrugë të mbarë dhe i kujtoi se nuk duhej t'i harronte atë dhe vajzën e saj të vogël, por të vinte prapë t'i shihte, ndërsa, duke e puthur në faqen tjetër, Aurora i kujtoi se kohët që kanë ikur është vështirë të kthehen, ndaj “mirupafshim!”

Rinori, i mësuar të mos këmbëngulte në jetën e tij, thjesht iku. Iku me shijen e dy puthjeve në faqet e tij, puthjet e dy kohërave në të njëjtën fytyrë, puthjet e dy grave të vendit të tij, të cilat, për të qenë të lira duhet të iknin, të iknin larg.

Një natë, në një emision për kulturën ishte e ftuar Aurora dhe gazetarja e pyet për misterin e madh të jetës së saj:

- Pse nuk keni pranuar ta shisni pikturën e “Puthjes në ballkon” edhe pse keni patur oferta shumë të mira për të?

- Ato janë kujtimet e mia dhe besoj se është e vështirë që dikush të dijë të kujdeset për të, pasi askush nuk mund t'i dijë vlerat e vërteta të saj. Kam frikë se as unë vetë, - dhe shtoi me buzëqeshje, - ndoshta përveç gjyshes sime.

- Shiko se ku ka mb' rri Aurora, - thotë Arbeni i Las Çil, i cili ka mbaruar universitetin dhe ka ardhur në Itali si emigrant për t'i dhënë një shtysë jetës së tij.

Ato çaste Aurora po tregonte me dhembshuri për vendlindjen dhe gratë e vendlindjes së saj.

- Nuk është kushedi se çfarë, - thotë Rinori, - Unë kam fjetur me të dhe nuk është kushedi se çfarë.

Në zemër i lëvizi diçka, diçka që e bëri të ndihet i turpëruar për fjalët që sapo tha, një lëvizje që do të ishte e fundit e ndjerë për atë grua, një rrahje zemre ndryshe. Ndjeu se, pas kësaj që tha, s'do të ishte më dikushi. Kishte një jetë boshe përpara, një jetë në luftë të përhershme me tatuazhet.

Arbeni e pa drejt e në sy, pa boshllëk dhe i ngriti zërin televizorit.

Një mallkim

Kushedi pse atëherë Jakup Asllani pati vendosur të mbronte të shoqen. Nuk e donte aq shumë, por as nuk e urrente. Ajo ishte e edukuar në atë mënyrë, e egër deri në tmerr, por ndoshta e kishte edhe pak frikë. Ndoshta kishte frikë për jetën pa gruan e tij, ndoshta kishte frikë për veten e tij, sepse gjakun e gruas e marrin edhe tek i shoqi, ndoshta i vinte edhe turp që nuk kishte qenë i zoti të parandalonte atë që ndodhi.

Për disa vite me radhë mundohej t'i gjente një shpjegim asaj dite. E shoqja me dy të rejat që ikin në mal për dru dhe që kthehen vetëm dy gra, për të njoftuar se reja e vogël, njëzet e

dyvjeçare, kishte varur veten në mal me litarin e druve.

E pati pyetur të shoqen në darkë:

- Pse e ka varur veten nusja?

- Sepse ka patur një të dashur. Nuk rrinte dot pa dashnorin e vet, prandaj vari veten.

- Po ti nga e di se ka pasur dashnor?

- E di gjithë katundi. Do të na nxinte faqen edhe ne, se i gjithë katundi fliste për kurvën që kishim në shtëpi dhe ngadalë-ngadalë do të mësoheshin të na thoshin shtëpia e kurvave. Po më mirë që vrau veten e u shporr prej nesh.

- E pse nuk e ndalët ju?

- Po ajo u ndal për të bërë barrën e saj të dëllinjave e ne ikëm pak më para për të pre' një lis që e kishte rrëzuar rrufeja. Kur vonoi shumë kthyer dhe e gjetëm të varur në lis. E ulëm poshtë, por kishte mbaruar. Erdhëm pastaj e thirrëm djemtë që ta merrnin.

- Po kur e dije se kishte dashnor, pse na le ta merrnim për nuse?

- Se edhe Jonuzi ishte marrosë pas asaj femre. Po tash do t'ia gjejë nâna e vet një nuse për qejf, më të mirë, punëtore e pa asnjë llaf. Nuse që krejt katundi ka me ditë me folë mirë për të.

E atëherë Jakupi heshti. Ndoshta kuptoi dhe nuk guxonte të fliste më me të shoqen se kushedi se çfarë do të nxirrte tjetër. Nusja ishte vrarë. Tashmë duhej të mendohej se si do të merrej vesh me miqtë që mund t'i ktheheshin në hasmë.

Miqtë erdhën dhe kërkuan që vajza, duke qenë se në shtëpi

të tyre nuk kishte patur fëmijë, të varrosej në varrezat e fshatit të lindjes, atje ku kishte qenë vajzë. Kërkuan edhe që familja e dhëndrit të bënte bé se nuk kishte dorë në vdekjen e saj. Jakupi kishte dëgjuar se ishte njëri nga vëllezërit, i cili, veçanërisht, nuk bindej dhe donte të merrte gjak për të motrën, por gjithashtu ishte edhe katundi që kërkonte shpjegim.

Të gjithë njerëzit e tij ishin mbledhur dhe nuk kishin bërë muhabet si në çdo mort, por kishin folur për këtë vdekje dhe për të drejtën e familjes tjetër që kërkonte shpjegim. Pastaj Jakupi kishte thënë se shpjegimi ishte i thjeshtë: reja e tij kishte vrarë veten. Ishte gati të bënte bé kudo që familja e tij nuk kishte dorë, por në këtë pikë nuk i besonte as djali i tij Jonuzi, burri i Myrvetes së vdekur. Ai e njihte të shoqen, e dinte se çfarë donte dhe se cilat ishin ëndrrat e saj, ia njihte pasionin, dëshirën dhe nuk kishte as më të voglin dyshim që ajo kishte vrarë veten. Duhej të kishin gjetur një mënyrë tjetër që edhe Jonuzi ta pranonte. Ai kishte kohë që kishte vënë re xhelozinë e së ëmës dhe kunatës, ngase të gjithë e donin nusen e tij. Myrvetja nuk linte kurrë shkas për t'iu zemëruar. Dhe sepse ishte e bukur, ishte e bukur aq sa e detyronte gjithë katundin të fliste për të dhe dihet se dikush flet mirë e dikush keq. Pas mortës pa varrim djali iku dhe nuk do të kthehej më në atë shtëpi.

Jakupi bëri bè sikur e kërkonte zakoni, me dorë në Kuran ditën e premtë: familja e tij nuk kishte dorë. Familja e Myrvetes iku, edhe pse jo shumë e bindur, por me bindjen se tash ia kanë lënë Zotit në dorë hakmarrjen për të pabesët.

Që nga dita e betimit Jakupi nuk flinte më gjumë. E brente përbrenda ideja se kishte mëkatuar para Zotit, kishte shkelur besën, ishte treguar burracak dhe kishte frikë ndëshkimit që

do të vinte më pas. Para sysh i dilte fytyra e çiltër e resë së vogël kur i uronte “mirëmëngjesi” dhe kur e pyeste “a u lodhe” dhe ndëshkimi i zotit bëhej më i madh dhe më i egër në sytë e tij. Sa herë shihte të shoqen apo renë e madhe i bëhej sikur shihte tmerrin me sy, por dy gratë këmbëngulën në të drejtën e tyre. U bënë copash dhe e bënë shtëpinë të rrinte në këmbë dhe i martuan edhe djemtë e vajzat e tjera.

Një ditë Jakupi, me tenjën në shpirt që po e brente ngadalë, shkoi tek një hoxhë që thoshin se “dinte” dhe i qan hallin.

- Nuk e di nëse ka qenë e drejtë që kam bërë bënë pa qenë i sigurt në veten time. Kam frikë se kam mëkatuar para zotit të madh. Mundem të gënjej njerëzit, por Atij nuk i shpëton asgjë. Çfarë duhet të bëj?

- Shko në shtëpi. Merr duajt e misrit dhe nxirrja kaut të murrmë. Nëse ai e ha kashtën, atëherë nuk ke borxh, nëse nuk e ha hidhi një të dytë e kështu me radhë. Shko tani e eja më trego pastaj.

Dhe Jakupi shkoi, shkoi me shpresë se kau do ta falte. E la një ditë pa ngrënë, vetëm e vetëm që kau të ishte i uritur dhe të hante dengun e parë, por Murrani i lodhur për duajn e parë as lëvizi nga vendi, as e preku, as të dytin edhe të tretin jo, por nisi të hante duajn e katërt dhe pastaj iu kthye tre të tjerëve: të tretit, të dytit, të parit, të gjithë me radhë. Kishte uri Murrani pas një dite pa ngrënë. Pastaj Jakupi u kthye te hoxha dhe i tregoi se si shkoi puna.

- Kam frikë se nuk është shenjë e mirë. Ndoshta kau nuk ka patur uri. Por nëse kau përcjell mesazhe, atëherë ky mesazh do të thotë se beja do të zërë brezin e katërt e pastaj do të kthehet

me radhë deri tek ty. Kjo do të thotë se ti ke për të patur një jetë të gjatë, prandaj nis e mendo se si do t'i kalosh gjithë këto vite.

Vitet kalojnë shumë më shpejt nga sa ne mund ta vëmë re. Përshtëndesin nga dritarja kur kalojnë: bardh', jeshil, kafe e gri; bardh', jeshil, kafe e gri. As i vëmë re kur janë jeshilë, se jemi të zënë në ara, s'i vëmë re muajt e kaftë se jemi në bjeshkë. Muajve gri është koha më e mirë për të bërë dasma e për të ndenjtur më gjatë në krevat e për të nisur fëmijë. Muajt e bardhë kalojnë ashtu me gruan me bark te goja që pret pranverën dhe fëmijët.

Jakupi kishte shtatë fëmijë kur i vdiq e reja. I kishte martuar të gjithë, njëri pas tjetrit dhe kishte pritur me gëzim fëmijët e fëmijëve. Duke kaluar vitet kishte harruar se dikur kishte bërë bënë gënjeshërë. Megjithatë, s'e kishte prekur më me dorë gruan e tij që prej asaj dite. Sa i afrohej ajo, mornica të ftohta i kalonin në trup. Edhe e shoqja ishte mësuar me këtë gjë, ishte mësuar edhe të mos e kërkonte më. Ajo kishte luftuar që t'i martonte të bijtë me njerëzit e saj. I kishte dhënë të bijat në njerëzit e saj dhe Jakupi as që kishte kundërshtuar ndonjëherë. Edhe bijtë e saj as që guxonin të pëlqenin një vajzë. Djali i dytë kishte humbur dhe nuk ishte kthyer as në dasmat e të vëllezërve dhe motrave. Llafë tek-tuk fliteshin për të, por gjurmë të sakta nuk kishte. Kishte humbur.

Jakupit, shpesh i binin ndër mend i biri me nusen, kur qeshnin e shiheshin të lumtur në sy. Tashmë ishte plakur dhe familja e tij kishte ecur vetëm përpara. Asnjë mort në shtëpinë e tij që nga dita e mortës pa xhenaze të nuses së djalit.

Kishte nisur të martonte nipat dhe ky ishte një gëzim, një arsye më shumë për të harruar, një arsye më shumë për t'iu gëzuar jetës së gjatë që i kishte falur Zoti, i cili ndoshta e kishte

falur. Ndoshta e shoqja dhe reja e madhe, e cila tashmë ishte bërë grua e pjekur dhe rrënjë e familjes së tij, nuk kishin patur faj... ndoshta...

Gjersa një ditë nga ditët jeshile të viteve që iknin, nipi i djalit të madh merr një shkelm nga kau i murrmë plak dhe vdes. E vranë kaun e murrmë dhe ua dhanë njerëzve të mbledhur për mort në shtëpinë e Jakupit. Qajnë gratë e shtëpisë që nuk kishin qarë kur vdiq Myrvetja. Ishte i pari mort në derën e Jakupit pas shumë vitesh. Ishte brezi i katërt që kishte lindur në atë shtëpi dhe i pari mort.

Në ditët e bardha të motit vdiq nga një sëmundje e papritur vajza e vogël e Jakupit dhe në ditët e gjelbra të atij viti vdiq në lindje edhe vajza tjetër. Ndër njerëzit që i erdhën për ngushëllim ishte edhe ai hoxha që i pati parathënë fatin. Kur i shtrëngoi dorën në krye të rreshtit të burrave Jakupi u ndje keq. Mes burrave mungonte djali i tij i dytë dhe miqtë e tij.

Pastaj nuk ndodhi asgjë. Gratë e shtëpisë së tij mundoheshin shumë dhe shpinin përpara jetesën e shtëpisë. Ishin stoike ato gra, nuk iu bënte më përshtypje asgjë. Nganjëherë, Jakupi habitej se si e shoqja me renë e madhe nuk ishin mëmë e bijë, po vjehërr e re. Diçka fort e fuqishme i lidhte ato dy gra, të cilat nuk linin askënd të ngrinte krye pranë tyre.

Në njërën nga stinët e tjera të bardha, makina që po sillte në shtëpi djemtë e tij të vegjël, të cilët ishin martuar shpejt, rrëshqet në akull dhe bie në humnerë. Vdesin të pestë, dy djemtë me nuset dhe fëmija i vetëm që kishin. Prap mort në shtëpinë e tij dhe prap djali i dytë me miqtë e tij nuk vijnë për ngushëllim.

Vitet vazhdonin të iknin. Kishte vdekur edhe hoxha plak që

i kishte treguar se si do të ecte mallkimi. Kau i murrmë kishte kohë që kishte vdekur dhe kau i ri që kishte në stallë hante plot oreks të gjithë duajt që i hidhnin. Jakupi nuk dinte se çfarë të bënte. Nuk luftonte për të jetuar, por shëndeti nuk e linte.

Në vitet që vazhduan morta u bë ngjarja më e zakonshme në shtëpinë e Jakupit, i cili kishte bërë vetëm dasma për shumë vite me radhë. Vdiqën tre stërnipat e tjerë dhe me radhë djemtë e djemve. Djalin e djalit të madh e vrau vëllai i Myrvetes, i cili nuk kishte besuar kurrë në betimin e Jakupit dhe reja e madhe bashkë më gjyshen kërkonin hakmarrje, shkulnin flokët e kërkonin hakmarrje.

Jakupi ndërkohë nuk guxonte të thoshte asgjë. Në shtëpinë e tij kishte vetëm një komandant dhe ajo ishte e shoqja. Tek e fundit, çdo herë ishte shmangur nga të qenit kryetar i familjes.

Nipat shkuan të hakmerren për të vëllanë, vranë vëllanë e Myrvetes, por mbetën të vrarë të dy dhe Jakupi vetëm numëron-te. Tashmë në shtëpinë e tij ishin bërë katërmbëdhjetë morta. Ishin baraz me dasmat që kishte bërë. Ndoshta mallkimi ndalej këtu, sepse tashmë nuk kishte më dyshim: Myrvetja po hakmerrej, po hakmerrej Zoti që ishte munduar ta gënjente.

Por pas disa vitesh, dhe tashmë vitet nuk iknin të bardha, jeshile, kafe e gri, por iknin me morta e pa morta, vdiq nusja e djalit të tretë, së bashku me fëmijën në lindje. Vdiqën edhe tre fëmijët e tjerë të saj në pak vite ndërmjet. Njerëzit që vinin për ngushëllim kishin filluar të rralloheshin. Djali i dytë dhe miqtë e tij prapë nuk vinin. Djali i tretë nga hidhërimi vrau veten.

Me sa dukej, mallkimi nuk kishte të ndalur.

Kishte mbetur vetëm ai me djalin e madh e me gratë e tyre.

Të dy e dinin nga se vinte kjo gjë. Ndoshta e dinin edhe gratë e tyre, por ato nuk donin të dorëzoheshin. Jakupi nuk u çudit aspak kur gjeti në stallën e lopëve djalin e madh të varur, i cili kishte vendosur t'i jepte fund jetës, sepse nuk duronte dot më. Ai vetëm mendoi se e kishte edhe një djalë, një djalë që nuk e kishte pranuar atë betim të gënjeshtërt dhe që rronte diku. Edhe pse i digte shpirti, uroi që të mos e shihte më djalin. Nuk kishte pse të përzihej edhe ai në mallkimin e tij. Kishte bërë mirë që kishte ikur. Por, në mortën e djalit të tij të madh, tashmë kur nuk kishte mbetur kush për të qarë të vdekurin, bashkë me ata burra që s'e kanë frikë vdekjen, erdhën edhe miqtë e djalit të dytë, të cilët kishin vendosur se haku i vajzës së tyre ishte marrë. Erdhi edhe Jonuzi, i cili i shtrëngoi dorën të atit.

- Mbaroi bir! Nuk kishe çfarë t'i bëje as ti, as askush tjetër. S'e ndalonim dot. Duhet ta kishim ndalur para se të fillonte. Mbaroi bir!

Dhe vdiq edhe plaku Jakup në duart e të birit. Duke vdekur mendoi se Zoti e kishte falur, sepse s'e kishte menduar kurrë një vdekje aq të dëshiruar, aq të ëmbël: në duart e të birit, të vetmit që kishte ngritur krye kundra së keqes dhe i la dy plakat, të cilat i kishte parë gjithnjë si nënë e bijë, të vdisnin vetëm. Mendoi se cila vallë do të tregohej më e shkathët e do të vdiste e para.

Qingji i Ragushës

Nuk kishin kaluar as nëntë muaj e prapë mort në shtëpinë e tij. Më kot presin njerëzit kiametin nga lumi i fryrë apo nga orteku. Nëse kiameti është nisur të vijë, ai vjen e nuk ka njeri ta ndalë, më keq akoma kur e nis rrokullimën në fjalët e një njeriu, e për më tepër, kur fjalët janë fjalë dashurie.

Eh! Si është krijuar kjo botë?! Thonë se njeriu duron atë çka as guri s'e duron, por njeriu u shembka prej fjalës, prej diçkaje që e merr era...

E luante era me flokët e Dritanit kur ndiqte kuajt në bjeshkë, kur përcillte dhentë në fushë e kur ngjitej në majën e malit, prej nga dukej krejt Shqipëria, prej Nishit në Tomor, prej Alpeve në Korab.

E çka i vlejti Shqipëria atij pos një vend për varr, pos lotëve në varrim, lotë që s'i hyjnë në punë andej nga shkon?! E, prapëseprapë, Arbenit i ka mbetur në mendje kur Dritani ia kthente gjoksin erës e me tufën e kuajve që vraponin përposh thërriste: “Shqipëri!”

Korabi ishte tepër më i madh për të mbajtur mend diçka prej tij, pos sigurisë që i jepte kur e kishte pranë e pos krenarisë kur ecte me të. Kishte ikur herët e nuk kishin pasur kohë të njiheshin. E kishte qenë aq i madh! Po rrëzohen malet e jo njerëzit!

Një mbrëmje Arbeni kishte folur gjatë në telefon me Korabin. Kishin qarë plot halle. Kishin folur për trojet, dhentë, familjen, për dasmat që duheshin bërë e prindërit që kishin nevojë për kujdes. Po atë natë, një aksident ia kishte marrë jetën, ia kishte prerë ëndrrat në mes Korabit. Ai la amanet trojet, dhentë, familjen. Ndoshta e fejuara e vet e qau se e donte, ndoshta se i mbyll fati. Kush e di?! Por e qau. E qau duke mallkuar kurbetin e Shqipërinë, duke mallkuar veten dhe jetën. E qau gjatë, iu nxinë sytë e iu plas buza. E kunata e gjeti duke qarë e kur pa dhimbjen në fytyrën e saj u betua se do ta kishte përgjithnjë kunatë, me çdo kusht dhe e fejuara qau edhe më shumë... E erdhi motra e i tha Dritanit: “Ti do të marrësh për grua të fejuarën e vël-lait tënd. O e merr, o unë nuk të kam më vëlla!” Dritani e donte motrën e tij, të pafajshmen motër. Ishte martuar ku i kishin thënë e nuk kishte bërë zë. Tashmë besonte se kështu ecën jeta. Tek e fundit, aq e kuptonte jetën, por ishte edhe dikush tjetër, dikush që dinte të të bënte të lumtur, që ta qetësonte shpirtin si flladi i fushës dhe çdo fjalë e saj ishte si uji i krojeve të bjeshkës. Dikush tjetër kishte rrëmbyer zemrën e tij...

Ai i donte të dyja: të Motrën e Gentianën dhe tani e motra, e pafajshmja motër, i kërkonte diçka që ishte e pamundur: të martohet me të fejuarën e vëllait të tij. E çka dinte motra për dashurinë?! Për dashurinë e Gentianës?! Për dashurinë e dy vëllezërve?! Ajo s'dinte gjë. Ani!!! E i ati?! I ati nuk donte të kuptonte dhe e kishte të vështirë të ulej e të kuptonte se edhe djemtë e tij ishin rritur, ishin bërë burra e kishin mundësi të vendosnin vetë për jetën e tyre, kishin ndjenja, kishin zemër. Nëna s'bënte zë. E ç'të bënte nëna, e hutuar prej vajit e prej kokultësisë?! I dukej gjithçka normale, e ndoshta normale do të ishte po të mos ishte në mes Gentiana...

I nxorri dhentë fushës. Edhe pak kohë e do të ngjitej në bjeshkë dhe atje do të mund të qante hall me malet. Po atë ditë ishin nisur për t'i zënë nuse. Sot japin fjalën e fjala e dhënë nuk kthehet mbrapsht deri në vdekje, por edhe dikujt tjetër i është dhënë fjala deri në vdekje, ndaj s'ka zgjidhje tjetër: o vdekje - o vdekje. Në xhep kishte një ilaç për dhentë... e prapë mort!

Kishte mbetur vetëm Arbeni, i vogli i tre vëllezërve, i cili atë ditë i kishte nxjerrë dhentë në kullosë. Kishte ikur nga morta e tani rrinte ulur në një gur prej nga shiheshin njerëzit që hynin e dilnin, që qanin e qanin e pastaj iknin te shtëpitë e tyre e ndërronin shaminë apo xhaketën e zezë e secili në punën e tij, secili në hallin e tij. Kiameti ishte bërë, por kiameti ishte i tiji, personal, i askujt tjetër. Kurse ai, me një dorë fshinte lotët e me tjetrën grusht rrihte në gjunjë melodinë e një kënge që s'dinte nga vinte. Nganjëherë, rridhnin nga sytë e tij një palë lot më të nxehtë, ndoshta kur qingji i Ragushës, ai që i vëllai mbante gjithnjë nga pas, i afrohej. Duhej vrarë qingji i Ragushës.

Histori me gjakmarrje

Ishte verë e nxehtë. Lisat në krye të malit të Korbit ishin zhuritur për pak ujë, ashtu si edhe misri në arat e Lerëbardhës. Por misri po rritej dhe rendi i ujit po funksiononte më së miri në katund. Ishte rendi i ujit, ai që ia kishte vrarë babain Jakup Asllanit. Para shumë vitesh, Ibrahim Kadia, djalë i një shtëpie të madhe dhe i ri mendjemadh, kishte nxjerrë pushkën dhe e kishte vrarë Asllan Bibën, duke e lënë përmbys në vijë të ujit. Më pas, paria e katundit ishin kujdesur që kjo punë të zgjidhej njëherë e mirë dhe rendi i ujit që atëherë ishte vënë në vijë.

Jakupi atëherë kishte qenë krejt i vogël dhe i pafuqishëm. Po

tani, kur i kujtohej babai i shtrirë në vijë të ujit, një lot i lagte mustaqet burrërore dhe nuk ndihej rehat. S'e kuptonte, nëse ishte një gjethe misri që e bezdiste, a ishte dielli që e nxehte përposh koparanes e tirqeve prej shajaku, apo ndoshta faqja e djersirë mbështetur për faqe të pushkës, por ai ishte i vendosur. Kishte marrë vesh se Ibrahim Kadia kthehej çdo të xhuma të fundit të muajit mbas dreke në shtëpi dhe sot kishte vendosur se ishte koha që të merrte gjakun e babait të vet. Kishte kaluar shumë kohë, por gjaku nuk tretej. Gjaku s'ishte ujë, edhe pse gjaku i babait të vet kishte rrjedhur më shpejt se uji në arë.

Ibrahim Kadia ishte nga familja e Kadinjve, të cilët ishin mjaft të fortë e kishin zell për pushtet, rrjedhimisht kishin arritur të ishin mjaft të fuqishëm. Edhe toka e mal kishin më shumë se të gjithë në katund. I kishin dërguar djemtë në shkolla të mëdha, në shtete të Nemces e të Allemanjit, i kishin punësuar në shtet të Turqisë dhe kur Shqipëria kishte shpallur pavarësinë ishin munduar të qeverisnin në zonën e tyre, por prapë, në katund nuk qeverisnin më shumë se të tjerët. Në katund ishin pleqtë e katundit ata që vinin rregullin. Pleqtë kishin vendosur edhe për vijën e ujit, por nuk kishin mundur të pajtonin gjakun, edhe pse djali i madh i Asllan Bibës ishte shumë i vogël për kuvend burrash.

Ibrahim Kadia ishte përzier shumë në punët e qeverisë, kohët e fundit. Se ç'kishin bërë një rrëmujë me një prift e me Bajram Currin e ishin munduar ta kthenin përmbys shtetin, por iu kishte dalë keq si muhabet, se Ahmet bej Zogolli ishte trim e familje e fortë e kishte ditur t'i bashkonte trupat me krajlata e botës e t'i përzente prej qeverie shumë shpejt. As një vit s'e kishin ngrënë rehat. Qysh atëherë, Ibrahim Kadia rrinte fshe-

hur, ashtu si Bajram Beg Curri, i cili fshihej në fshatrat e Hasit, por çdo të xhuma të fundit të muajit kthehej në shtëpi mbasdrekeve.

Ndërsa, i bezdisur nga mizat, gjethet e misrit e djersët e veta, mendonte këto gjëra, Jakup Asllani dëgjon një zhaurimë nëpër misër e ngrihet me vrap, kur sheh nënën e tij që po vinte. “Hajde bir te shpia se kanë ardh’ do burra”, - i thotë. - “Nuk paska kanë e shkrome me e pagu’ atë hak edhe sot.”

Në odën e miqve të Jakup Asllanit rrinin këmbëkryq tri burra, dy të veshur allafrënga e njëri me kostumin e burrave të Lumës. Mbasi përshëndetën, pa e treguar zanatin e tyre, burrat hetojnë nga kryet te këmbët Jakup Asllanin. Dikur njëri prej tyre thotë:

- Shiko, i nderum Jakup Asllani! Qeveria ka vendosë me popullu’ kreyqytetin me njerëz të ndershëm e punëtorë. Ne kemi ardh’ për të të mundësu’ të vish në Tiranë, bashkë me familje, sepse ti je burrë i ndershëm. Atje do të hapen punë të shtetit e nuk ngelesh kurrë keq. As nuk duhet të zihesh për rend të ujit. Shteti do të të japë edhe një dorë parà, për të fillu’ jetën atje.

Jakupi po dëgjonte me vëmendje dhe diçka po i dukej e çuditshme. Kur u kujtuan këta për këtë punë?! Po nuk bzani. I la të flisnin.

- Vetëm se, para se me ikë, duhet me e mbaru’ një punë që mos ta lësh veten peng. Duhet me e marrë gjakun e babës tënd. Ai që ta ka vra’ babën nuk duhet me jetu’ mâ. Kemi marrë vesh se ai për çdo të premte të fundmuajit vjen në shtëpi tinëz, se nuk ka burrni të ecë haptazi.

Jakupi ishte tip nervozi dhe tashmë vë re se po skuqet i gjithi,

por hallet e kishin mësuar të ishte i urtë. Ndërsa i dërguari i shtetit fliste, ai dëgjonte dhe ziente përbrenda.

- Oj nânë! - thërret, - Hajde pak këtu! - dhe kur nëna hyn në derë thotë, - A mundesh me u tregu pak këtyne burrave ku isha kur erdhe e më thirre?

- Në arë, - thotë nëna, - te prashitë misrin.

- Jo oj nânë, jo! Kallxo drejt! Ça po bëjsha në arë unë? Po drejt ama!

- Në arë te prashitë or bir! Pse duhet me ditë gjindja ça bajshe në arë?!

- Duhet me e ditë oj nanë, se nuk jetojmë me kori. Tregojti që të mos u tregoj unë.

- Në pritë ishe or bir, në pritë me e heqë qafe atë Ibrahim Kadinë faqezinë, se vjen të gruaja e vet sot ai qen i pabesë.

- Mirë nânë, mirë. Tash na len e çoje një fëmi të thirrë pleqtë e katunit. Lalën Hasan, Lalën Ismail e hoxhë Kadrinë. E ju burra mâ bâjni hallall me pritë pak, sa të vijin pleqtë e fshatit. E mos kini merak, âsnji gjâ s'ju ndodh se jeni në bukë teme!

Të dërguarit e shtetit e dëgjojnë të habitur dhe nuk dinë se ç'po i pjell mendja këtij fshatari. Mbas ca kohe që burrat ishin humbur nëpër muhabete për hallet e shtetit e gjërat që duheshin bërë për ta bërë Shqipërinë, një nga një erdhën burrat e vjetër. E marrin nga një kafe të zezë dhe e ndezin nga një cigare. Atëherë e merr fjalën Jakup Asllani:

- Ju kam thirrë sot, se shpia jem e ka një barrë të madhe që na e keni lânë pa zgjidhë, tash sa kohë. E unë sot e pata nda' menjën me e zgjidhë në një mënyrë, a një tjetër. Me nânë

patëm mendu' ndryshe, por këto burra mâ mbushën mendjen për tjetër gjâ, - pushoi pak. - Sot, Ibrahim Kadia vjen në shtëpi të vet. Kështu pata marrë vesh e kështu më thanë edhe këta burrat e qeverisë. E sot, me mujtë, ju shkoni e i thoni se Jakup Asllani ia ka falë gjakun e babës. Se Ibrahim Kadia âsht' në gjak me shtetin, e unë nuk mundem me e ndâ' gjakun me askând. E mbasi Ibrahim Kadia paska hesape të tjera, unë nuk kam kân me vra' tjetër. Kështu që, i thoni se, për Jakup Asllanin, ai të jetojë edhe 100 vjet, se mue mâ kanë zânë grykën e pushkës me pàre.

Një lot i rrjedh faqes teposhtë, loti që lau gjakun e babait. Jakup Asllani e uli pak kokën, por e ngriti menjëherë dhe i pa burrat drejt e në sy...

Histori me partizanë

Atë ditë nuk po binte shi. E kaltra e qiellit nuk dukej në asnjë cep, kjo i bënte edhe pemët që të mos shkëlqenin. Asgjë nuk shkëlqente. Edhe metalet e bardha të pagureve të ujit vjerrë në çantat e shpinës së partizanëve nuk shkëlqenin. Kishin kënduar e kërcyer shumë dje në Lëpushë. Tashmë që gjermani kishte ikur, ishte detyrë e batalionit të tyre që të vendoste ligjin në vend dhe të zhdukte anarkinë. Batalionet e tjera vazhdonin luftën, ndiqnin këmba-këmbës gjermanët, gjithkund ku kishte toka shqiptare, por edhe më tej.

Në Buzëmadhe ka një teqe të fortë, e cila edhe sot e kësaj dite

është vend pelegrinazhi. Edhe komunistët nuk rrinin dot pa bërë një vizitë tinëz, sa herë ndiheshin në vështirësi. Në Buzëmadhe, përveç teqes ka edhe stane, ka barinj dhe shumë dhen. Lerëbardhë gjendet në mes të bjeshkëve. Asnjë rrugë kryesore nuk kalon andej, por prapë kjo s'e kishte penguar turkun t'i priste, s'e kishte penguar as serbin t'i gjente e t'i priste. Ky ishte termi: "të presin të gjitha ushtritë". Për këtë arsye nuk duhej lënë asnjë ushtri të hynte në katund, ndryshe ata të prisnin. Kështu kishin vendosur dhe kështu kishin bërë. Sa herë kalonte ndonjë ushtri në anët e tyre, dilnin në kodër, i vinin pushkën dhe i tregonin rrugën, "Ik andej, këtej jemi mirë".

Djemtë e katundit ishin nisur partizanë, por katundi kishte mbetur ashtu, si jashtë çdo gjëje. As italianë, as gjermanë, as komunistë, as ballistë nuk kishte në fshat. Kishte një sheh, disa barinj e plot dhen, pleq, gra e fëmijë dhe ndonjë sakat e ndonjë budalla e ca më të mençur, si krejt katundet e botës.

Atë ditë që partizanët hodhën valle në Lëpushë, në Lerëbardhë u shqetësuan, sepse kishin marrë vesh se partizanët donin ushqime dhe për ushqimet kishte qenë vit i mbrapshtë. Dikush që kishte qenë në mal për dru, i kishte detyruar disa partizanë që shkonin në katund të ktheheshin mbrapsht. Atëherë, komisar i batalionit vendos: dërgon një korrier ta thërrasë katundin në kuvend, të flasë e të diskutojë me ta sesi do ta bëjmë Shqipërinë e re, se shqiptarë jemi të gjithë. Kështu, burrat e katundit u nisën për në kuvend, një për secilin fis. Kur po i ngjiteshin kodrës për pjetë, pas tyre u dha edhe Hasani, djali trembëdhjetëvjeçar i Hysen Talës, partizan që luftonte diku në portat e Sarajevës. "Do të vij të takoj partizanët, - tha, - Janë shokët e babës tim!" dhe iku me burrat. Kur hynë në kampin

partizan panë se ajri ishte shumë i rëndë. U përpoqën të marrin me mend se ç'kishte ndodhur, kush kishte vdekur, se çehre vdekjeje kishte marrë ai kamp.

Mineja, ajo partizania që kishte hedhur më shumë valle dje, ajo rreth së cilës silleshin shumë nga shokët partizanë, e dinte se dikush kishte vdekur. Ishin ata burra që kishin vdekur atë çast që ishin nisur nga shtëpitë e tyre për të takuar partizanët dhe dënimin e kishin marrë vetë atë çast që kishin detyruar pararojën të kthehej pas. Ja, shihi! Po vinin me këmbët e veta drejt varreve të tyre. Se e kishin një zakon të keq këta lumjanët: aty ku binin, aty varroseshin dhe këta kishin ardhur në bjeshkë për t'u varrosur. Njerëz të vdekur që ecin. Mes burrave sheh edhe një djalë të vogël, të cilit i qeshte e gjithë fytyra dhe i lëvizi zemra. Ishte më i njomë se vëllai i saj që kishte dy vjet që s'e shihte. Ishte i vetmi njeri i qeshur në gjithë atë turmë. Vinte përdore me një djalë pak më të madh dhe të dy ngjasonin aq shumë. Duhej të ishin vëllezër.

- Ku po shkon ti? - e pyet Mineja.

- Do të takojmë partizanët!- thotë Hasani. - Edhe baba jem ásht' partizan. Do të më bjerë libra kur të vijë, e do të shesim do dhen për të shku' në shkollë. Më ka thanë se kan' me kanë fëmijët e partizanëve që do e bëjnë Shqipërinë.

- Dëgjo djalë, a bën nana jote çorape të bukura? - i thotë Mineja, me një hidhërim të thellë në shpirt.

- Po. Bën plot çorape të bukura.

- Atëherë, shko e më bjer një palë çorape se do të të jap një libër, - i thotë ajo.

Me këto fjalë Hasani i vogël lëshohet kodrës me vrap. Mineja është pak më e qetë në ndërgjegjen e saj. Ajo e di se këta burra do të vdesin, se ky është fati që i takon luftës. Është mësuar edhe me idenë se mund të vriteshin edhe shqiptarë. Tek e fundit, çka do të thoshte shqiptarë?! Tek e fundit, çfarë e lidhte me këta malësorë?!

Ajo vinte nga një qytet poshtë në fushë, kishte qenë në shkollë dhe kishte ideale të larta për të përmbushur. Ishte e bindur se komunizmi do të ishte shpëtim për bujqit e punëtorët e Shqipërisë, se një ditë të gjithë do të ishin të lumtur në vendin e saj e në qeveri do të ishin njerëz të drejtë, të cilët do të mendonin për hallet e tyre. Por, për të arritur aty, në fillim duhej të bëheshin të këqinj, duhej sakrifikuar pak, pak njerëz, pak vend, pak ndërgjegje, se lumturia nuk arrihet menjëherë. Ashtu mendonte edhe Hysen Tala, i cili luftonte në toka të huaja që të shporrej gjermani dhe komunizmi të bëhej i fortë.

Pas ndonja gjysmë ore, Hasani me fytyrën kuq nga vrapit ia ngjet për xhakete Minesë dhe i zgjat një palë çorape, çorape të bukura, me lule në grykë e në majë të gishtave, çorape nusesh. Edhe nëna e saj punonte çorape të tilla.

- Nuk kishte çorape nëna, - tha Hasani, - po ia mora motrës që do të martohet sa të kthehet baba prej lufte. Ka baba boll çorape ajo për me u martu'.

- Pse erdhe prapë more ditëzi! - i kthehet Minaja. Merr çorapet e i fut në çantë dhe mendon çfarë të sajojë tjetër.

Por nuk ka kohë të mendojë, se Hasani ka fluturar tej, ku sheh se burrat e katundit të tij janë duke folur me një partizan me hijë të rëndë. Nuk ka arritur ende atje, kur i sheh se u kanë

drejtuar pushkët. I sheh që i shtyjnë tej dhe vrapon mes të tyre, pranë vëllait.

- Mos çunin! - bërtet Mineja dhe dikush nga burrat mudohet ta shtyjë.

- Ik te shpia ti! Ik te nëna e motra! - i thotë i vëllai.

- Jo, unë do të rri me ty, - thotë, e të vëllait i mbushen sytë me lot. Është vëllai i madh, ka një motër pas vetes që do ta martojë sivjet e s'ka vëlla tjetër veç Hasanit...

Mineja vrapon për te turma e burrave, por xha Ymeri, partizan i vjetër, ia ngjit për krahu. Se çfarë i lutet me lot në sy, por Mineja nuk dëgjon. Do të vrapojë për atje, por nuk shkëputet dot nga duart e forta prej punëtori të xha Ymerit. Ndërsa krismat e pushkëve përhapen nëpër qiellin gri, Mineja sheh të vëllanë që rrëzohet para plumbave, por që ngrihet prapë dhe qesh me një buzëqeshje fëmije të pafajshëm dhe diç i thotë, por ajo nuk dëgjon... Atëherë, kujtohet se nuk dëgjon dhe e habitur ulet, as nuk ulërin më. Ku do të shkojë tani?! Kush e dëgjon zërin e saj?! E këputur, ulet në mes të bjeshkës, e kapitur.

Histori me magjyp

Në një anë të malit të Korbit gjendet një ahishte, e cila fsheh në gjirin e saj një burim uji të ftohtë akull. Aty ndalen gjithnjë udhëtarët për të pushuar dhe për të rimarrë forcat, duke hedhur shikimin në anën tjetër, andej nga gjenden shtëpitë. Aty u ndal edhe Kadri Gjypi, për të pirë një pikë ujë dhe për të pushuar pak, sepse hekurishtet e vjetra që mbante në krah e kishin lodhur së tepërmi. Aty gjeti edhe Hysen Kadinë që s'levizte dot, pasi një goditje e tensionit e kishte paralizuar, ndoshta ngaqë kishte qenë shumë i djersitur dhe uji ishte shumë i ftohtë, ose ndoshta, sepse, thjesht ishte shumë i shëndoshë për të ngjitur

malet vetëm. Kadriu, pa pirë ujë fare, i hodhi hekurat tutje dhe mori në krah Hysenin. Hyseni ishte sa Kadriu, në mos më i madh, por fukaraja e ka kockën e fortë, thonë. E mori në krah dhe e dërgoi deri te shtëpia e doktorit të Lapushës. E la në dorë të tij dhe u kthye, duke kapuar edhe njëherë malin e Korbit, e katërta herë brenda një dite. Edhe pse dielli po perëndonte, ndaloi te burimi i ahishtes së Malit të Madh dhe piu ujë. Më pas, mblodhi hekurishtet, të cilat, me sa duket, barinjte e vegjël i kishin përdorur për të luajtur e për të shpikur armët, pallatet apo të dashurat e tyre dhe prandaj i kishin shpërndarë ashtu siç shpërndahet dashuria, loja e të rinjve, dhe ishte nisur për në shtëpi.

Ishin kohë të vështira atëherë; prisheshin parmendat e duheshin arnuar, haheshin patkonjtë e duheshin ndërruar. Jo më kot, Kadriu e merrte hakun e tij si kovaç i katundit. Kaloi lumin kur dielli kishte perënduar tërësisht dhe arriti në shtëpi, atëherë kur djali i tij i madh, i cili e kishte pritur me sy që larg, po i frynte farkës me krahët e tij të thatë. Azemi, djali i Hysen Kadisë, i rrinte te koka me një degë kumbulle të sapoçelur dhe e qëllonte herë pas here me lulet, të cilat, në nxehtësinë e farkës, kishin nisur të vyshkeshin. Kadri Gjypi e pa skenën dhe i vloi gjaku. Deshi t'i turrej dhe ta hante me dhëmbë, por u mjaftua me një shuplakë pas qafe.

- O magjyp muti, - iu kthye Azemi i Hysen Kadisë, - Ke me e pagu' këtë shpullë që më dhe! Vetëm mos u ktheftë baba prej Lëpushe!

Shtëpia e Kadinjve ishte shtëpi e fortë në Lerëbardhë dhe kush donte të jetonte i qetë në këto anë nuk duhet t'i ngacmonte. Por magjypi Kadri kishte hyrë ndërkohë në farkë dhe po ar-

nonte plugun që Azemi i Hysen Kadisë kishte sjellë. Kishte për t'u lodhur këtë pranverë me punët ky djalë i Hysen Kadisë, se doktori i kishte thënë që të paktën nja tre-katër muaj Hyseni të mos e lodhte veten. Ndoshta në shtator, pasi t'ia ketë arnuar sa e sa herë parmendën e mbathur sa e sa herë kuajt e sistemuar samarët, ndoshta në vjeshtë, Azemi i Hysen Kadisë bëhej shok me djalin e tij, Ismailin e Kadri Gjypit.

Ishin kohë të zymta. Seç kishte një diell që nuk nxehte e një dimër që të ftohte në palcë. Ishin vërtet kohë të zymta, kohë maskarenjsh. Qeveria kishte thënë se do të kryhej një reformë e gjerë që të siguroheshin kushte shumë më të mira jetese për gjithë popullin. Për këtë arsye, qeveritarët kishin vendosur që kavje eksperimenti të bëhej populli i tyre. Në katundin tonë, Lerëbardhë, kishin vendosur të kryenin aktin e hyrjes në kooperativë. E kishin mbledhur të gjithë gjënë e gjallë, i kishin mbledhur tokat e të gjithëve dhe kishin krijuar një ekonomi të përbashkët, por kryetari i ri i kooperativës, Hysni Xhema, gjithnjë i etur për pushtet, nuk arrinte të kuptonte se përse duhej që vajza e tij, Merxhevanja, të punonte në të njëjtën arë me Ismailin e Kadri Gjypit dhe familjen e tij. Si ai kishte plot të tjerë që nuk mund ta kuptonin këtë. Ismaili ishte edhe më i zi se i ati, ndoshta i lindur në odën e farkës, tallej katundi, a ndoshta kujtim i shkretëtirave prej nga vinte gjyshi i tij. Shumë nuk arrinin ta kuptonin dot se përse duhej që ai të përzihej me ta në ara.

Askush nuk ishte vendali në fshatin tonë. Të gjithë ishin të ardhur prej diku, por fëmijët e shumtë të Kadri Gjypit ishin edhe të ardhur edhe të zinj. Për këtë arsye, Ismailit i thanë të vazhdonte të punontë te farka, tashmë për llogari të koopera-

tivës socialiste edhe pse Hysni Xhema fjalën kooperativë e kuptonte si pushtet dhe socialiste si shtypje. “Sepse, kooperativa jonë është socialiste, - deklaronte. - Ajo do t’ua shtypë kokën kulakëve dhe borgjezëve”. Për këtë arsye i kishin shpikur një letër anonime Ismail Gjypit dhe i kishin vënë një fletërrufe te dera e kryesisë. Aty thuhej se Ismaili po pasurohej në kurriz të kooperativistëve shembullorë, ngaqë pranonte bakshishet që fshatarët i jepnin. E kishin zënë duke marrë një strajcë miell nga Kasem Gjini, një kusi dhallë me një të tundur gjalpë brenda nga Hysni Kaçë Kulaku e kushedi sa e sa gjëra të tjera.

Ismaili kishte gjetur diku një magjype prodhimitare, me të cilën kishin lindur një fëmijë çdo vit e tash ishin bërë shtatë frymë për t’u ushqyer, që në ato kohëra të vështira ishte e vështirë t’i numëroje, le më t’i rrisje. Dy fëmijë i kishin vdekur, nga pakujdesia prindërore thuhej në kryesi, ngaqë s’kishin bukë të hanin thuhej ndër njerëz.

Ishte një ditë pranvere kur e mblodhën kooperativën, atëherë kur sa çelnin kumbullat e bëheshin gati parmendat për punët e pranverës. Si çështje e parë u ngrit kryetari dhe thirri para kolektivit Ismail Gjypin, të cilit i tha të gjitha çfarë thuheshin te dera e kryesisë për të. Ismaili e mbante kokën ulur. Dielli i pranverës ia digjte fort qafën e zezë e ndaj, herë pas here, vetëm fërkonte qafën, sikur dikush t’i qëllonte pareshtur shpulla qortimi. U ngrit edhe Rabija e Cen Cenit, komunistja më e re e kooperativës, e vetmja femër komuniste në fakt dhe kërkoi që të mos ishin të rëndë me Ismailin, se, tek e fundit, Ismaili ishte edukuar keq, nga prindër injorantë dhe ndaj nuk ishte faj i tij që ishte kaq i paditur. Ajo kishte parë gjatë stazhit të saj në qytet se si po ndërtoheshin fabrika të mëdha që nxirrnin flakë

sa njëqind farka të Ismailit dhe mund të fliste me shokët komunistë t'i gjenin një punë në qytet, ku Partia do ta merrte në gjirin e saj. Atje, nën kujdesin e Partisë, ai nuk do të ndihmonte kulakët me parmendat e tyre dhe do të jetonte në pallatet e reja të ndërtuar nga pushteti popullor. “ Apo jo, Ismail?”...

Azemi i Hysen Kadisë ishte afruar ndër të parët në shesh atë ditë. Kur kishte filluar mbledhja dhe kishte kuptuar drejtimin që kjo mbledhje po merrte, e thirri djalin e tij të madh dhe i tha diçka në vesh. Ndërsa Rabija e Cen Cenit po i mbushte mendjen Ismailit që të ikte nga fshati i tyre për në qytet, mjaftonte të ikte prej tyre, në shesh ia behu gruaja e Azem Kadisë me fëmijën e tyre që duhej të kishte mbushur vitin ato ditë dhe Azem Kadia ngrihet në këmbë e thotë:

- Burra, i lëmë sot mbledhjet se ka kohë për punët e pranverës e ne secili e dimë punën tonë për vete, po sot po ju thirri të festojmë. Djali im i vogël, Hysen Kadia, mban emrin e babës tim, ndaj është shumë e rëndësishme për mua e familjen time që kumbarin t'ia zgjedhim njeri të mirë që do të dijë t'i japë shembull e ta mësojë të rritet i denjë për odat e burrave.

Merr gërshërët nga djali i madh dhe i afrohet Ismail Gjypit.

- O Ismail Kadria! O burrë i dheut! A mâ bân nderin me i marrë flokët djalit tem, Hysenit, e me u bâ miq përjetë dy shtëpitë tona?

Të gjithë mbetën gojëhapur, komunista ose jo, ndërsa Ismail Gjypi i mori gërshërët dhe i preu një tufëz flokësh ngjyrë gruri djalit të Azem Kadisë. Hyseni i vogël e ngriti kokën dhe iu duk sikur pa diellin të shndrinte në sytë sterrë të zinj të magjypit Ismail, ndërsa një pikë loti ia lagu ballin.

Njerka

Bëhen të mëdha dasmat andej në malësi, katër ditë rresht. Katër ditë nuk pushojnë këngët e hareja. E ishim mbledhur edhe ne, familja ime, në dasmën e Përparimit. Kishim ardhur nga ana e anës, se tashmë vetëm dasmat e mortat na mbledhin.

Një natë, ndoshta ishte e shtunë vonë, u nisëm me motrën për te shtëpia e babait, pasi fëmijët tanë nuk arritëm t'i mblidhnim. Le të rrinin të gëzonin edhe ata, se kushedi kur iu bie të bëhen prapë bashkë. Ishim të lodhur, por të lumtur, të kapluar nga ajo ndjenja e mirësisë që të shoqëron nëpër gëzime dhe pas tyre, ajo ndjesi lodhjeje dhe çlirimi që ta mbështjell trupin e të bën

të ndihesh i qetë si rrallëherë. Edhe dita kishte qenë e mrekulueshme, një ditë e ngrohtë shtatori, me diellin që shndrinte në një qiell blu të pafund dhe me kalamajtë që të ziheshin nëpër këmbë gjatë gjithë ditës.

Ndërsa rrinim në divanët e dhomës së zjarrit të shtëpisë së vjetër ku ishim rritur, motra ime e madhe, Hatixhja, që kishte ardhur nga Greqia për dasmën e Papit, çunit të vetëm të axhës, më thotë:

- Pse nuk e martojmë babën?

- Çfarë thua moj?! - i kthehem i çuditur.

- Pse jo?! Ti në darkë shkon e fle me gruan tënde, unë fle me burrin tim, pse të mos flejë edhe ai me gruan e tij?! Po ta kapi kollë babën, kush do ta dëgjojë? Po qe se i dhemb shpina kush do t'ia fërkojë? A thua s'ka nevojë për pak ngrohtësi në shtratin e tij edhe ai?!

Më kujtohet dikur stina e dasmave. Atëherë isha katërpesëmbëdhjetë vjeç. Nëna kishte pak vite që kishte vdekur dhe babai nuk ishte martuar. Motrat e mia: si Hatixhja, e madhja, e cila sapo ishte martuar, si Xhemilja, e vogla, e cila shkonte në shkollë, ashtu dhe Xhevrija, e cila e kishte lënë shkollën në klasën e gjashtë për t'u bërë zonja e shtëpisë, këmbëngulnin që duhej të martohesha. Duhej të martohesha se s'bën, sepse ndryshe do të martohej babai. Po si të martohesha unë i ziu?! Unë pesëmbëdhjetë vjeç?! Ende nuk dija çfarë ishte martesë, ende nuk kisha saktësuar ëndrrat e mia, ende kisha frikë vajzat dhe i shihja si diçka krejt mister. Po pastaj mbaronte koha e dasmave e më linin të qetë. Fillova shkollën e mesme dhe aty kërkoja me ngulm një vajzë për t'u martuar me të. Shpesh

edhe im atë më hidhte ndonjë thumb, “e mirë vajza e Hasanit, punëtore, s’ia gjen shoqen në katër copë katundet.” Po vajza e Hasanit ishte 22 vjeç e unë 17. Nga ta dija unë se babai i shihte me syrin e tij si zonja shtëpie e jo si nusen time. Babait atëherë i duhej një zonjë shtëpie e mua më duhej të vazhdoja jetën. Por motrat po rriteshin, dy kishin ikur tek burrat e tyre dhe duhej të lironim edhe tjetrën. Duhej se s’bën një nuse. Fola atëherë me Lulzimen, atë shoqen e klasës që doja. “Pritmë të mbaroj shkollën, - më tha. - Për ty nuk do shkoj në shkollë të lartë, por pritmë të mbaroj këtë.” Ishim në vit të tretë atëherë. Por, ime motër, Hatixhja, vjen dhe më thotë se ma kishte gjetur nusen dhe se doja s’doja këtë radhë do të fejojehsha, se ndryshe martohej babai. Pastaj dihet që njerka është njerka e grua dhe do të bëjë fëmijë me babën, e do t’iu japë për të ngrënë fëmijëve të vet, kurse ne do të na e vinte babën kundër e do të na linte pas dore. Do të na e merrnin babain fëmijët e tjerë. Duhej të martohej, ndryshe martohej babai.

Babai i kishte kaluar të pesëdhjetë e pestat. Kishte qenë dyzet e gjashtë kur vdiq nëna e s’ishte martuar. Kishte kaluar një jetë duke u shmangur, duke shmangur gratë vejusha, duke iu larguar femrave si hithrave dhe ne kishim qenë të kënaqur. Ne, me të vertetë nuk e kishim më nënën, por të paktën s’na kishte sjellë babai njerka në shtëpi. Tashmë, duhej të martohej e të bëhesha zot shtëpie dhe kështu u martova. Në dasmën time hodhi valle edhe Lulzimja me shokët e tjerë të klasës.

Më pas e lashë edhe shkollën, sepse më dukej sikur të gjithë më shihnin vetëm mua kur hyja në klasë. Më dukej sikur isha delja e zezë në tufë. Pas gjashtë muajsh më morën ushtar dhe pas dy vjetësh u riktheva në shtëpi. Atë ditë që u riktheva ba-

bai në po këtë odë të zjarrit m'i dha çelësat në sy të motrave të mia.

- Që, je ti zot shtëpie qysh prej sotit! Tashmë je bërë burrë, ushtrinë e mbarove, je bë babë fëmijësh, të takon ty të jesh zot i kësaj shtëpie.

Ndoshta motrat e mia qenë të kënaqura atë ditë. Kishin parë të realizohej ëndrra e tyre e të mospasurit njerë. Nuk e di pse të gjithë, në gjithë përrallat, në gjithë historitë, fjalën njerë e shoqërojnë gjithmonë me ngjyra negative. Si nuk u kujtua dikush që njerëkat t'i quajë heroina?! Njerëz që dinë të japin një pjesë shpirti edhe për fëmijët e dikujt tjetër; njerëz që duhet të mbajnë një shtëpi të copëtuar, që duhet të durojnë ditë për ditë zemërimet e kalamajve që ndihen të trajtuar keq sido që t'i trajtohen; njerëz që duhet të ndajnë zemrën e një burri me kujtimin e një dashurie të shkuar. Këtë s'e kam kuptuar asnjëherë.

Por, megjithatë, ne u rritëm dhe u plakëm. Kemi nisur të martojmë kalamajtë dhe ja sot (kur jemi mbledhur për dasmën e Papit të Las Nuz, i fundit i brezit tim që martohet) Hatixhja më kërkoi ta martojmë babën, se është e pamundur të kalohet jeta vetëm, se jemi njerëz e kemi nevojë për një njeri që merr frymë pranë nesh. Im atë që rrinte i qetë në anën tjetër të odës, sikur të kishte kuptuar diçka na thotë:

- Për xhit folni me kaq zjarrm?

- Për asni send.

- Keni gja me mu?

- Po, kemi. Mendojmë se duhet të martohesh, - i thashë dhe i rreshtova arsyet njëra pas tjetrës. Ato që kishim diskutuar me

Tiçen dhe të tjera. Ai na dëgjoji me një buzëqeshje të lehtë ndër buzë e në fund na tha:

- Tash jam shtatëdhjetë e kusur vjeç. Kur s'e kam ba' atëherë kur kisha moshën, nuk kam me e ba' as sot. Nuk kam ma nevojë me e përzi' shtratin. Diskutim i mbyllëm.

Ende tash, sa herë që nga dhoma ime e gjumit nderi veshin dhe dëgjoj tim atë të kollitet, e dëgjoj që lëviz nëpër dhomë, di se e kemi dënuar atë njeri. E ka dënuar Zoti që i mori njeriun e jetës dhe ne që s'e lejuam të krijonte jetë tjetër.

Lulet e kumbullës

Da Bije fshiu djersët. Ka kohë që djersët kanë nisur t'i rrjedhin nga hunda e rreshkur. Saçi djeg dhe buka e dytë skuqet ngadalë. Ajo sheh përjashta lulet e kumbullës dhe mendohet...

Në mëngjes ishte ngritur sapo kishte kërcitur dera e odës së miqve. Atë natë kishte pasur mysafirë; dy djem të rinj, shokë të Flamurit. Ishin mbledhur të tre kokë më kokë dhe se ç'flisnin. Da Bije s'i trazonte kurrë djemtë kur flisnin për punët e tyre. Vuri bukën në sofër dhe e heshtur hëngri. As Fitorja s'fliste atë natë. Dukej sikur një mendim i rëndë ua kishte dyllosur gojën të gjithëve. Askush nuk fliste dhe nëna me këmbënguljen e saj

stoike ngriti sofrën. Pas darke, aty në cepin e saj, mbaroi çorapet e djalit. Në mëngjes mori strajcën dhe nisi ta bënte gati me çka dora e saj ishte mësuar, veçse tani shtie diçka më shumë se s'e lë zemra. Me mendjen gjetkë e sytë e humbur tutje, ajo lidh strajcën dhe me hapin e saj të qetë del e merr në grykë djalin e saj.

Djali u nis me shokët e tij, këputi një degë nga kumbulla e sa-poçelur dhe iku. Më përtej është përroi e më pas, fati në rrugën e hapur ndër shekuj. Nëna i dha bekimin e saj e ndërsa kthehej, dëgjoi dikë që qante te dhoma ku flinin vajzat. Seç mendoj dhe nisi të zinte brumin, se atë ditë kishte për të bërë më shumë bukë...

Gërvima e derës, simfonia e jetës së saj, ia ngau mendimet e ajo përtueshëm e largoi shikimin nga dritarja ku zbardhnin lulet e kumbullës. Dy fëmijë vrapuan pranë saj dhe të habitur me mërzinë thanë: "Oj Da Bije! Shpejt bukën me e ba' gati se kanë ardhë dajat, e kanë nisë rinia me kërcy!" Atëherë, Da Bije, e plakur mes vuajtjesh, ngre saçin dhe sheh që buka sa s'ishte djegur. U habit me veten, kishte kohë që buka nuk i ishte djegur. Fshiu djersët që i rridhnin nga maja e hundës. Se përse sytë ia kishte mbuluar një si tis i hollë mjegulle...

Hanife

*Në mesnatë baba ti vdiqe,
më vjen keq!
Linda unë...
Nderim Lushi*

Kur u nis për jashtë e kishte kokën plot me ëndrra. Mendonte se kjo botë e qelbur tash do t'i binte ndër këmbë, sepse do të bëhej i fortë, aq sa do të ishte e pamundur që të tjerët të mos kthenin kokën kur ai të ecte rrugëve dhe në sytë e tyre të mos ishte ai shikimi mëshirues që ta ngecin sa herë, duke kujtuar se të duan të mirën e në fakt thjesht të lëndojnë, të mëshirojnë edhe pse ti do t'iu bërtasësh: "Mua s'më bëhet vonë!" Por vonë i bëhet dhe e ul kokën e rri i strukur në mendimet e tij që nuk gjejnë një rrugëdalje, në mendimet që rrinë të strukura e nuk kanë lirinë e nevojshme për të ecur përpara. Kruspulloset edhe më tepër në ato mendime të hidhura, të cilat nuk i lënë kohë as

të ëndërrojë, sepse e ka të pamundur t'i tregojë ndokujt ëndrrat që i mban të fshehura në kokë, që kështu të mund të ndajë mendimet e të mund t'i ndihmojë ëndrrat të ecin drejt përsosmërisë e realizimit.

Kur i vdiqën babai e vëllai i madh ai ose duhej të linte shkollën, ose të pranonte lëmshën nga të tjerët, të cilët u mblodhën një ditë e nxorrën nga ca lekë, sa për t'i riparuar shtëpinë e për t'i blerë miell për dimër. Flamuri zgjodhi të dytën. "Tek e fundit, njerëzit në rrugë po më shohin se po më shohin shtrembër, krejt dhimbje, të paktën të paguajnë për këtë shfaqje të dhimbshurisë së tyre",- mendoi. E kështu nuk e ndërpreu shkollën. Në shkollë gjeti shokë që e vlerësonin, shokë që nuk e dinin se ai ishte gjynahu i katundit dhe nisi të shkruajë vjersha të bukura, megjithëse të zeza.

Flamuri, si për t'i kthyer borxhin katundit, mudohej me mish e shpirt të ndihmonte kë të mundte, në mësim, në rrugë, në konvikt. Flamurit nuk i bëhej vonë, as për bukën e pakët të konviktit, as për kushtet e këqija të mësimit: uri të tjera ia gërryenin shpirtin. Poezitë që shkruante, herë pas here, i dilnin të errëta, përkundër asaj çka ai dëshmonte në jetë: ndihmë për të gjithë, dashuri për të gjithë. Por, poezia ishte e gjitha një shprehje e thellësisë, një shprehje e së fundmes së shpirtit, të asaj ku as vetë nuk futemi dot. Ai, thjesht shkruante se ndihej mirë kur shkruante, e shpesh kishte frikë të tregonte se shkruante. Shihte sa të zbehta ishin poezitë e tij e mbyllej në vetvete.

Në katund kthehej rrallë dhe mbyllej me të tjtë në shtëpi. Nuk dilte dot rrugëve i qetë. Si s'e kuptonin njerëzit që po e vrisnin me ato shikime?! Si s'e kuptonin se ato fjalë dhembshurie që i falnin ishin kajde thikash në trup të tij?! Si s'e kuptonin se ai nuk kishte nevojë për shikime të dhimbshme, por për një lojë letrash ndërmjet shokësh, një kafe te lokali i katundit, pa pasur frikë se dikush do t'i kujtojë se dikur i ka bërë një të mirë?! Si s'e kuptonin?! Apo e kuptonin e donin t'ia vinin në dukje çdo mo-

ment se ishin superiorë karshi tij, donin ta ulnin për t'u ndjerë vetë më lart, për të mos parë mizerjen e boshllëkut të jetës së tyre?!

Vajzat bëheshin kurioze dhe e donin miqësinë e tij, të cilën ai ua falte me bollëk, por asnjë vajzë nuk i hynte në sy. E kështu, të gjitha vajzat iknin prej tij shumë shpejt, por edhe nuk iknin kurrë, sepse ai s'i linte të iknin, sikurse s'i afronte kurrë.

Kështu iknin ditët. Ditët ikin gjithnjë, por kur ke një qëllim në jetë, kur ke një brengë a një dëshirë të madhe e kur ato ikin e nuk sjellin ndonjë ndryshim, çdo ditë është një plagë në shpirt e shpirti dhemb kur ditët ikin. Gjurma e vetme e ditëve që Flamurit i iknin ishin poezitë, ato poezitë e tij të zeza që nuk adhuronin as zotin e as kundërshtarët e zotit, por që ishin plot me helmin e shpirtit të tij. E pa asnjë të dashur, pa ndonjë rezultat të shkëlqyeshëm në diplomë, pa asnjë ëndërr të fiksuar në kokën e tij, mbaroi shkollën e mesme e përpara ishin universiteti ose puna në bjeshkë, paratë borxh e kurbeti. Qysh, si e ku?!!!

Por në shpirtin e tij një ëndërr kishte zënë vend. Ishte ëndrra për të qenë i lirë, për të mos i pasur borxh askujt e për ta pasur një familje të lumtur. Po pra, për ta pasur një familje që të ishte krenare për të; që kur i vëllai të ulej të kafja në qendër të katundit, të mos takonte ndonjë që t'i kujtonte se i ishte borxhli.

Prandaj një ditë, pasi përqafoi të ëmën, ai mësyu kufirin e shtetit fqinj, me sytë drejt veri-perëndimit të ëndrrave. Me një sens orientimi të mirë e me tabelat e rrugëve, pas një jave u gjend në Slloveni. Kaloi edhe një kufi tjetër të madh e u gjend në Europë, në Europën e dëshiruar, në ëndrrën e miliona njerëzve në të katër anët e globit. U gjend atje, pa asnjë plan të saktë, në mes të katër rrugëve ku, si te ikësh majtas, si djathtas është e njëjta gjë. Ndërsa rrinte aty i mahnitur me boshllëkun që të jepte liria, me pakuptimin e saj, një polic i afrohet e i kërkon doku-

mentet. Flamuri qesh, qesh me të madhe. Polici qesh gjithashtu. E shoqëron në rajonin më të afërt ku e pyesin se nga është;

- Pse, a ka ndonjë ndryshim se nga jam unë?

- Qenke shakaxhi i madh.

- Gabohesh zotëri! Nuk jam shakaxhi, por hallexhi, sepse njeriu që e braktis vendin e tij e gjendet në mes të katër rrugëve, nuk e bën për të qeshur, por sepse nuk ka nga ia mban, sepse një hall i madh ia ka ngushtuar zemrën sa ka mohuar vendin e tij, sa mos t'i bëhet vonë se kush e nga është. Prandaj zotëri, ti më pyet se nga jam, e unë nuk dua t'ia di. Hallexhi jam. E ti bëj çka të duash me mua.

Dhe e dërguan në një kamp për refugjatë, ku, për turp, të respektojnë si njeri të botës së tretë e të bëjnë të kuptosh se ti nuk ke botë, se ti je një i huaj që ka shumë të drejta, pos të drejtës për të qenë njeri.

Aty, një ditë njohu një vajzë nga Lindja e Mesme, një vajzë që kishte nevojë për dikë me të cilin të bënte dashuri, për dikë me të cilin të mund të shkrihej e të mund të kuptonte se jetonte ende. Familja e saj ishte bombarduar gjatë luftërave. Hanifja, tashmë pa familje e pa njeri, ende rrugëve të botës e rrinte me meshkujt, për të mposhtur kujtimin e dhimbjes, për të harruar për pak çaste të paharrueshmen e për t'u ndjerë pjesë e botës së të gjallëve.

E një ditë, ndërsa rrinin shtrirë, ajo pyet:

- Pse nuk më përkthen ndonjë nga poezitë e tua?

- Nuk janë dhe aq të mira.

- Përderisa ti i ruan diçka janë. Doja të lexoja çfarë ke shkruar për mua. Apo nuk shkruan gjë për mua, se jam thjesht një kalim kohe për të cilën nuk ndien asgjë, që nuk mundet të hyjë më tej se në shtratin tënd?

- Jo Hanife! Nuk është kështu. Problemi im është se kam plot halle të tjera për të të përfshirë në jetën time dhe nuk është e vërtetë që nuk kam shkruar për ty. Kam shkruar, por është e kotë t'i lexoj. Janë diçka mes meje e meje poezitë e mia.

- Sidoqoftë, unë dua të dëgjoj diçka.

- Atëherë dëgjo:

*Në ajrin e mëngjeseve mbërrin
plot me ëndrrat e tua të trazuara ndër sy.*

E unë dua të të zgjoj,

Dua të më ndihmosh të ngrihem,

Dua që dikush të më jetë pranë.

Por ti si një agim beteje,

si një buzëqeshje e pakuptim

vjen,

dhe e lodhur nga orgazmat e shtirura buzëqesh idhët...

Ta shoh hijen në mbrëmjet pakuptim

tek merr pak prej meje,

sa herë që ikën.

nuancat e ndryshme të së verdhës

- Ha-ha-ha! Më në fund dikush që mundohet të frymëzohet prej meje. Sepse kjo është jeta, të gjithë mundohen vetëm të të ulin, të të rrëzojnë, të të përplasnin atje ku ti të mos mund të ngrihesh e kështu, me mizerijen tënde, të mund të ndihen më të fortë e të lumtur, sepse nuk e shohin meskinitetin në të cilin jetojnë; njerëz që, ngaqë s'kanë pasur mungesa asnjëherë, nuk e dinë se sa bukur është të jetosh me të tjerë e për të tjerë. Ti s'mundesh të marrësh prej meje, sepse unë kam frikë të jap. Kam aq frikë

të jap, sa më është thuajse e pamundur edhe orgazma, por edhe ti nuk është se jep shumë. Je në roje prej gjithkujt e gjithkund, aq sa bëhesh hysterik. E prapë unë e ti mundemi të shohim në jetët e të tjerëve e mundemi të jemi të lumtur për diçka: unë e ti kemi shpirt - një shpirt të plagosur, një shpirt të brengosur - por e kemi një shpirt. Shumë njerëz jetojnë në kafshërinë e tyre, pa i dhënë rast shpirtit të dalë, të manifestohet. Unë, përkundrazi, e kam lënë trupin tim, le të bëhet çfarë të dojë me të. Tash më intereson të mundem të shëroj shpirtin, të mundem të eci rrugës pa u ruajtur nga çdo hije, të mundem të jem njeri me plot gojën, pavarësisht se e di se e kam të vështirë, shumë të vështirë. Po ja, kjo poezi e jotja është një hap i vockël drejt shërimit. Jo se më pëlqejnë poezitë, por sepse shoh se dikush ka nevojë për mua, sepse shoh se mundem të jem e dobishme për dikë. Pash Zotin! Mundohu ta jetosh jetën, mundohu të jesh i lumtur, se nuk është askush më i madh se ti, askush nuk është më i madh se unë, askush s'është më i madh se të tjerët. I madh është vetëm zoti, ose të paktën, ai që e kemi krijuar nga nevoja për shpagim.

E me lot në sy u përqaftuan e mbetën të përqaftuar për shumë kohë. Dikur, më vonë, bënë dashuri, dashuri të singertë, me ndjenjë, e në mbrëmje iku si gjithnjë, ndoshta duke marrë prej tij më shumë se çdo herë tjetër.

Të nesërmen erdhi në agim e pa bërë dashuri ende tha:

- Ik! Ik nga këtu e lirohu! Puno për veten, për ata që ti do e që të duan dhe që të kanë shpresë e sy balli. Ik e mos u kthe më pas! Kjo është e mira e ecjes ndër dhë të huaj, mundësia për të qenë vetvetja, por kur ta kuptosh se kush je, atëherë kthehu, kthehu

tek ata që të duan. Ik! Dil e puno! Sot po të kthej gjithçka të kam marrë këto ditët kur s'kemi pasur ç'të bëjmë tjetër, pos të qenit bashkë. Po të jap lirinë e të qenit i rritur. Tashmë je burrë.

E pasi bënë edhe atë darkë dashuri, në shëtitjen e vonë nëpër kamp u ndanë diku pas pemëve. Të gjithë në kamp e dinin se ata duheshin, të gjithë përveç atyre vetë. Aty Flamuri iku e duke ikur, diku rrugëve të atij vendi të huaj, i hodhi në një greminë të gjitha poezitë e tij. “Dikur një miku im poet thoshte se poezitë e mia i përkisnin botës, atëherë le t'i marrë bota. Është koha të jetoj tashmë dhe jo vetëm në poezi, por të jetoj me të vërtetë, për shpirtin tim, për njerëzit e mi!” Dhe eci edhe më tutje, në një perëndim dielli, në një qytet të huaj, ku ndjeu se i mungonte Hanifja, vajza e huaj që s'kishte kë të donte, që ishte e vetme, por që nuk dorëzohej. Atje iu kujtua se kishte harruar t'i thoshte me fytyrën e saj mes duarsh: “Hanife, të dua!” dhe i ndjeu duart e saj tek e shtynin të ikte mbas pemëve e tek i thoshte të jetonte edhe për të. I kishte thënë të ecte përpara, sa më përpara të mundej...

Në Lerëbardhë tashmë është ngritur një xhami me paratë e Flamurit, si për t'iu thënë njerëzve se nuk është kush më i madh se ai, përveç Zotit, se të tjerët janë të gjithë barabartë. Gjithçka varet nga shanset që të jepen. Edhe vëllai i Flamurit e pi kafën në klubin në qendër, me sytë lakmitarë të të tjerëve që presin t'iu paguajë një gotë raki. Pastaj shkon në qytetin e madh, ku ndjek universitetin dhe mendon se një vajzë me emrin Hanife është demodè...

Në kërkim të pak dashurie

Në dhomën e ndenjjes së Fusies gjithçka vetëtinte. Në korridor, në dhomën e gjumit, madje edhe në banjo kishte plot rrugica të shtruara. Sikur edhe një pikë uji të binte përtokë ajo nevríkosej, me vrap merrte leckën dhe e pastronte. Maniake Fusia, ka nevojë për pastërti. Duket sikur diçka në shpirtin e saj nuk arrin të ngopet, sikur gjithmonë ka një njollë që ajo, sado e fërkon me lecka të sapunisura mirë, nuk arrin ta pastrojë dot.

Fusia është shoqja e Hudës. Janë prej Kasablanke dhe kanë vite që jetojnë në Itali. Arbeni i ka njohur një ditë në pazar, kur ishte në kërkim të pak dashurie. I kishte parë dhe iu ishte afru-

ar. I kishte pëlqyer Huda, sepse ishte trupmadhe, kockëmadhe, e kolme, tamam vajzë që pëlqehet në malësitë tona, vajzë si vajzë Shqipërie. Edhe tualët vë më pak, me flokët të lyera me kohë në një bjonde që s'e fsheh dot të zeshkëtit e fytyrës së saj afrikano-veriore. Duket si vajzat punëtore të fshatrave tona në fund të verës, por Huda nuk punon. Sillet rrugëve me një vajzë të vogël, të cilën e prezanton si të mbesën. Nuk punon as Fusia, por kjo është komplet tip tjetër. Është imcake në trup, ka flokë të zeza korb, të cilat e vënë më tepër në pah bardhësinë e fytyrës së saj. Në buzë vë një të kuq të ndezur që i bën ato jashtëzakonisht të dëshirueshme. Gjithsesi, Arbenit i pëlqen Huda. Ka kohë që vetëm punon dhe tashmë ka nevojë për një femër. Meqenëse mua më pëlqejnë këto "të thatat", më ka marrë me vete disa herë për të pirë nga një kafe dhe për të plotësuar katërshen. Kështu që, mua me bie Fusia si shoqe. Në kafëne pijnë vetëm kafe, maksimumi kapuçino, një çokollatë për gocën e vogël dhe asnjëherë alkool. Janë myslimane të mira, vajza për së mbari. Duke ndenjtur me to, kam kuptuar se, me Hudën kuptohem shumë më mirë se sa me Fusien. Ajo sikur ka frikë të flasë, ndërsa Huda ka gjithnjë dëshirë të mësojë diçka më tepër dhe gjithnjë e jep një mendim për bisedën që kemi nisur.

Sonte vajzat janë në dhomën tjetër e flasin në telefon, kurse unë dhe Arbeni jemi në dhomën e ndenjjes së shtëpisë së Fusies. Në muret e dhomës ka plot fotografi të sajat. "Dikur ishte më e mirë. - thotë Arbeni, - Kur ishte pak më e mbushur". Më pas Fusia vjen në dhomë, i buzëqesh Arbenit, ndërsa ai nxjerr një zarf nga xhepi. Iu kishte premtuar se do t'iu sillte fotografitë e familjes për t'i parë, se Arbeni është i martuar e me dy fëmijë dhe këtë gjë nuk ua ka fshehur asnjë çast dy vajzave afrikane. Arbeni beson se vajzat e huaja janë dashnore të mira dhe nuk

e kanë problem të bëjnë dashuri me dikë që është i martuar, kurse vajzat e Shqipërisë janë të ndershme. Ato mund të shkosh t'i kërkojë te shtëpia e të martohesh me to, por kurrësi t'i zësh dashnore se janë motrat e vajzat e dikujt. Me vajzat shqiptare krijohet familje, me të huajat krijohen aventura, por Beni e ka zemrën e bardhë. Është naiv në kulm. Do të zërë dashnore, por pa e tradhtuar familjen. Sonte ka sjellë me vete fotografitë dhe ia tregon Fusies, e cila i merr, iu hedh një sy e ia kthen: "Shumë të bukur". Huda vonohet në telefon nga dhoma tjetër. Fusia është ulur në divan pranë meje dhe pret që unë ta prek. Unë e ndjej ngurtësimin e trupit të saj dhe nuk e prek. Le të prekë ajo po të dojë! Arbeni, i mbështetur mbi tavolinë, i ka hapur tri fotografitë mbi të dhe i ka humbur sytë tutje. Në cep të syrit i vezullon diçka, por kjo gjë nuk rritet që të marrë rrugën teposhtë nëpër faqe.

Fusia më rri më pranë, afrohet edhe më shumë, sikur ka frikë nga shkëlqimi i syve të Arbenit. Ndiej se ajo ka nevojë për mua tani, ka nevojë për ngrohtësi. Ndërsa unë e kam mendjen te sytë e Arbenit dhe te fotografitë në tavolinë. Dua t'i them: "Qaj shqipe, qaj! Edhe burrat qajnë. Nuk britin më kot burrat, nuk vënë kujën me oi, po qajnë edhe burrat. Qaj shqipe, qaj! Se loti ta liron zemrën. Qaj! Këto gra të huaja janë tepër larg teje, për të të ardhur turp prej tyre. Edhe këto e kanë qarë fatin e tyre!" Kur në dhomë ia beh Huda. Vajza e vogël ka parë Arbenin gjysmë në të qarë dhe shkon me vrap drejt tij e në fjalët e imta arabisht dallohet fjala "mama", por Arbeni është tejet i humbur për ta vënë re. Huda ulet pranë Benit, ia merr kokën në gjoksin e saj dhe e ledhaton si fëmijë. I merr fotot në dorën tjetër dhe nis të qeshë e të flasë për të shkrirë situatën. "Ua, sa djalë i bukur! Do t'i jap gocën time për nuse", e ngadalë-ngadalë

situata ka ndryshuar. Unë e kam marrë Fusien në krahë. Ajo më është ngjitur, por nuk më lë t'i ledhatoj flokët, nuk më lë ta puth, vetëm se shtrihet mbi mua. Arbeni, ngadalë-ngadalë, i mbledh fotografitë, i mbështjell në zarf dhe me kujdesin më të madh i shtie në xhepin e brendshëm të xhaketës. Heq xhaketën dhe e var në korridor. Kthehet e pasi ulet në vendin e mëparshëm mundohet të fusë një dorë poshtë këmishës së Hudës. Ajo hedh një shikim të trishtuar rrotull dhe shpërthen kopsën. Ku i dihet, mund të grisit këmisha e për të blerë një të re duhen parà dhe paratë duhen më shumë për të rritur vajzën e vogël. Ndërsa Arbeni përpiqet ta puthë në buzë, ajo i thotë se i duhet të ikë deri në Marok e nuk ka parà për biletën. Vajza e vogël ka në dorë një stilolaps, me të cilin vizaton në dorën time lloj-lloj gjërash, shkruan arabisht dhe unë përpiqem të luaj me të e t'ia humbas vëmendjen. Dikur i drejtohem Hudës:

- Shumë e shkathët jot bijë. Një ditë do të mund të bëhet njeri i mençur dhe krenare për mamin e saj.

Huda habitet pak. Pastaj e mbledh veten dhe më kthehet

- Bravo! Po, është ime bijë ajo!

- E me Benin çfarë do?! - i them.

- S'e di. Më pëlqen se ka zemrën e bardhë, se është çun i sinqertë, se...

- Mos u tall me mua. Po flas seriozisht. E di ti se është haram të tallesh me një njeri si ai, se ai nuk di të tallet me ty. I pëlqen e kaq. Lëre të kuptojë se ti nuk do atë që do ai dhe ai do ta kuptojë.

- Po, a nuk është haram që ai ka grua e fëmijë dhe vjen prapë

te unë?

- Ti e dashur nuk je naive dhe ai të ka treguar që në fillim se çfarë donte prej teje. Nuk të ka mashtruar.

- Po edhe unë kam një vajzë për të rritur. Punë nuk kam. Njerëz nuk kam. Çfarë duhet të bëj unë?!

- Bëj çfarë të duash, por të paktën mos mashtro, - i them. - Se, nëse dikush është tallur me ty, ai s'ka qenë Beni.

- Shih! Mos e vra mendjen. Ky atë çfarë do, do ta marrë. Edhe unë do të marr atë çfarë dua. Ti s'ke pse hiqesh si djalë i mirë se nuk të ka aspak hije në atë pozicion që je.

Më shpifet vetja. Ngrihem. Fusia përpiqet të bëjë të ofenduarën dhe më mban. Nuk do të më përcjellë, por mua nuk më rrihet më. Huda, nganjëherë ngre kokën e më sheh në sy, duke u munduar të më thotë se nuk e ka ajo fajin.

- Do të doja t'iu kisha njohur herë tjetër. Në ndonjë vend a kohë tjetër. Ndoshta atëherë kur besonit ende te dashuria, por ju kam njohur tani. Më vjen keq. Më keni hyrë në zemër, sepse në sytë tuaj akoma dallohet kur mashtroni. Sytë nuk keni arritur t'i manipuloni ende, por mua më duhet të iki.

- Rri! Flasim! Njihemi! - flet Fusia.

- Ti nuk do të më njohësh Fus. Ti ke frikë të më njohësh mua apo këdo tjetër. Më mirë të iki. Huda, lëre këtë punë. Kujdesu që të paktën vajzën ta rritësh në një mënyrë tjetër. Mos lejo që ajo të jetë e përjashtuar.

- Për këtë arsye, shumë shpejt do të shkoj në Marok. Të lë vajzën që ta rrisë nëna ime, larg meje, por të betohem se, kur të kthehem, s'do të lë mashkull të më shpëtojë... Se mua më ka

rënë për hise të jetoj këtë jetë... Se janë kohëra të vështira e duhet mbijetuar, - thotë Huda.

- Ka mënyra e mënyra për të mbijetuar, por ok. Ju uroj fat! Natën e mirë!

Arbeni më vjen pas i habitur, ngaqë nuk kupton mirë italisht dhe më thotë:

- Pse ikëm more, se patëm mundësi me fjetë me to sonte?Pse ikëm?

Letër një të njohurës sime

Djemtë kanë ndezur një zjarr e unë një cigare, një cigare nga ato që më kanë dërguar prej Shqipërie. Në telefon kam numrin që e di vetëm një vajzë, por e di se nuk do ta përdorë kurrë, sepse është krenare dhe unë i kam premtuar se ajo telefonatë do t'i kushtojë shumëçka nga çka i kanë mësuar, ndoshta do t'i kushtojë themelet e botës së saj. E qesh me veten. Është një vajzë e thjeshtë ajo; dashnia-dashni, e aventura-aventurë. Nuk është si unë e ti që kërkojmë gjilpërën e dashurisë në mullarin e kuptimeve të jetës.

Kam lexuar nja dy-tri tregime nga ato të shkrimtarëve shqiptarë që duan të jenë pjesë e botëve apo kulturave të ndry-

shme nga të tyret e që nuk mund të jenë, sepse nuk mund të jesh asgjë pos asaj çka je, prandaj më bëhet qejfi me djemtë, të cilët, përfundimisht e shfryjnë pakuptimin e monotonisë së qenies së tyre, duke ndezur një zjarr e duke kënduar këngë malli si u del prej shpirti.

Ky jam unë!

E dashur E!

Këtë ta kam thënë sa herë e po ta them edhe tani; sepse të pata premtuar që kur të kthehesha, domethënë kur të ikja përsëri, do të shkruaja diçka për ne dhe jo më poezi. Tash po të tregoj se nuk pres më telefonata nga ti, sepse numrin që tash kam në telefon ti nuk e ke, e ka tjetërkush. A i mban mend ato telefonatat boshe, kur poshtë “seksit” telefonik mundoheshim të fshihnim një dëshirë tjetër për njëri-tjetrin, atë dëshirën për të qenë bashkë e për ta pasur njëri-tjetrin jo thjesht si partner seksi? Se kujtojmë se jemi një brez ndryshe e prandaj flasim ndryshe. Nëse dikur flitej shumë për të qenit bashkë e poshtë ishte dëshira për seks, tashmë është ndryshe. Kemi nevojë për njëri-tjetrin e flasim vetëm për seks. Çdo bisedë e jona ka diçka seksuale brenda. Aq shumë flasim, sa që tashmë është bërë e pakuptimtë të bësh seks me të vërtetë. A i ke parasysh telefonatat tona, kur kemi nevojë të flasim e nuk flasim, nuk themi se kemi nevojë të shihemi, të rrimë, të jemi shokë? Prandaj dëgjohemi e nuk flasim, shpenzojmë dhjetëra minuta telefonike pa folur e pastaj gjejmë arsye të tjera për t’u shmangur, gjejmë njerëz të tjerë për të bërë seks, gjejmë mënyra të tjera për të

kaluar kohën që nuk kalon kurrë e që e vajtojmë kur kuptojmë sa shpejt ikën.

A e mban mend se sa e lumtur ishe kur more vesh se kisha ardhur, isha në Tiranë?! A e mban mend si më prite, se si u pamë, se si e mallëngjyer të shkëlqenin syte?! Këto të gjitha i di dhe më japin një arsye të kthehem përsëri. Prandaj e dua kthimin, sepse e di që dikush më pret, dikujt do t'i dhuroj një çast lumturie dhe ik përsëri, sepse e di se askush nuk më përket, sepse ti e ke një jetë o flori! E ke një jetë tënden, ku unë jam thjesht një aksesor, i cili në një çast mund të ketë shumë rëndësi, por që nuk shkon tej çastit; nuk shkon tej çastit as puthja jote në buzët e mia atë orë kur mua më mbaron agjerimi, as kafja që pastaj pi, as bisedat për vendet e huaja, as asgjë. Gjithçka është çast, çdo moment është kalimtar, por ti këtë nuk ke arritur ta kuptosh kurrë. Se janë çastet e lumtura ato që e bëjnë jetën të bukur.

Ajo çka na shtrëngon zemrën e na pengon të flasim pastër, që na pengon ndoshta edhe të bëjmë dashuri - është se gjithçka është kaq banale, kaq e njëjtë. Edhe ne nuk mundemi të dalim jashtë asaj çka jeta është. Nuk kemi zemër të bëjmë atë çka duam, pa na u bërë vonë se çka të tjerët mendojnë, apo se ajo çka bëjmë nuk ngjason aspak me atë ç'ka duam në të vërtetë. Jemi thjesht ca nga turma, prandaj edhe historia jonë s'ka asgjë të re, s'ka asgjë të re sikur ka të re në zjarrin që kanë ndezur djemtë sonte në oborrin e shtëpisë së huaj, në dhë të huaj, e që kërcejnë në ritme që zemra ua ndjen. Të mposhtësh frikën e të mos të të bëhet vonë për çka është barbare, demode apo jashtë vetvetes; të jesh vetvetja e të duash atë çka je është një rrugë që të ndihmon të jesh i lumtur. A ka gjë më të rëndësishme se sa të jesh i lumtur?!

Ata, filozofët, e kanë pasur gabim: seksi nuk është gjithçka, por shumëçka është vlerësimi i duhur i vetvetes, pastaj dëshira për ta dhënë veten për të tjerët, për t'i ndihmuar ata të jenë të lumtur, që të biesh në darkë e të flesh i qetë. A ka gjë që zë vendin e një gjumi të qetë e me ëndrra të bukura?! Po të buzëqeshjes së djemve rreth dyshekut të vjetër e kutive të ambalazheve të supermarketit, të cilat digjen në zjarrin që kanë ndezur sonte, kur këtu s'është as Ditë Vere e as Shëngjergj, e ne nuk kemi ku gjejmë dru zjarri?!

Fat e buzëqeshje!

Nga larg Beni, që s'di në s'mund a s'do të kthehet.

Mehmeti dhe Merushja

Atë ditë kishte shumë trafik dhe Mehmetit s'i durohej. Kishte menduar të nisej pak më herët, por pastaj ishte ndalur në divanin në sallon dhe kishte nisur të mendohej. Si ishin?! A kishin ndryshuar?! A i kishte marrë malli?! Merushja a kishte ndryshuar?! Dhe ashtu, me një mijë pyetje në kokë, me mallin që i kishte gërryer zemrën e kishte zënë gjumi, një gjumë i lehtë nga ata që të zënë para ngjarjeve të mëdha, para atyre ngjarjeve që të ndryshojnë jetën.

Pastaj ishte zgjuar i lumtur, por menjëherë, sa kishte parë orën, ishte zemëruar me veten. Si kishte mundur?! Si kishte mundur të flinte në një çast të tillë?! Si e kishte zënë gjumi,

pikërisht atë çast, atë që kishte pesëdhjetë vite që nuk flinte një natë i qetë?!

Pastaj trafiku, qyteti i zhurmshëm, njerëzit që nuk duan t'ia dinë se ty po të ndryshon jeta, pikërisht sot dhe çirren e bërtasin se bëhen vonë për në punë, për në punët e tyre të rëndomta, për në përditshmërinë e tyre aq monotone, sa edhe borive iu bien për forcë zakoni.

Atij i kishte munguar pikërisht përditshmëria. Kishte bërë një jetë endacake, sa në një shtet në tjetrin, duke ëndërruar jetën monotone me familjen e tij, me Merushen e tij, me fëmijët e tij, të cilët donte t'i shihte të bëheshin burra e të ishin gjithnjë fëmijët e tij.

E tashmë trafiku. Boritë e makinave që nuk të lënë të mendosh e Merushja e tij me djalin e madh që janë duke zbritur nga avioni. Atëherë ai shpreson që të paktën sot avioni të jetë nisur me vonesë. Sa të donte të vononte. Do të priste sa të donin në aeroport, me sytë hapur gjatë gjithë kohës, vetëm avioni të vinte me vonesë sot.

Makinat lëvizin, ecin edhe pak dhe ai ecën, shtyhet tutje, mendon se si jemi pjesë e kësaj shoqërie që ecën me një hap të njëtrajtshëm, e cila nuk na lë të ikim në asnjë mënyrë, se, nëse guxojmë të dalim prej radhës, atëherë do të hamë gjobën, prandaj është mirë të rrih në radhë, të jesh një prej të gjithëve. Pastaj, të qenit një prej të gjithëve të bëhet e rëndë, por nuk ikën dot. Ke ngelur i bllokuar në mes të trafikut dhe nuk lëviz dot, se edhe korsia e urgjencës është e zënë nga kamionistët që s'të lënë të lëvizësh, duke zënë gjysmën e saj. Për ters, rruga për në aeroport kalon bashkë me rrugën e portit dhe ka një trafik të tmerrshëm. Pse s'i kanë ndarë këto rrugë, të paktën në

aeroport kamionat nuk kanë çka lypin?! Dikur, nga pas, dëgjon sirenat e një ambulance, e cila me vështirësi çan rrugën, sepse dikush diku ndihet keq. Atëherë, Mehmeti i vihët pas ambulancës. E kujt i bëhet vonë për gjobat sot? Ka kaluar një jetë i gjobitur. Arrin te dera e aeroportit me një orë vonesë. “Zot, bëj që të jetë vonuar avioni sot!”, por në tabelën elektronike avioni nga Milano është “landed”.

I kishin martuar me shkuesi dhe të rinj. Halla e Merushes ishte nusja e axhës së Mehmetit. Atëherë të gjithë martoheshin kështu. I kujtohej kur njëherë Merushja po kalonte nga fshati i tij. Ai i kishte lënë dhentë të lira në mal, për të dalë sipër një shkëmbi, sepse dikush i kishte thënë se andej kalonte nusja e tij. Edhe ajo e kishte parë tinëz, pa e ngritur kokën, në majën e atij shkëmbi dhe në atë çast ishte dashuruar pas tij. Aq i madh ishte, sa zinte gjysmën e diellit dhe s’kishte pushuar më së dashuri atë burrë, i cili do të ishte të zité e jetës së saj.

I kujtohej nata e parë e martesës, ajo natë kur ai i kishte thënë të mos trembej, sepse edhe ai nuk e kishte frikë. Pastaj i kishte thënë se kishin një jetë përpara dhe kohë sa të donin për të bërë dashuri. Pastaj kishin rënë të flinin pranë njëri-tjetrit, por të nxehtët e trupave të tyre si kishte lënë të flinin. Ishin munduar të bisedonin, pastaj ngadalë ishin zhveshur dhe kishin bërë dashuri, kishin bërë dashuri gjatë dhe ngadalë, duke u munduar ta zbulonin njëri-tjetrin dhe sekretet e trupave të tyre, bashkë me ato të dashurisë. Ishte nata e parë e dashurisë për të dy dhe në mëngjes ishin të dy të bindur se dashuria e tyre do të zgjaste përjetë, por asnjëri nuk e dinte se sa e gjatë do të ishte jeta e tyre. Atë natë të parë të dashurisë kishin zënë fëmijën e tyre të parë dhe ngaqë fëmija ishte ngjizur prej dashurisë ishin të bin-

dur se do të bëhej njeri i shenjtë, ndaj e quajtën Dervish.

Ndërsa Dervishi rritej, bashkë me çdo hap të tijin rritej edhe dashuria e tyre dhe kur Merushja mbeti përsëri shtatzënë kishin vendosur që fëmijën ta quanin Dritë ose Yll, por Drita nuk kishte lindur ende kur do të binte terri mbi jetët e tyre.

Ndoshta, i hutuar prej dashurisë Mehmeti fliste pa frikë atë që mendonte. Dikush në fshat e kishte dëgjuar dhe një natë në shtëpinë e tyre ia behu policia. E rrahën, “ti shan partinë, ti je tradhtar” dhe pastaj e lëshuan. Por që nga ajo ditë ai ndryshoi. I premtoi së shoqes se nuk do të pranonte që fëmijët e tij të trajtoheshin në atë mënyrë, ndaj një natë u nis dhe bashkë me të vëllezërit shkoi. Kaloi kufirin dhe iku.

“Por e zeza unë, ku iku?!”, mendonte Merushja ndërsa priste në aeroport, një aeroport i madh, një qytet i huaj. Rruga e kishte trullësuar dhe Mehmeti nuk po vinte. Kishte pesëdhjetë vjet që s’e shihte. Me siguri ai kishte ndryshuar. Me siguri kishte krijuar jetën e tij. Një burrë i pashëm si ai, një burrë që është në gjendje të zërë gjysmën e diellit, e gjen gjithnjë një femër për të mos fjetur vetëm. Merushja mendonte se ishte gjynah që të nxehtët e trupit të tij të mos kishte ngrohur dikë. Ani pse nuk ishte ajo! Ani! Veç vetëm të mos ketë fjetur. Po tani pse nuk vjen?! Nga të ketë humbur vallë?!

Atëherë kur pati kaluar kufirin një shqiptar i pat thënë të rekrutohej në shërbimet e huaja që punonin për të shembur regjimin, por Mehmeti e kishte parë i habitur duke i thënë:

“Shiko zotëri! Unë atje kam familjen time, kam jetën time dhe nuk bëhem spiun i askujt kundra shtëpisë sime. As unë nuk jam për atë punë e mos e provo as me vëllezërit mi. Do të të

këshilloja që edhe ti të mos merresh me atë punë. Atij sistemi do t'i vijë dita vetë, nga dora e vet. Ne duhet të mundohemi që kur të vijë ajo ditë të jemi të përgatitur, sepse një prind që ngre dorë kot së koti mbi fëmijën e tij, nuk ka për të qenë kurrë në gjendje për të mbajtur familje.”

Dhe që atë ditë ishte endur nëpër botë, në pritje të asaj dite, kur të mund të kthehej te familja e tij, kur të mundte të bënte përsëri dashuri me gruan e tij. Nuk i bëhej të shkonte me asnjë femër tjetër dhe sa herë që ndonjëra i afrohej, ai nuk arrinte dot të mos mendonte për Merushen e tij, për trupin e saj të nxehtë dhe për dashurinë që ajo dinte të falte. Tashmë i kërkonte me ngulm në mes të njerëzve që dilnin nga fluturime të tjera dhe i binte kryq e tërthor aeroportit. Një punonjës i afrohet dhe e pyet:

- Kë kërkoni zotëri?

- Po pres gruan e tim bir. Një nuse e bukur me një djalë që duhet të jetë rritur ca. Duhet të kenë ardhur me avionin që ka mbërritur nga Milanoja. Vijnë nga Shqipëria.

- Nëse po kërkoni një zonjë dhe një burrë që kanë ardhur nga Shqipëria janë në sallën e pritjes.

E shoqëron drejt një plake dhe një burri të thinjur. Ai afrohet aty i shtangur dhe përpiqet të njohë diçka te këta dy të huaj. Djali i ngjason paksa. Ka hundën e tij, sytë e tij, por është i vjetër sa ai. A thua kështu të jetë bërë Dervishi i tij i vogël?! Pastaj Merushja e tij, dashuria e tij, sa qenka rrudhur!

- Po qënke zvogëluar moj Merushe!... - mendoj me zë.

- Edhe ti qënke mpakur more ditëzi, - thotë plaka dhe një lot

i rrjedh faqeve të rreshkura.

- E ti je Dervishi im i madh?!- i kthehet të birit, duke e kup-tuar se ka folur me zë. - Eja të të puth një herë more, se më është vyshkur zemra, - dhe e puthi në të dy faqet si një kalama të vogël.

Djali i plakur nga moti ishte shtangur. Ai s'e ka njohur kurrë babain, ka njohur vetëm të zezat që ka kaluar prej hijes së tij. As nuk e di se çdo të thotë të kesh baba. Mehmeti i kthehet së shoqes dhe pasi ia fshin atë lot, e shtrëngon në qafë. Por sikur ai lot t'iu kish zënë rrugën, me qindra të tjerë vrapuan në vargën e hapur prej tij. "Hallall të gjitha!" mendon plaka Merushe, e cila kishte kaluar një jetë kampeve për shkak të këtij burri. "Hallall të gjitha! Ia ka vlejtur të jetoj për të qenë edhe njëherë në këto krahë."

Rrugës për në shtëpi, Mehmeti i shihte tek hutoheshin me pamjet e qytetit të madh, me dyqanet plot e përplot dhe meqin-dra e mijëra makinat që kalonin krak tyre. Kur Mehmeti ngecte në trafik ishte i lumtur, sepse ndalej dhe i kundronte, i pyeste, e pyesnin. Dikur Merushen e zuri gjumi dhe babë e bir u ndjenë në siklet. Dy të panjohur e megjithatë aq të afërt. Mehmeti i hedh sytë nga Merushja dhe kërkon të shohë gjirin e saj, por ai është tharë tashmë dhe nën rrobat prej plake as që dallohet, dallohet vetëm frymëmarrja e lehtë e një njeriu pa brenga dhe lumtu-ria që ia ka ndritur fytyrën. "Ishalla nuk më ka pritur," i kaloi nëpër mendje Mehmetit në ato çaste dhe për çudinë e tij ishte i bindur në atë që mendonte. "Më mirë të mos më ketë pritur, sepse është mëkat të kalosh një jetë pa dashuri. Është gjynah që gjallëria e saj të jetë ndrydhur e ndryshkur pa u jetuar".

- Ka vuajtur shumë, - theu akullin Dervishi. - Kemi kaluar një

jetë qeni, por në asnjë çast nuk të ka mohuar. Nuk më hiqet nga mendja kur dikur, në një nga kampet ku ishim po binte shi. Ushqimin aty e gatuanin në një gjysmë fuçie dhe na e shpërndanin gjellën nëpër shi. Në tasa kishte më shumë ujë shiu se sa gjellë, por mamaja merakosej nëse ti kishe të haje, nëse kishe kush të lante e të gatuante.

Në atë çast Mehmeti vendosi të kthehej, të kthehej në Shqipëri. Tashmë kishte ardhur ora, do të kthehej të jetonte jetën aty ku e kishte lënë. Edhe pse tashmë i ishin martuar nipërit, ai ishte gati ta niste jetën aty ku e kishte lënë. Të kthehej dhe të jetonte me nusen e tij të bukur, që ishte më e bukura në botë.

...Një ditë iu thotë nipërve se donte të ngjitej te shtëpia e vjetër në fshat për të ngrënë kumbulla. E kishte marrë malli për kumbullat e shtëpisë së tij, por nipat i thonë se do t'i sillnin sa të donte. Atëherë Mehmeti ishte nevrikosur. Donte kumbullat e tij, kumbulla nga kopshti i shtëpisë ku kishte lindur e ishte rritur dhe donte të shkonte t'i merrte vetë. Dhe e shpunë. Mori një, e hëngri, ndaloi ta shijonte mirë, ngriti dorën për të marrë një tjetër, por dora iu këput dhe ra. Vdiq. Vdiq nën hijen e kumbullës së shtëpisë ku kishte lindur, pasi i kaloi disa vite me dashurinë e jetës së tij dhe pasi Dervishi, i cili s'kishte mundur të ishte asnjë ditë i shenjtë dhe Drita, të cilën e kishte lënë në bark të nënës së saj, u mësuan ta donin babain e tyre dhe u mësuan t'i barazojnë vuajtjet e të dyja palëve, ato andej e këto këndeje kufirit.

“Sepse kur njerëzit duhen, nuk ka kufi t'i ndalojë për t'u takuar një ditë”, - tha Merushja, pak ditë para se të mbyllte sytë e lumtur, ndonjë muaj pasi i kishte vdekur i shoqi, “pasi nuk jetohet pa gjysmën e diellit”.

Ka vdekur Limja e Hasanit

Kur u ktheva në Lerëbardhë, mbas ca kohësh, më munguan puthjet e saj në të dyja faqet, më munguan sytë e saj me buzëqeshjen e sinqertë si të një fëmije, më mungoi shikimi i saj, i cili sikur përmbliidhte gjithë dijeninë e botës...

Është e çuditshme sesi të mungojnë disa gjëra, kur mbas ca kohësh kthehesh në vendin tënd. Të mungojnë pemët e prera dhe të mungojnë njerëzit e ikur; të mungojnë hapësirat që ti kujtoje se i kishe lënë dhe të mungon vendi që ti zije në kafenenë e katundit, tashmë i zënë nga dikush tjetër; të mungojnë edhe plakati që tjerri e thurin çorape te qoshja e rrugicës, ulur në

gurët që i kanë vendosur rreth, në një radhë të caktuar e të pakuptueshme. Bëhesh gjithnjë kurioz të dish se sa palë çorape kanë thurur këto plaka. Tashmë që askush nuk vesh më çorape leshi, për kë i thurin vallë?!

Janë të urta plakat. I mban mend të ulura te gurët në qoshe të rrugicës që kur ke nisur të ecësh. Edhe kur je rritur e ke marrë rrugët e botës, sa herë je kthyer i ke gjetur të ulura po aty, gjithnjë duke tjerre e duke thurur çorape. Gjithnjë, para tyre të duket vetja si kalama, si ai fëmija që sa ka filluar të ecë e të thurë rrengjet e para dhe pret me padurim që ta qortojnë e pastaj ta puthin në faqe, me buzët e fishkura prej kohësh, pastaj të ikë e të nisë t'iu punojë përsëri ndonjë rreng. Dikur edhe ato e kanë patur një rini. Atëherë si mbiemër u vinin emrin e të atit. Pastaj iknin nuse e merrnin mbiemër emrin e të shoqit. Më vonë, nëse mbijetonin, merrnin mbiemër emrin e djemve dhe atëherë jeta e tyre ndalte në vend, te qoshja e rrugicës. I kanë kaluar kohët e thashethemeve e megjithatë marrin pas vetes edhe nuset e reja, që duken gjithnjë si çirake për të mësuar zanatin e plakave, si mama që do të bëhen nëna.

Ka vdekur Limja e Hasanit, lozonjarja komshia ime, plakë e moçme sa lisat e malit mbi katund. Ndoshta u mërziu nga ne që nuk dinim të ktheheshim, ndoshta u bezdis nga prehri i thatë në të cilin nuk kishte më nipa e stërnipa për të ulur, ndoshta kuptoi se nuk kishte se për kë të thurte më çorape. Na pati uruar kur u nisëm, e ne ikëm me radhë dhe, pa e kuptuar, prishëm harmoninë e jetës së saj.

- S'po dini më të martoheni. Edhe nëse martoheni sikur ju vjen turp të bëni fëmijë, - më pati thënë dikur, duke më qortuar pse edhe atë radhë isha kthyer pa një nuse.

Ka vdekur Limja e Hasanit, një ditë vjeshte, mbasi nipërit u kthyen dhe ikën edhe një radhë pa nuse e pa fëmijë. Tani nuk është më te qoshja e rrugicës, nuk thur më çorape.

Pasi Limja vdiq, as Da Bije s'ka dalë më te qoshja e rrugicës. Ka mbetur e fundit plakë në lagjen tonë dhe ndoshta nuk rri dot në vetmi. Prandaj më kanë munguar katër puthje në faqet e mia.

Lerëbardha është një vend që ndryshon përditë, thuajse të gjitha familjet e vjetra janë larguar dhe të tjera iu kanë zënë vendin. Te qoshja e rrugicës tashmë ka plaka të tjera që thurin çorape e që mundohen të përcjellin urtësinë e përvojën e tyre te nuset më të rejat, të destinuara për t'u bërë plaka dikur, ndoshta për t'u ulur në pankinat që dikush do të kujtohet të vërë te qoshja e rrugicës; plaka që kanë harruar edhe vetë pse dikur vendosën të vishen me të zeza, por që tashmë nuk ndërrojnë kurrë ngjyrë.

Por unë s'i njoh këto plakat e reja. Ngjitem rrugës, kaloj pranë tyre dhe më kot e kthej kokën. Edhe këtë radhë jam pa nuse, por me sa duket askujt s'i bëhet vonë të më qortojë. Vë re se jam plakur edhe unë. Nuk jam më kalama që të më puthin në faqe. Vë re se jam i huaj dhe më kujtohen fjalët që dikur Limja e Hasanit më pati thënë: "Ti mos thuaj kot se je i këtij vendi. Mos thuaj se këtu është shtëpia jote. Ti nuk je këtu atëherë kur shtëpia ka nevojë për ty!"

Nuancat e ndryshme të së verdhës

Çdo mëngjes, unë dhe Mondero, presim makinën që na shpie në punë. Të paktën kështu më duket se quhet, ose ky është ndonjë deformim allaemigrançe i ndonjë emri arab. Presim që të vijë Salahu e të na marrë. E pijmë kafën në bare të ndryshme, vijmë nga rrugë të ndryshme dhe ndalemi në të njëjtin stol për të pritur.

Mondero është shumë shakaxhi, tepër madje. Për dikë që do ta kuptojë, brenda shakasë së tij ka dhimbje, por dhimbje të cilën ai di ta mbulojë me buzëqeshjen e me batutat gjysmë italisht, gjysmë arabisht e gjysmën tjetër në ndonjë gjuhë që një zot e merr vesh. Të gjithë qeshin me batutat e tij. Qeshin edhe kur

e shajnë e ai bën sikur nuk kupton, apo kur me të ngatërruar të gjuhës kthen të sharat atëherë kur askush s'e pret. Megjithatë, Mondero është rob i mirë, këtë s'e mohon askush. Është nga ata njerëz të cilët e ndajnë atë copë bukë që kanë me cilindo që ka nevojë. Në punë bën hile, por më tepër ngaqë është i habitur e jo nga dashakeqësia. Batuta e tij është gjithnjë kaq e regjur, sa ç'është edhe dhimbja që kam nisur të lexoj qartë pas kësaj batute.

Unë habitem me të. Ka aq vite në kurbet sa kam unë jetë dhe prapë nuk e flet italishten, duket si një gjë që nuk i intereson. Nuk ka asnjë zanat, sepse ka ikur i ri nga shtëpia e me kalimin e viteve ka humbur interes e shpresë për të marrë një zanat. Në shtëpi ka gruan e tre fëmijë, të cilët e kanë njohur rrëshqitazi, ndoshta gjithnjë me ato batutat e tij në majë të gjuhës. Ai duket se nuk e vret shumë mendjen për ta. "Ata para duan, - bën shaka. - Nëse iu shpie para, nuk iu intereson nëse jam gjallë apo jo. Po të mos i dërgoj paratë rregullisht, besoj se gruaja ime më ndan dhe kaq."

Duket gjithnjë e më tepër i interesuar për t'iu mbushur mendjen të gjithëve se ka nuanca të ndryshme të verdhe në lulet rrëzë rrugës. Duket i bindur se, nëse të gjithë e kuptojnë këtë gjë, atëherë bota do të jetë vend më i lumtur: nuanca të ndryshme të verdhash.

Nuk i bëhet vonë për asgjë. Duket sikur nuk është në vete. Gjithnjë kam qenë kurioz të di sa të tjerë përveç meje arrijnë ta kuptojnë dhimbjen që fshihet poshtë vështrimit të tij.

E përditë presim makinën e Salahut që të na shpjerë në punë.

Në cep të sheshit, përballë stolit që na pret e përcjell çdo mëngjes, në orën gjashtë e gjysmë, plus-minus pesë minuta, është një furrë buke. Mondero sheh njerëz që hyjnë e dalin e që ngrejnë kokat nga qielli për të parë nëse bie shi, njerëz që ecin përgjumshëm, ende duke sharë zilen e bekuar të celularit që bie edhe një herë më shumë për t'i zgjuar e për t'iu kujtuar se sot është një ditë e re, ndaj duket i harruar në një mendim të tijin. Ndoshta mendon për familjen që është atje larg, ndoshta për kohën që s'do të zërë vend dhe i habitur, serioz sa s'e kam parë asnjëherë, kthehet nga unë e më thotë:

- Ja Rab! Koka, po përse jetojmë?! Hyr e dil në furrë të bukës, shko në punë e kthehu, e prapë hyr e dil në furrë të bukës!

Më bën përshtypje mbiemri im i pashtrembëruar në Kuka, italishtja e shkëlqyer me të cilën pyet dhe vështrimi i tij që lëshohet mbi lulet e verdha, si për t'i pyetur se, përse ka kaq shumë nuanca të verdhe në një hapësirë kaq të vogël të një lulishteje qyteti. Ndërkohë që, diku në Afrikën e Veriut, e shoqja fle e qetë, sepse është e sigurtë se paratë do të arrijnë të sigurta sa herë që të ketë nevojë. Më vonë, shumë më vonë do të ngrihet të shkojë te furra e bukës. Me shaka Mondero tregon se e shoqja ka filluar të përtojë të gatujë, "atë bukën erëmirë të shtëpisë".

Nuk e di edhe për sa kohë akoma do të vazhdojë të ushtojë në veshët e mi, sa herë shoh lule me nuancat e ndryshme të së verdhës, italishtja perfekte e Monderos: "Ja Rab! Po përse jetojmë?!"

Luigji, ai që dashuronte shtetin

U përpoqa ta imagjinoja atë ditë kur Luigjit i komunikuan pushimin nga puna. Motivacioni: shumë i lodhur për të punuar në fusha; kur atij i duheshin edhe dy vjet punë për të dalë në pension. Sillet për disa momente rreth e rrotull magazinës së madhe, pret se mos dikush do t'i thotë se ishte shaka e se mund të kthehej.

Nuk është e mundur që tani që po i afrohet mosha e pensionit, tashmë që thujse i ka mbushur vitet e punës, të mos dalë në pension. Ka punuar për 30 vjet pa ndërprerje, edhe të

dielën edhe të hënën edhe çdo ditë. Në 30 vjet ka qenë vetëm njëherë në Romë, atëherë kur kishte djalin ushtar. Nuk di as ç'është bora. Në fakt, këtu nuk bie kurrë borë dhe ai s'ka qenë kurrë larg prej këtu. Mundet thjesht ta marrë me mend nga sa ka dëgjuar nga të tjerët se ç'është i ftohti.

Më vonë ikën i mërzitur dhe rrezikon të bëjë një aksident tjetër, se Luigji është i famshëm për aksidentet dhe asnjë kompani sigurimesh nuk pranon ta sigurojë. Luigjit i kanë djegur tri makina, ngaqë nuk pranon të paguajë pizzo-n e nevojshme për dyqanin e tij, sepse ai për 30 vjet ka punuar në dyqanin e tij. Edhe sot që e ka shitur, dyqani ende njihet si “kinkaleria e Luigjit”.

E pati hapur kinkalerinë në një nga dhomat e shtëpisë së re që i patën dhënë pas tërmetit, i cili rrëzoi gurët mbi banesat e tyre, në Shën Luçie, e që vrau tre persona. Luigjit nuk i hiqet nga mendja çasti kur, atëherë fëmijë, Presidenti i Republikës i shtrëngoi dorën dhe i premtoi një shtëpi të re dhe më pas kjo shtëpi iu bë realitet. Pas asaj dite, ai e dashuronte presidentin. Po, kjo është e saktë, ai e dashuronte presidentin, donte me zemër shtetin dhe nëse dikush guxonte e shante shtetin në sy të tij bëhej armik i përjetshëm i tij.

Luigji është mjaftueshëm inteligjent. Ai është i ndërgjegjshëm se është martuar pa dashuri. Madje është në gjendje të tregojë se gruaja e tij është e para dhe e vetmja femër që pranoi të mar-tohej me të dhe prandaj është gruaja e tij. Pranon se edhe pse nuk e dashuronte, tashmë nuk e linte për asnjë arsye në botë. Kishin kaluar një jetë së bashku dhe kishin dy fëmijë. Luigji do më shumë vajzën dhe është krenar për djalin. Ëndërron t'i gjejë një nuse të mirë djalit dhe një dashuri të përjetshme vajzës, por

sot është i papunë.

Një ndër ëndrrat kryesore të Luigjit ishte të arrinte pensionin dhe ta arrinte para kohe. Kishte punuar 30 vjet pa ndërprerje. Nuk e mbante mend nëse hera e fundit që kishte ngrënë jashtë kishte qenë kur ishte i fejuar apo në muajin e mjtatit pas martesës, të cilin e kishte kaluar në shtëpi, duke u përkujdesur për kinkalerinë e tij.

Luigji është i ndërgjegjshëm edhe për fëmijërinë e tij. I kujtohet me hollësi kur, në mbrëmjet e ngrohta siçiliane, rendte për të fshehur loretat e tij nën një gur në portikun e kishës së Shën Andreut dhe kur tinëz i numëronte dhe shihte sesi shtoheshin, derisa iu bënë mjaftueshëm para dhe vendosi t'i blinte një dhuratë Xhuzepinës për festën e Shën Xhuzepes. Mban mend se i pati blerë një varëse tek shitësit ambulantë dhe se ajo pati qeshur me varësen e tij. I pati dhuruar një puthje vogëlushësh që ndiejnë se po rriten dhe kishin qenë miq të mirë për shumë kohë, derisa një djalë nga pallatet në Karmine, në qendër të qytetit, një pasardhës fashistësh, i kishte rrëmbyer Xhuzepinën e tij.

Por Luigji, edhe pse i djathtë në bindjet e tij politike, edhe pse i ndërgjegjshëm se fashistët donin të mirën e Italisë, edhe pse vetë është dakort për pushtimin e botës dhe është nostalgjik për lavdinë që dikur quhej Romë, i urren fashistët, i urren si urren i varfri ata që kanë shumë dhe iu marrin gjithçka fukarenjve.

Luigji mban mend sesi atëherë, kur e kishte parë shoqen e tij të hynte në derën e madhe të atij tjetrit, ishte betuar se do të bënte një shtëpi të saktë për vete. I kujtohet se, dëshira e tij më e madhe, dashuria e tij, ëndrra e tij ishte të kishte një shtëpi,

pasi ai atëherë jetonte në banesat e sajuaara në shpatet e luginës së Shën Luçies, të cilat ishin shpella të gërryera në shkëmbin e butë të kodrës, ku banonin shumica e banorëve të qytezës së vogël.

Edhe Xhuzepina ishte nga shpella, por ajo ishte e bukur dhe bukuria e saj mund t'i blinte një shtëpi. Luigji e kuptonte shumë mirë se ajo nuk do ta shiste lirë bukurinë e saj. Sado lireta të mbledhte në portikun e Shën Andresë, nuk do të mjaftonin për ta blerë bukurinë e saj. Rivali i tij kishte një shtëpi prej vërteti, me tulla e çimento, prandaj Luigji ishte betuar se do ta bënte edhe ai një shtëpi të tillë.

Atëherë pati rënë tërmet dhe pati vrarë fqinjët e tij. Presidenti i Republikës kishte denjuar të zbriste personalisht në qytezën e tij dhe të shihte sesi jetonin këta njerëz e të jepte urdhër që të mos jetonin më nëpër shpella. Kështu iu bënë shtëpi të reja, por ndërkohë Xhuzepina ishte martuar dhe transferuar në Romë me burrin e saj, i cili tashmë ishte eksponent i partive të majta, ndaj Luigji edhe pse i varfër, të majtët s'i duron dot as sot e kësaj dite.

Por Luigji dashuron Presidentin e Republikës dhe beson në institucionet e shtetit. Që kur pati marrë shtëpinë e re, me liretat e mbledhura në portikun e Shën Andresë ai pati hapur një kinkaleri të vogël në një nga dhomat e shtëpisë së re, e cila, fatmirësisht, binte në katin përdhësë të banesës publike ku ishte sistemuar. Pati punuar tmerrësisht shumë që atëherë.

Njëherë pati shkuar të takonte një prostitutë me pagesë, për të nisur jetën e tij prej burri dhe mbante mend se si, kur ajo ishte zhveshur, në barkun e saj ishin akoma penjët e plagës që kishte marrë gjatë një grindjeje prostitutash për zotërim territori. Që

atëherë ai kishte pështirë nga seksi dhe urrente të gjitha punët e jashtëligjshme, por ishte mjaftueshëm i matur sa t'i kryente detyrat e tij si bashkëshort dhe qytetar. Tek e fundit, ai gruan e tij nuk e dashuronte. Ai donte punën dhe thjesht punën. Kjo ishte e rëndësishme për Luigjin: të mos tradhtonte shtetin.

Kur e zgjeroi aktivitetin dhe kishte një dyqan të tijin në një nga rrugët kryesore të qytetit, dikush erdhi dhe i kërkoi pizzo-n nëse donte të rrinte i qetë, por Luigji kishte njëzet vjet që punonte dhe taksat i kishte paguar rregullisht në shtet. Nuk pranonte t'i paguante taksa dikujt tjetër, sepse kjo do të ishte tradhti ndaj shtetit. Ishte njësoj sikur të pranonte të dashuron-te dikë tjetër përveç Xhuzepinës.

Ata i dogjën makinën, por Luigji sërish nuk pranoi të paguante. Ai shkoi e u ankua te karabinierët, por ata e përcollën me fjalë të mira. Luigjit i erdhi keq se e pa sesi karabinierët nuk e duan shtetin, por mendoi se duhet të ishte ashtu, sepse edhe ai me Xhuzepinën jetonin me njerëz që nuk i donin dhe i vinte inat se, përse të gjithë duhet të zgjidhnin të kalonin jetën me dikë që nuk e dashuronin.

E lanë të qetë disa kohë. Në kinkalerinë e tij mblidheshin të gjithë djemtë e lagjes. Aty vinin të gjitha gazetatat dhe Luigji i lexonte, ndaj nuk është çudi që sot është një burrë i moshuar me mendime të reja dhe i hapur ndaj së resë. Ka kontribuar në shkrimin e një libri për qytetin e tij, ka qenë nismëtar për krijimin e shoqatave vullnetare në të cilat është aktiv, por kurrë nuk arriti të ishte drejtues. Kur dikush i propozoi që t'i dërgonte emrin e tij Presidentit të Republikës për ta dekoruar si "Punëtor i dalluar", Luigji u bind se dashuria e tij për presidentin do të shpërblehej. Ndërkohë, ata djemtë e rritur në kinkalerinë e

tij ishin bërë këmbëngulës - duhej të jepte pizzo-n - por Luigji s'kishte sesi ta tradhtonte shtetin, tashmë që shteti, për të dytën herë, po vendoste ta shpërblente më shumë sesa priste dhe ata i dogjën makinën tjetër, por Luigji nuk ua dha kënaqësinë e të dorëzuarit. Karabinierët bukëshkalë nuk i dhanë të drejtë dhe siguracionet u çmendën. Luigji ishte ngushtë. Djemtë që e thërrisnin xha Luigi i dogjën makinën e re. Ky ishte kulmi. Siguracionet kishin arritur në qiell, karabinierët rrinin duarkryq dhe e vetmja mënyrë që gjeti Luigji për të dalë nga kjo situatë ishte të shiste kinkalerinë dhe me paratë që mori pagoi siguracionet dhe përfundoi një vilë të vogël në kodrat rreth e rrotull qytetit.

Pastaj mendoi se kjo që i kishte ndodhur nuk ishte aq e tmerrshme; të paktën ai nuk ishte bërë tradhtar. Tashmë edhe tre vjet punë e mbushte 35 vitet e nevojshme për të dalë në pension dhe me një dekoratë në gjoks do të ishte i lumtur të priste vdekjen në vilën e tij në kodër...

E takova Luigjin në festën e Shën Xhuzepes, në mes të zallamahisë dhe zhurmës. E kishin hequr nga puna dhe dikush nuk e kishte dërguar emrin e tij deri tek presidenti. Nuk e kishte marrë medaljen dhe tashmë i duhej të priste edhe gjashtë vjet që të mbushte moshën për pension të detyrueshëm, ose të gjente punë edhe dy vjet e të plotësonte vitet e nevojshme të punës.

Ndërkohë që po pinim nga një birrë në tavolinat e lokalit në qendër, një zonjë kalon para nesh dhe Luigji më thotë:

- Vërja syrin një vajze këtu. Vërja syrin dhe do të shkoj t'i flas unë në emrin tënd.

- Nga të erdhi kjo dëshirë e çuditshme?! Të ka ngelur peng se nuk ke qenë i mbrapshtë kur ishe i ri e do të mbrapshtohesh

tani në pleqëri?!

- Ndoshta. E sheh atë gruan që kaloi tani para nesh? Emrin e saj mban vajza ime dhe tashmë është e pënduar që nuk u bë gruaja ime e unë jam pënduar që nuk e jetova jetën time, prandaj jetoje ti. Më thuaj, cila vajzë të pëlqen? Zgjidhe një, qoftë ajo edhe ime bijë.

- Po jam shqiptar. A do ta ulte veten një vajzë italiane të lidhej me një emigrant që vjen nga bota e tretë?! - provokova nacionalistin Luigj.

- E çfarë se je shqiptar a kinez?! Kush është më i mirë se ty?! Të gjithë njëlloj janë, të gjithë kanë ëndrra e ëndrrat nuk peshohen në kandar, të gjitha janë njëlloj të rënda e të rëndësishme, jeton në Shën Luçie a në Karmine. Shpresoj vetëm të mos kesh ëndrra tek të cilat të kesh varur jetën tënde, se ndodh që zhgënjehesh e merr si im bir, që i nevrikosur pse na dogjën makinat, tashmë është bërë shok me ta...

Ditë vere

E përcolli djalin deri te stacioni i trenit dhe ndërsa ata nise-shin e ndezi një cigare. Sa inat i vinte! As nuk e kishte nisur cigaren e as nuk e linte dot. I kishte sytë me lot. Kishte dy ditë që i kishte sytë me lot. Nuk i dihej kur do ta shihte djalin përsëri. Ai jetonte me familjen e së ëmës, diku larg tij dhe Agimit i thërriste “zio”. Ai ishte xhaxhi Hoxha e kaq. Megjithatë, në këto katër vite jetë të djalit të tij, ato tri herë që ishin takuar, për çudinë e të gjithëve, Samueli donte të luante e të rrinte vetëm me të, nuk ikte nga ai; qante e lebetitej, sepse nuk donte të ndahej. Megjithatë, sot ia bleu një traktor, miniaturë e atij të cilin s’po

e blinte dot për tokat e tij në Lerëbardhë dhe e vuri në tren. E puthi në faqe dhe i përcolli. Mamaja e Samuelit e puthi në buzë dhe iku. Kështu është kjo jetë. Diku tjetër e pret i shoqi dhe sapo të zbresë do ta puthë në buzë dhe do t'i tregojë se sa mirë ia kishin kaluar; do t'i tregojë se deti ishte i mrekullueshëm dhe se sa shumë i kishte munguar Samuelit. E ai burrë do të ndihet krenar për djalin e tij, megjithëse edhe ai e di se ai është djali i tjetërkujt. Megjithatë, është jashtëzakonisht shumë i dhënë pas tij.

Edhe herën e parë që e kishte takuar, pas një milion parapërgatitjesh, pas nja një mijë kilometrave rrugë, ajo kishte marrë Samuelin në karrocë dhe kishte dalë në një shesh, e rrethuar nga kushedi sa palë sy; në sheshin para Kuesturës, sepse Agimi ishte shqiptar e kushedi se çfarë mendje kanë shqiptarët. Me siguri edhe i shoqi ka qenë diku aty, i fshehur pas ndonjë kabine telefoni. Ishte dimër. Ngado kishte akull në atë shesh diku në mes të Alpeve dhe i pati ardhur keq për djalin e tij, ndaj, vetëm një të parë rrëshqitazi dhe kishte ikur. Diku nga mesi i rrugës së kthimit e kishin marrë në telefon dhe i kishin thënë se mund ta shihte të birin, por nuk ishte kthyer, sepse e dinte se ata nuk i besonin, ndaj as ai nuk kishte pse t'i besonte.

Herën tjetër shkoi surprizë, drejt e te puna e saj, por, megjithatë, nuk arriti ta shihte të birin. Bënë dashuri me Renatën, ashtu shpejt e shpejt, si dikur kur kishin nisur djalin dhe pastaj, pas një mijë arsyesh të paarsye të sajat iku. Pas ndonjë viti përpjekjesh, më në fund ajo pranoi të shkonte t'i takonte, më tepër e bindur nga dëshira e saj, sesa nga respekti për të drejtat e tij si baba. Ndenjën nja shtatë a tetë orë bashkë dhe për çudinë e Renatës, Samueli, edhe pse hera e parë që tako-

heshin, i ndenji vetëm në qafë, nuk shkëputej edhe pse ishte hera e parë që e shihte.

Tashmë ishte transferuar më pranë tyre dhe italianët e alpeve sikur po bindeshin se, nëse Samueli kishte gjakun e tij ndër vena, ai kishte të drejtë ta vizitonte. Ndoshta në vendimin e tyre ndikoi edhe Renata dhe dëshira e saj. Ndaj, përfundimisht kishin vendosur, tashmë që i biri i kishte katër vjet, të vinin e të rrinin një fundjavë me të. Edhe pse festën e prishnin pak ato një milion parapërgatitjet e tipit: “po shokët që rrinë në shtëpi me ty, a thua do të duan të më...?”, “po ku do të flemë?”, “po, po, po...?”. Megjithatë, përfundimisht erdhën. Por, tek e fundit, Agimi është shqiptar, i huaj, ndaj është e drejtë të mos kesh besim tek ai. Pastaj edhe nëse mund të kihet besim tek ai që mund të ishte i miri në shtatë milionë shqiptarët, a mund të kihet besim tek shokët e tij?! Sepse, në mos Agimi, dikush tjetër duhet të jetë ai shqiptari i keq dhe shqiptari i keq është i shumtë në numër, se është i huaj. Sepse, sado që i kemi ndërruar emrat e gjuhën, zakonet e gjithçka që s’e kemi pasur kurrë fikse, prapë jemi të huaj, prapë jemi shqiptarë.

Renata, gjithnjë ankohej se djemtë shqiptarë e ngacmonin kur ecte rrugës, apo kur udhëtonte me autobus. “Ku i dihet se ç’bëjnë shqiptarët në fantazitë e grave të pakënaqura të Italisë!”, mendonte Agimi.

Erdhën. Ishte verë, pushimet ishin në kulmin e tyre. Shkuan në plazh tri ditë rresht, vizituan kalanë, shëtitën rrugëve të qytetit, bënë dashuri, luajtën dhe u ndjenë mirë, si rrallë herë më parë. Edhe Samueli u miqësua shumë dhe qante se nuk donte të ndahej nga xhaxhi Hoxha.

Sot i përcolli dhe tashmë ishte i lirë të trishtohej dhe t’i

lëshonte lotët që i rrinin në sy prej tri ditësh.

Në një nga tri ditët, ndërsa Agimi bënte krokodilin dhe i biri i përgjakte buzën me shishet e “Coca-Cola”-s, apo me gurët e plazhit dhe pastaj i zinte frymën, duke i hipur në shpinë, dikush në det kërkonte ndihmë. Një grua e moshuar, e cila dukej si amerikano-latine, kishte shkuar pak si tepër larg dhe deti i Ligurias që nuk të fal, po e tërhiqte thellë e më thellë, ndërsa ajo luftonte e kërkonte ndihmë. Vrapoi dikush, vrapoi edhe Agimi. Vrapuan dhe e nxorrën në breg. Në një çast, ndërsa vraponte drejt gruas, pa tmerrin në sytë e burrit të saj. I pati parë kur erdhën. Ai ishte i sëmurë dhe ajo e kishte zhveshur, e kishte marrë për dore dhe e kishte ulur në breg të detit, aty ku uji thjesht e përkëdhelte. I pati bërë përshtypje kjo dashuri e pastër, por nuk humbi kohë me kujtime. E morën gruan latine dhe e nxorën në breg. Pastaj, kur i kaloi emocioni i momentit, kur gruaja përqafoi burrin e saj dhe e ndihmoi të ngrihej në këmbë e pastaj të përqafoi u larguan për te çadra e tyre, Agimin e kaploi trishtimi dhe kishte dy ditë që lotët i rrinin në sy. Ajo, Renata, e pa, e mori për dore dhe e shkundi që të luante me Samuelin, sepse “kjo ishte jeta”, por atij i rrinin lotët në sy, i dhimbte shpirti për atë amerikano-latinin që s’e njihte fare, i cili, i pafuqishëm të lëvizte, shihte njeriun më të dashur të jetës së tij tek mbytej dhe me zërin që s’i dilte nga fyti kërkonte ndihmë.

I biri rritet i lumtur, sepse beson se ka njerëz që e duan, ka një familje, ka njerëz që e mbulojnë me puthje. Rritet i lumtur dhe edukohet me baza të forta kristiane, duke mos e ditur se e ka babain mysliman dhe se është një fëmijë jashtë martesë. E ç’rëndësi ka? E rëndësishme është që është i lumtur dhe i shëndetshëm...

Lita

Kur më patën thënë se, shoferi i IFA-s e kishte kapur me zor, nuk më shijonte çfarë haja e pija dhe mezi prisja një shkak për t'u zënë me këdo që më dilte përpara. Të gjithë e dinin se e doja. Edhe Astriti i Tasimit e dinte dhe prapë e kishte kapur me zor. Megjithatë, me kalimin e kohës e duke qenë se edhe ajo u betua vetë disa herë që askush s'e kishte prekur u qetësova, me mendimin se ndoshta këto ishin thjesht fjalë.

Unë e doja Litën. Po, e doja shumë. Bile, tani kur e kujtoj, e kuptoj se sa e doja me të vërtetë. E të llogarisësh se nuk ishte kushedi sa e bukur, as e shëndetshme. Çfarëdolloj gripi

a sëmundje që binte, së pari zinte atë, por gjithsesi unë e doja shumë. Nuk e di pse isha fiksuar pas saj, por e vetmja vajzë që më ka bërë të më dridhet zemra ka qenë ajo. Tashmë, kam kaluar kohë me plot femra, por si ajo nuk ka qenë asnjë.

E kisha komshie dhe e shoqëroja sa herë kur shkonte në shkollë. Nëna e saj ishte shumë bredharake dhe gjithmonë përdorte të bijat si justifikim kur dilte. Këto arratisje dashurie të nënës së saj ishin momente të ëmbla për ne. Atëherë Lita ishte e lirë, sepse, për sa kohë nëna e saj ishte larg, edhe ajo duhej të fshihej për ta justifikuar dhe fshiheshim bashkë, flisnim e luanim bashkë.

Pikërisht njëra nga këto ikje i kishte kushtuar vajzërinë Litës. Nëna e saj kishte ikur dhe e kishte lënë në duart e Astritit të Tasisimit dhe ai kaq donte. Ishin duke udhëtuar me IFA-n e tij, diku jashtë qytetit dhe ai e kishte kërcënuar se do ta linte në mes të rrugës. Atëherë, Lita kishte zbritur në tokë, por, e tromaksur nga vendi i panjohur, kishte hipur sërish në kabinën ku do të humbte virgjërinë, kur ishte vetëm 14 vjeç.

Kjo pati krijuar një ftohje mes nesh, por lidhjet i kemi mbajtur dhe vazhdojmë t'i mbajmë. Unë isha ende fëmijë që doja të luaja, ndërsa ajo u rrit para meje, sepse ia vranë lodrat.

Kur ika për herë të parë në kurbet ishte ajo që ma gjeti numrin dhe më thirri ne telefon. Kemi folur gjithnjë për jetët tona dhe ajo më tregonte se i kishte ardhur koha të fejohej dhe se dikush e kishte kërkuar për nuse në Tiranë, dikush në katundet andej rrotull. Kishin ardhur shkesë edhe për në Kosovë. Lita më tha se ndoshta do të ikte andej më mirë, të paktën kështu fjalët e njerëzve do të mbeteshin në këtë anë të kufirit. Dikur e pata ndërruar numrin e telefonit dhe i humbëm kontaktet për disa

vite.

Kur isha në Shqipëri, para dy vjetësh, më patën thënë se Lita kishte kërkuar numrin tim të telefonit dhe unë u hoqa sikur nuk më bëhej vonë, por kur më mori në telefon zemra ma bëri bam. E doja o burrë i dheut, e doja!

- A do shihemi? - më pyeti.

- Po unë jam në Tiranë, - i thashë, duke e ditur se ajo ishte në Drinas.

- Edhe unë në Tiranë jam. Për një muaj jam këtej e nuk iki pa të takuar. Më trego se ku mund të shihemi.

- Nuk e di. Nesër nisem për Drinas se do të marrim rrobat për t'i sjellë poshtë, në shtëpinë e re që sapo ka përfunduar. Nuk e di nëse kam kohë të të shoh. Mbasandej, ç'do të thonë kur të na shohin bashkë, je edhe në moshë fejëse?

- Kanë thënë ç'kanë dashtë dhe mua nuk më bëhet më vonë. Jam në moshë për t'u fejuar e prandaj dua të të takoj se s'bën. Nuk mundem ta shtyj jetën pa ndenjtur edhe një herë me ty. Dua të të takoj këtë radhë, se s'bën, se kam edhe një dhuratë për ty.

I thashë se nuk e dija se si t'ia bëja. Zemra donte të më shpërthente, por unë prapë e mbajta veten. Ajo ishte çmendur.

Kur shkova në malësi për të marrë rrobat e për t'i sistemuar disa gjëra te shtëpia që do të mbetej e panjeri, hasa në rrugë motrën e vogël të Litës, e cila atëherë duhej të ishte rreth 17-18 vjeç. Duke ecur, e pyeta me shaka nëse do t'ia kishte qejfi të rrinte pak me mua.

- Rrimë sa të duash, por mos të të mbajë mendja për gjë, - m'u përgjigj.

- Pse? - pyeta.

- Sepse, sikur me gjithë botën të shkoja, me ty as që e shkoj nëpër mend, - më tha.

Nita e vogël ishte shumë e mirë. E kishte shtatin dy metra dhe kishte një gjoks që t'i merrte mendtë, por ajo që më habiti ishte se Nita më ftoi që, megjithatë, të kaloja nga shtëpia e tyre për drekë njëherë. Kur shkova te shtëpia e Las Ki, e gjeta aty gjithë familjen. Më bënë gati drekën dhe më treguan se si po shterohej katundi dhe se avash-avash po iknin të gjithë. Më thanë se edhe ata kishin blerë një copë tokë diku në Tiranë dhe do të iknin, por njëherë të martonin dy vajzat.

Më pas u ulëm duke parë televizor e dalëngadalë dolën të gjithë pas punëve të fshatit.

Nuk besoj se ishte diçka e qëllimshme nga askush, sepse aty më kishin si djalin e tyre e në katund s'kisha ku rrija tjetër përveçse te shtëpia ime bosh. Kur mbeta vetëm me Nitën bukuroshe ajo më tha: "Kam një surprizë për ty", - dhe u ngrit e doli edhe ajo. Kur u hap dera në dhomë hyri Lita, e cila dukej që sapo kishte ardhur, veshur me rrobat e rrugës dhe me hijen e lodhjes në sy. Vjen dhe, pa më folur fare, afrohet te divani ku kisha mbetur i ngrirë, me këmbët të mbështjella rreth vetes. M'i kap gjunjët e m'i largon këmbët dhe duke hyrë mes tyre më kap kokën e më puth në buzë, me një puthje të gjatë, të gjatë e të lagësht, puthje të cilën s'e kam marrë nga askush tjetër. Unë pyesja veten se ku kishte mësuar Lita të puthte kaq mirë: me djem të tjerë, në televizor, duke parë e duke u praktikuar me të

motrën, apo i vinte prej shpirtit një e puthur e tillë?! Megjithatë, duke dalë nga dhoma më thotë se do të rishiheshim në darkë. Doli ajo dhe hyri Nita, e cila ma hodhi një shikim me të qeshur e me të qortuar njëherësh, duke u hequr sikur nuk ndodhi asgjë.

Po më vinte mendja rrotull me këto vajzat e katundit tim. S'e dija që ishin kaq të shkathëta. Gjithnjë e kisha ditur që ishin të mira, por kurrë se kisha menduar se çfarë ishin në gjendje të bënin dhe sa ishin në gjendje të sakrifikonin kur e dëshironin një gjë.

Në darkë, duke u ngjitur te shtëpia e Las Ki, shoh se nga njëra dhomë vinin tinguj pop dhe shiheshin hije femrash duke kërcyer. Afrohem dhe trokas te xhami. Nita hap perden dhe pashë se brenda ishin dy motrat dhe kushërira e tyre, Dona. Nita më buzëqesh, por ndërkohë Lita e largon nga dritarja, hap dritaren, hedh perden pas shpine, një perde të kaltër, dhe më kap e më puth prapë, gjatë-gjatë-gjatë e më thotë: "Sonte do të takohemi, por më vonë. Tani janë të gjithë zgjuar e Nita nuk mundet të na ruajë gjatë, por ka natë boll. Ika tani." E më puthi prapë e prapë.

Zot, sa e doja atë vajzë që nuk ishte e bukur as si motra e vet katundare, por që s'do ta ndërroja me asnjë femër në botë!

Ktheva te shtëpia ime. Pashë televizor deri vonë. Prita e ajo s'erdhi. Dikur më lodhi gjumi dhe rashë të flija i dëshpëruar, me zemrën që donte të më shpërthente nga dashuria e inati, me shijen e puthjes së saj në gojë, një shije e ëmbël, e ëmbël, e mrekulueshme. Vura telefonin në zile për t'u zgjuar në kohë për furgonin e parë që nisej nga Lerëbardha për Drinas. Kur ra telefoni u ngrita dhe nisa të vishesha. Telefoni bie përsëri dhe kuptoj se nuk ishte alarmi, por një telefonatë. Marr telefonin dhe shoh

se ora ishte dy e natës. Në telefon ishte Lita. Dola jashtë dhe te gardhi që ndante kopshtin tim me të Las Ki ishte ajo që dridhej, kushedi nëse nga fresku i natës apo nga emocioni. U afrova dhe aty e putha unë. Ajo në atë anë të gardhit e unë në këtë anë. U puthëm. E mora për dore dhe u futëm brenda. Atje në shtëpinë e trazuar bëmë dashuri ngadalë-ngadalë. Dikur, afër mëngjesit, e pyeta nëse do të kishte herë të tjera si kjo.

- Kjo është ajo çka kam dashur dhe do të ndodhë përsëri e përsëri.

- Betohu!

- E ku të betohem?! Ti do të jesh i martuar e unë po ashtu dhe duhet të betohem se do të tradhtojmë të dy. E kush mund të hyjë garant për këtë betim?! Ndoshta hëna, ajo e di se sa të dëshiroj. Prandaj, të betohem për hënën se ne të dy do të flemë përsëri bashkë! E di se sa keq të ka ardhur kur ke marrë vesh se nuk isha më e virgjër, e di dhe prandaj të kam gënjyer. Të kam gënjyer gjithnjë, sepse ajo nuk ka qenë hera ime e parë. Atëherë më kanë dhunuar, kam patur frikë, një Zot e di se sa frikë kam patur. Po aq frikë kam patur edhe sonte se mos të zinte gjumi e s'e dëgjoje zilen e telefonit; sepse ti më ke dashur kur të tjerët më përçmonin, sepse ti rrije me mua, flisje me mua, më rrëngqethje shpirtin sa herë nisesha për në shkollë e ti ishe aty, te cepi i rrugës, duke më pritur për ta bërë rrugën bashkë. Të betohem në hënën se sonte është hera e parë që bëj dashuri e se, nëse nuk je ti me mua s'do të ketë të dytë!

E më mbuloi me puthje të gjithin, me puthje e lot.

- Në mëngjes, kur ra alarmi i telefonit unë u nisa për në Tiranë, kurse ajo për në shtëpinë e xhaxhait të saj, ku ndoshta e

priste zgjuar Nita.

Këtë histori ia tregova një shokut tim nga Tirana, një ditë kur punonim bashkë në Siçilinë e nxehtë e kishim nevojë të flisnim me dikë që malli të mos na plaste shpirtin. Ai më pyeti:

- Po pse nuk martohesh me të, apo se nuk ishte e virgjër?

- Ti nuk e kupton, - i thashë. - Nuk më bëhet vonë nëse është e virgjër apo jo. Edhe pse lozte pak teatër, edhe pse është sforcuar për të më dhënë më shumë nga sa mund të jepte, unë e besoj në çdo fjalë që më tha atë natë, por unë nuk mund të martohem me të se është vajza e Las Ki e është prej mëhallës sime dhe tek ne është ligj i vjetër që nuk martohemi brenda mëhallës.

- E ajo, Lita, e dinte këtë gjë?

- Sigurisht që e dinte.

Nadia

“Isha mirë. Nëse doja një mashkull dilja dhe e gjeja, rrija një natë me të e në mëngjes e nisja për në të s’ëmës. Me kaq mbaronte. Kisha kohën time, kisha shtëpinë time, kisha vajzat e mia, kisha jetën time.”

Këto tha, ndërsa ecnim me makinë jashtë qytezës ku jetonim. Ajo e lindur aty, unë i lindur në një shtet tjetër, të dy të huaj, të huaj për njerëzit, të huaj për vendin, të huaj edhe për njëri-tjetrin. Pikërisht kjo gjë, ishte ajo që po na afronte edhe më shumë. Po bënim një përpjekje për t’u miqësuar, duke e ndjerë se mund ta kuptonim njëri-tjetrin, por duke ndjerë edhe

tërheqjen mashkull-femër. Por tash rrjedha e jetës ka ecur e ne jemi këtu, bashkë me nevojën për të pasur dikë pranë të cilit të qahemi e duke e ditur se dhimbja kur ndahet është më e lehtë. Ajo qan, e unë hiqem i dashuruar me dikë tjetër që të kem edhe unë diçka për të qarë, që të kem edhe unë një mundësi për t'u larguar, për të pasur një mburojë karshi burimit të ndjenjave të saj, apo më mirë, të nevojës së saj për dikë, për një burrë, për dikë më shumë se shami për lotët. Gjithsesi, sonte më mjafton të jem kjo shami. E kuptoj. Më vjen keq. Po të mundja ta ktheja botën mbrapsht do të bëja që shumë nga çka i kanë ndodhur të mos ndodhnin, por e ardhmja është shumë e shtrenjtë për ta sakrifikuar për dikë, e për më tepër për dikë që tashmë është pa mburojë para nesh.

Ajo do një mashkull, ka tmerrësisht nevojë për dikë, por ai dikush nuk gjendet. Meshkujt për momentin janë të zënë mbas bishtit të femrave që në sy kanë dëshirë për lojë dhe nuk kanë nevojë për më tepër se një aventurë. Kurse unë jam një i huaj, aspirant shkrimtar, i cili kërkon personazhe për tregimet e tij.

“Burri im ikte nga shtëpia e kthehej vonë, ose nuk kthehej fare. E shihnin me të tjera. Më thoshin e nuk dija si të bëja. Kisha vajzat për të rritur. Dikur ai nuk erdhi fare e unë ndërrova shtëpi e shkova të jetoja diku tjetër me vajzat e mia. Ishin të vogla atëherë, por unë jam munduar t'i rris sa më mirë. Jam munduar që të mos iu mungonte asgjë nga ato që shoqet e tyre kishin; jam munduar që të mos iu mungonte dashuria e prindërve. Nuk iu kam folur asnjëherë keq për të atin dhe për pak sa s'u bëra skllave e dashurisë për to dhe frikës sime ndaj meshkujve.

Një ditë, një djalë në rrugë më bën një kompliment. “Atëherë, s'paska mbaruar gjithçka për mua”, - mendova. E si mund të

kishte mbaruar gjithçka, kur unë isha ende njëzet e tetë vjeç?! Kisha dy vajza si yje e një trup që edhe i lënë pas dore ruante ende forma të bukura. “Pse të mos e jetoj jetën time? - mendova. - Tek e fundit, edhe unë po punoj.” Me pak shkathtësi bën që të të paguajnë darkën e birrën. Ti hiqesh e dehur. Ata të hipin sipër e ti ndihesh grua e ata burra dhe në mëngjes ngrihen e ikin a ngrihesh e ikën, duke kujtuar: ata se më kapën mua, unë se i kapa ata, e duke vazhduar gjithsecili jetën e vet.

E kisha pak problem të gjeja një djalë në qytezën time, sepse para se të më pyesnin çfarë mendoja për ta, më pyesnin se çfarë mendonte familja ime, familja ime që ishin të gjithë burgaxhinj e të fortët e katundit. Nisa të dilja ndonjëherë mbrëmjeve në qytete të tjera, ku nuk më njihnin, ku flija një natë e në mëngjes vazhdoja të isha askushi. Por vazhdoja të isha dikushi për vajzat e mia, të cilave mendoja t’iu mësoja se ç’ishte jeta e vdekja, ç’ishte ikja e ndarja, ç’ishte dashuria e pse s’ka kuptim urrejtja. Mendoja t’i bëja të forta. E ashtu, të trija së bashku, të mos e kishim problem të ecurit përpara në jetë, por ku e dija unë...”

Një pikë loti i rrjedh nga sytë. Unë mundohem të gjej se për kë qan: për vajzat, për jetën, për dashurinë apo për idetë e saj?...

“Por një ditë e theva rregullin. Ishte një djalë nga qyteza ime, i cili e dinte se kush isha e prapë më vinte rrotull. Dikur vendosa të flija me të, vendosa t’i jepja edhe çelsat e shtëpisë, vendosa ta mbaja afër. Vajzës sime të madhe nuk i pëlqeu që dikush tjetër hyri në jetën time dhe nuk e donte, por ai ishte këmbëngulës. Kur kthehesha nga puna e gjeja shtëpinë plot me lule... - kurva e mutit.... - Më fal! I gjeja pjatat e lara, gjeja dys-hemenë e pastruar. E si mundet që një djalë të bëjë kaq shumë për ty nëse nuk të dashuron, nëse ti për të nuk je më shumë se

krenaria?! A mundet që dikush ta ulë veten për një lojë?! E unë ndihesha femër, e lindur për së dyti. Ndihesha mirë në krahët e tij. Ndihesha mirë që kur zgjohesha kisha dikë pranë, dikë që më bënte të lumtur.

Dikur ai më kërkoi të iknim bashkë, të iknim prej këtij vendi të mbyllur, të iknim e të jetonim diku tjetër. Ikëm sipër, atje në veri, ku bën ftohtë e njerëzit s'kanë kohë të merren me hallet tona. Ashtu pandehnim, por e vërteta është se atje ku nuk të njohin ndihesh më rehat me veten kur bën diçka të cilën mendon se njerëzit nuk e duan. I lashë vajzat te ime më, vajzat e mia, të madhen që më urrente e të voglën që donte mamin e saj, i lashë të dyja e ika me të. Ika në emër të dashurisë, ika që të jetoja edhe unë, të isha edhe unë një nga të gjithë, edhe pse jo të gjithë e njohin dashurinë, atë dashuri që unë njoha. Shumica jetojnë ashtu, të lidhur me njëri-tjetrin, vetëm sa për të qenë pranë dikujt, pa e njohur dashurinë dhe pa u lodhur të mendojnë se çfarë është ajo e duke u ndjerë të lumtur. Kurse, dikush që beson te dashuria shembet e bie dhe vërtetohet se të gjitha ç'thuhet për dashurinë janë përralla. Për shumicën, dashuria nuk duhet të ekzistojë. Duhet të jetë diçka si trëndafili blu, e paarritshme; diçka që ia vlen ta ëndërrosh, por që nuk mund të realizohet kurrë; një tip kufiri, një majë tepër e lartë për t'u arritur, një cak deri ku ne nuk duhet të shkojmë, sepse po shkuam atje fillon fundi. Ajo është si teli me korent të dobët nëpër livadhe që nuk duhet kaluar se dridh; është diçka që jo kushdo mund ta arrijë; është diçka unike, si ëndrra... Dikush që e kërkon dashurinë duhet të jetë i çmendur, ose siç thonë njerëzit, i përdalë, duhet të ketë një vidë mangët. Unë vidën mangët e kisha, kisha një jetë mangët dhe e doja prapë atë, doja të jetoja. Hé nënën! Kisha mangët më shumë se një vidë..."

Një lot tjetër i rrjedh faqeve të vyshkura nga mërzia e nga tymi i hashashit që tymos, por është e bukur, ka një nur, nurin e mamave në prag të lindjeve. Unë pyes veten se si do të jenë tani gjinjte e saj të fryrë. Pyes veten nëse sonte mund të bëj dashuri me të, apo ta lë fare e të flas për dashurinë time të paarritshme, të hiqem edhe unë viktimë e kësaj jete. Ndërkohë që, si unë si ajo, jemi akoma tigër e jo zebër në xhunglën e jetës. Ndonëse ajo është tigër i plagosur prapë sulmon dhe kjo e bën të bukur, e bën të dëshirueshme, sepse ende nuk është dorëzuar, ka ende jetë në venat e saj.

Unë e dëshiroj edhe pse ka nisur t'i duket barku i fryrë, pavarësisht përpjekjes së saj madhore për të ruajtur dashurinë e saj, dashurinë që tashmë ka humbur, por që i ka lënë një kujtim shumë të fortë për ta harruar. Edhe loti që i rrjedh faqeve nuk është lot nënshtrimi, por një lot hidhërimi, një zemërim i fshehur, një mospranim i idesë se edhe dashuritë mbarojnë, ashtu siç mbaron gjithçka. Jo më kot i quajnë dashurinë e vajzat lule, sepse, ashtu si lulet, edhe ato vyshken një ditë dhe duhet të kujdesen që atë ditë t'i kenë shpatullat e ngrohta, pavarësisht se çfarë mbetet pa jetuar. Ndjenjat apo të tjera si këto janë mall që kushtojnë e duhet mund për t'i pasur. Unë nuk jam i mbrojtur, ndaj rri larg dashurive. As ajo s'është, ndaj tash gjendet në një situatë të tillë..

“Një ditë i telefonuan nga shtëpia. I thanë se duhej të kthehej e të martohej, se tashmë i kishin gjetur një vajzë për së mbari dhe ai, ndoshta i ngopur me mua, vrapoi atje ku i thanë prindërit dhe më la vetëm, vetëm fare; me qiranë e shtëpisë për të paguar

e me jetë të copëtuar. Pastaj, më telefonoi, për të më thënë se do të martohej e se unë mund të ndërtoja një jetë timen. A mund ta kuptosh këtë, do të martohej?! E si mundja unë të ndërtoja një jetë timen, kur ai më shkatërroi?! Si mundja unë të kisha një mundësi tjetër, kur e gjithë shpresa ime kishte qenë ai?! Kam braktisur vajzat e mia për të, kam turpëruar shtëpinë, kam lënë pas gjithçka, sepse besoja se ai më donte. E tash?! Tash më duhet të jem vetëm, në shtëpi të prindërve, të cilët kur ta marrin vesh gjendjen në të cilën jam do të më hedhin përjashta e do të mbes në mes të katër rrugëve. Shyqyr që kam këtë makinë sa për të mos mbetur pa punë, por nuk mund të mbarojë kështu. Ai do të kthehet. Ai është kthyer gjithnjë. Jemi parë deri para një jave, sepse ai më do mua, me atë tjetrën e kanë martuar me zor. Ai nuk donte, por e ka bërë për të mos iu prishur qejfin të tijve. Tani që në barkun tim rritet një pjesë e tij, një jetë që së bashku e kemi nisur ai do të kthehet. S'ka se si të ndodhë ndryshe, por unë nuk mundem të pres..."

Por ajo e di mirë se ai ndoshta nuk do të kthehet kurrë nëse nuk e detyron të kthehet, nëse nuk bën diçka tepër të madhe, tepër të rëndësishme. E di mirë që ai e ka si dashnore. Ai mendon se ajo është më e fortë e se nuk bën për bashkëshorte; se vajzat që janë për t'u martuar nuk kanë aq pasion në shtrat, nuk i dinë të gjitha e për më tepër, nuk tymosin hashash - edhe pse e kanë tymosur bashkë. Nuk bën të martohej me dikë që për dashurinë lë pasdore vajzat e saj. E kë nuk do të linte pas ajo? Ajo e di mirë se ai nuk ua prishi qejfin prindërve, ndërsa ajo e ka prishur krejt rregullin e shtëpisë së saj e për hatër të tij rrezikon të mbetet vetëm.

Ai bën jetën e tij e nganjëherë i bie telefonit të saj dhe i kërkon të shihen, diku ku gruaja e tij s'i sheh. Tek e fundit, femrës i mbetet kopili në derë. Edhe mëhalla i thotë kurvë femrës, ndërsa mashkullit i thotë trim. Ajo e di se kur ai vjen, vjen për të ikur, por edhe pse e di, gjithnjë gjendet atje ku thotë ai. Tash pret fëmijën e tij, fëmijën që se s'bën duhet të jetë lindur prej dashurisë, se ndryshe s'ka pse; fëmijën që ndoshta do t'ia bjerë në shtëpi atë burrë dhe që nuk do ta lërë vetëm...

"Unë, nuk është se doja, por një ditë pilula nuk funksionoi dhe pas tre muajsh volla në një festë. Shoqet kujtonin se isha e dehur, por nuk isha, e dija mirë. Ndaj, shkova tek doktori dhe ai më tha: "Zonjë, urime!" - urime muti - "ju prisni një fëmijë". Një fëmijë, po pra! Tash vajza e madhe do të ketë edhe një motiv tjetër për të më urreyer. Vajzat e mia! Kam tri javë që nuk i kam parë.

Nuk e di nëse ai i ka treguar familjes së tij. Do të doja ta dija si do ta presin e ëma dhe motrat e tij, si do ta presë ajo, gruaja e tij. Vendosa dhe e mbajta këtë fëmijë, sepse jam çkado, por vrasëse nuk jam. Dikur do të më gjendet krah dhe nuk do të jem vetëm nëse ai nuk kthehet, por nëse diku ka zot ai do të kthehet, do të kthehet te fëmija i tij, te dashuria e tij."

Këto tha e të tjera. Pimë kafën e shëtitem rrugëve. Ndërsa unë fola për dashuritë e mia dhe për faktin se ende besoj te dashuria, ndonëse nuk i thashë se, ndoshta, nuk kam besuar asnjëherë në të vërtetë dhe ajo më uroi të jem i lumtur...

“Të habita sonte me të ngarën e makinës, por mos u çudit, zakonisht nuk ngas kështu. Sonte nuk e di se çfarë kam. Mos ma vër re...”

Dikur vonë më ktheu në shtëpi. Më la te dera e unë ia putha të dy faqet: kjo ishte ajo çka mund të bëja unë, asgjë më tepër. E di se ajo, tanimë nuk ka më interes të dijë se kush do jetë me të. E di se e ka humbur besimin te dashuria e se mundohet ta risjellë pas atë që i shkatërroi jetën, duke kujtuar se po jetonte një aventurë. Asaj i duhet një burrë, por ai burrë nuk jam unë. Edhe unë jam njëri nga ata që duan një natë të bukur, por të paktën nuk përhumbem në ekstreme të rrezikshme. Dashuri në dritën e hënës, në një makinë të mbyllur po, por jo të lësh jetën për dashuri.

Ka shumë gjëra që vlejnë më shumë se dashuria, aq sa, shpesh pyes veten nëse dashuria është një cak, apo mjet për të arritur një cak...

Këtu në jug mesnata është e butë e unë ndalem në ballkon, ndërsa shokët flenë. Në telefon kam thirrjen e asaj vajzës që unë i them se e dua e s’e di se sa dhe ajo iu thotë të gjithëve se e dua, edhe pse as ajo nuk është e sigurt. Tejtutje në det anijet venë e vijnë. Dikush ende punon për të mbajtur me bukë dikë tjetër...

Kolovajse

Atë ditë kishte dalë në fund të oborrit te shtëpia e Las Za, aty ku fëmijët kishin vendosur një litar në degët e qershisë së madhe, për ta përdorur si lisharëse. Ishte nuse e re në atë shtëpi. Sapo kishte mbaruar shkollën e lartë, ku ishte njohur me djalin e vogël të kësaj shtëpie me emër të madh. Ata kishin qenë gjithnjë arsimdashës, por, meqenëse kushtet patën qenë të vështira kishin arritur të dërgonin në shkollë vetëm djalin e vogël, Tahsimin. Tahsimi nuk kishte si të mos ishte rebel, duke qenë pinjoll i asaj familjeje, e cila nuk i ishte bindur asnjë qeverie, të cilat në tokat e saj kishin shkelur kryesisht si pushtues. Pastaj, dihet se kohët e turbullta janë kohë të arta për rebelët.

Si të gjithë të rinjtë, që në universitetet e kryeqytetit ndiejnë të fryjë flladi i lehtë i lirisë, ata që kishin në gjak pak rebelim, ky fllad i dehte më shumë se kurbetqarin aroma e gruas. Kjo natyrë e tij, paksa rebele, kishte qenë e mjaftueshme që t'i bënte vajzat ta dashuronin. E kishte dashuruar edhe Drita, e cila nuk është se ishte më pak rebele se ai edhe pse më e ndrojtur, por do të duhej kohë që burra e gra të mund të ndiheshin njëlloj të lirë në vendin e mrekullueshëm e të ashpër të shqiponjave.

Kishin bërë dasmë siç iu takonte dy shtëpive të mëdha dhe prisnin të iknin drejt kryeqytetit, tashmë të rrëmujshtëm, por të lirë. Drita po ëndërronte për mundësitë që po i krijoheshin dhe të ardhmen e shkëlqyer që i priste ata dhe bashkëkombasit e saj, edhe pse nuk kishte asgjë të qartë sesi do të ndërtohej kjo e ardhme. Ndërkohë, ishte ulur në lisharëse dhe tundej lehtë, duke shijuar puhizën që frynte nga gryka e lumit përtpjetë. Era i përkëdhelte flokët e lëshuara dhe i futej poshtë fustanit, duke i gudulisur të gjitha dëshirat rinore. Degët e qershisë bënë hije, ndërsa kombinimi i ngjyrave të gjetheve e kokrrave të bëra e të pabëra vallëzonte në perfeksion me shpresat në shpirtin e kësaj nuseje të re në shtëpinë e madhe të Riza Kadisë.

- Oj bijë nâna, se na marrove! - i tërhoqi vëmendjen e mira Da Nuse, gruaja e xhaxhait të Tahsimit.

- Çfarë ka ndodh'? - kthen kokën Drita dhe ngrihet në këmbë duke iu afruar Das Nuse.

- Nuk është mirë që nusja e re të lujë me lojnat e kalamajve, se na qeshin bota. Tash je grua e duhet të sillesh si grua, - e qorton e alarmuar gruaja e moshuar.

- Aha! Pse, oj Da Nuse? A nuk bân me lujt' edhe të mëdhenjtë

kur kanë kohë e nuk kanë lanë asnjë punë pa bâ në shpi? Edhe pse jena gra, a nuk na e ka qejfi të luajmë edhe ne kanjiherë si fëmijë?! Kush do të na qortojë? Burrat?!... A s'i njeh burrat që janë kalamaj gjatë gjithë jetës? A vetëm ne duhet me u rritë?!

- Po moj bijë, po! Po s'u dihet kurrë nervave të burrave. Me tamam janë mâ të këqinj se fëmijët, po sot na kanë në dorë. Kështu ka kanë gjithnjë. Nuk bân me ia prishë qejfin burrit. E nuk bân me ia nxi faqen.

- Po jo, oj Da Nuse! Nuk ja nxi faqen burrit, sikur bota të sh-embet. E kam dashtë burrin, e kam luftu' me e marrë e tash nuk ja prishi qejfin asnjëherë, por kanë ardh' kohë mâ të mira. Edhe burrat e kanë marrë vesh se shokun mâ të mirë për lojnat prej kalamajsh kanë gruen e vet; se, sa më lozonjare gruaja, aq mâ e madhe dashnia. Bash si fëmijët!

- Oj ti nuse! Po keni lujtë mesh, oj nuse!- qesh me kursimin e mësuar ndër vite Da Nuse.

I kujtohet vetja e re Das Nuse. I ka mbetur emri "nuse", edhe pse tashmë është rreth të shtatëdhjetave dhe ka pritur e përcjellë me dhjetra nuse e bija, por ajo ka ngelur nusja e shtëpisë për të gjithë. Edhe për fëmijët që e kanë gjetur plakë të rrudhur. Da Nuse, tashmë ajo ka harruar edhe vetë emrin e saj, mendon për rininë e saj, nëse e kishte dashur atëherë burrin e saj, por këtë nuk do ta mësonte asnjëherë. Atëherë i ishte dashur të rrinte në krah të burrit të saj derisa bënë fëmijën e parë. Më pas, çfarëdo të ndodhte, ai ishte babai i fëmijëve të saj. Nuk kishte asnjë kuptim të ndahej prej tij. Kjo kishte qenë kënaqësia më e madhe që i shoqi i kishte dhënë në jetë: fëmijët e saj, të cilët, tashmë ishin shpërndarë nëpër botë. Si ishte kjo jetë! E gjitha ndarje. E mban në bark fëmijën e pastaj duhet të ndahesh prej tij. Në

fillim e ndan nga gjiri, pastaj nga dhoma, pastaj rritet e ikën në kurbet. Më pas, duhet ta ndash me një grua a burrë tjetër. Gjithnjë duke u ndarë me fëmijët e tu. A thua ka gjë më të bukur, se sa t'i përjetosh të gjitha këto ndarje e të ikësh nga kjo botë e lumtur se e ke përmyllur me sukses të gjithë këtë rrjedhë ndarjesh?! Mendoj se, ndoshta po të kishte mundur nganjëherë të luante në kolovajse nën hijën e qershisë, apo të lahej edhe njëherë te Zalli i Vrrinit, nuk do të ishte keq. Ka nevojë njeriu edhe për këto gjërat e vogla që ta bëjnë jetën të lumtur. Po burrat, nderi i tyre? Në fillim babai, vëllezërit, më pas burri, vjehri. Da Nuse, gjithnjë e kishte vrarë mendjen nëse më shumë duhet vëllai apo burri. Rrjedhimisht, më pas e kishte vrarë mendjen nëse mbi djalin kishte më shumë të drejta nëna apo nusja. Nëna mund të dijë diçka më shumë, por edhe nusët tash janë më të mësuara, më të shkathta. Gjithnjë kishte qenë në dilemë. Nëna, vërtet që i ka bërë kokën, por edhe nusja është nëna e fëmijëve të tij. Shumë rrëmujë këto marrëdhëniet njerëzore. Dilema, dilema, telashe. Ata që janë më këmbëngulës, gjithnjë fitojnë më shumë, ndërsa ata që duan më shumë gjenden gjithnjë të mënjanuar. Prandaj i pëlqente kjo nusja e re e Tahsimit, se dinte t'i donte edhe vjehrrinë edhe të shoqin. Kjo ishte një mënyrë e shkëlqyer për të mbajtur zemrën e dikujt; duke ia mbledhur të gjitha copat e duke mos e shpërndarë dashurinë. E dinte Da Nuse se as Drita nuk i donte më shumë vjehrrinë se sa nusët e tjera, thjesht kishte arritur një ekuilibër që do t'ia lehtësonte jetën. Më pas do të lindnin fëmijë, të cilët do t'i ndryshonin raportet përgjithnjë. Eh nuse, nuse! E tash luante nusja e re në kolovajse. Mirë ia bënte!

- Hajde, o da Nuse! Banu ene njiherë kalama, se nuk bâhet nami! - e shkëputi nga mendimet nusja e re.

Da Nuse afrohet te kolovajsa dhe nis të tundë ngadalë litarët bosh, sikur aty të tundte dëshirat e veta të mohuara, ëndrrat vajzërore të harruara; sikur aty të tundte edhe njëherë fëmijët që rriti e për të cilët është krenare... Ndoshta më vonë do të ulet avash-avash te ndenjësja e kolovajses dhe nusja e re do ta tundë si një kalama e do të çuditet dynjaja kur t'i shohë dy gra të luajtura mendsh... një plakë e një nuse!

Sa shumë do të kishte dashur Da Nuse ta kishte pasur një vajzë si Drita.

Dashuria

“Vdekja është e çuditshme dhe, duke qenë e tillë, është gjithnjë një nga lojërat më të preferuara të njerëzve, si kalamaj të përjetshëm që jemi. Njeriu ka qenë gjithnjë qenie kurioze dhe kurioziteti ka qëndruar gjithnjë mbi gjithçka. Jemi qenie kurioze para se të jemi altruistë, egoistë, socialë, simpatikë apo antipatikë. Vdekja, si mister i përhershëm, ka qenë e do të jetë tërheqëse deri në pafundësi për njerëzit. Njeriu nuk diti ta njohë asnjëherë vdekjen. Edhe pse dikush është munduar ta përshkruajë, bile-bile i kanë dhënë edhe formë në piktura e legjenda, prapëseprapë vdekja mbetet një mister i pazgjidhshëm. Asn-

jëherë nuk do ta dimë sesi është vdekja. Do të mundohemi ta përfytyrojmë, por s' do ta dimë kurrë se si është në të vërtetë ajo. As Llazari nuk mundi ta përshkruajë vdekjen, pjesërisht, ndoshta edhe për shkak të natyrës së brishtë njerëzore, pasigurisë që na karakterizon. As Llazari nuk ka qenë i sigurtë nëse vdiq, apo nëse në të vërtetë e takoi vdekjen të personalizuar. Edhe në rastet kur na vdes dikush që e duam, gjithnjë mbetet një mundësi dhe duam të besojmë se ai dikush nuk ka vdekur. Gjithnjë, edhe pse në përditshmëri e pranojmë, në vetvete nuk do ta pranojmë kurrë se, ai dikush që duam ka vdekur me të vërtetë. Mund të ketë ikur diku larg, mund të mos ketë ekzistuar kurrë, mund të vijë nga çasti në çast e të trokasë në shpatullën tonë dhe me një buzëqeshje prej fëmije trozovaç të na kujtojë se jemi qenie krejtësisht të pasigurta e të pafuqishme”.

Ngadalë ndjeu një peshë të butë që rëndoi mbi supin e tij. Me pasigurinë e tij nuk diti çfarë të mendonte. Ngurroi të kthehej. Shpresonte me të vërtetë që vëllai i tij, Korabi, ai i madhi, të ishte kthyer, qoftë edhe si hije, qoftë edhe për pak, sa ta përqafonte, sa ta shihte njëherë, ashtu siç kishte shpresuar me mijëra e mijëra herë; sa herë që në turmat e mëdha të qyteteve të huaja kishte dëgjuar zëra që i dukej sikur e thërrisnin, sa herë që ishte zgjuar nga ëndrrat ku rrinte me vëllanë dhe kishte shpresuar që zgjimi të ishte ëndërr e ëndërra jetë. Nuk diti ç'të bënte. Nuk e diti as sa kohë zgjati që kur ai kishte ndjerë dorën në sup, por kur kuptoi se dora po largohej u kthye. Nuk ishte i sigurtë se sa i fortë ishte zhgënjimi në sytë e tij, kur pa se para syve të tij nuk ishte Korabi, nuk ishte asnjë hije, nuk ishte asgjë nga bota e përtejme, por Aurora, Aurora e Hasan Lames, një vajzë e katundit të tij, një vajzë simpatike e katundit të tij, piktorja e tablosë me “Lisin Plak”, i cili tashmë ishte një hije në kujtesën e

banorëve të fshatit të tij. Për pak kohë mbetën ashtu, sy më sy, sa për t'u çmallur me vendin e tyre, secili në sytë e njëri-tjetrit, sa për t'u mësuar me njëri-tjetrin, sa për të fshehur në skutat e errëta të shpirtit kujtimet e vjetra, të cilat s'duam të na i marrë vesh kush. Ndoshta ai moment aq magjik, i cili kishte të bënte me shpirtin e secilit dhe që të dy ua besuan syve të njëri-tjetrit, ishte shkëndija e parë e një gjëje të madhe.

Dikur i ulën kokat, i shkundën pakëz, si kuajt në bjeshkë jetet e tyre dhe sakaq iu kthyen njëri-tjetrit me buzëqeshje. Kush mendonte se një ditë do të takoheshin në kryeqytetin e botës, në një ekspozitë të vajzës nga Lerëbardha, Aurora Lames. Atëherë, kur ishin parë për herë të fundit, Flamuri ishte i krrusur nga hallet rënë shpejt mbi shpatullat e tij e Aurora, e lodhur nga pamundësia për të jetuar ëndrrat e saj, me të cilat e kishte mbushur shpirtin plot e përplot. Nuk është se kishin patur ndonjë njohje të madhe. Nuk mbanin mend as nëse kishin patur simpati apo antipati për njëri-tjetrin, bile-bile, as nuk mbanin mend nëse e kishin parë ndonjëherë me të vërtetë njëri-tjetrin.

Flamuri, tashmë nuk ishte i sigurtë as nëse e mbante mend këtë vajzë flokëzezë nga fshati i tij, apo thjesht e kishte fiksuar nga bisedat me të motrën, Fitoren, e cila kishte mbaruar shkollën e mesmë me Aurorën. Kur në autobusat e qytetit kishte parë reklamën e ekspozitës së saj, mezi kishte pritur ta vizitonte. Kishte parë disa riprodhime të pikturave të saj, peizazheve plot dritë e lule, plot ngjyra e mrekulli, me shkëmbinj të bardhë si bora e më përrenj ngjyra-ngjyra si diamante dhe e kishte lidhur vendlindjen e tij me këtë piktore të re. Ishte i bindur se kjo i mungonte vendit të tij: njerëz që dinë të zbukurojnë vendin, të marrin më të mirën dhe ta përjetësojnë atë. Ja

ashtu si Lisin Plak në këtë tablonë këtu, pas shpinës së tij. Të dinë edhe të marrin legjendat ngjyra-ngjyra e t'i hedhin në telajo a pentagrame që brezat që vijnë të kenë me se të krenohen. Sepse, cuba e hajdutë është kollaj të ketë një komb, por, që kombet të mbijetojnë, duhet të prodhojnë artistë e art, ndryshe janë të destinuar të kalben në rrjedhën e historisë, duke humbur, pak nga pak, edhe aftësinë për t'u ngritur fantazmë.

Edhe Aurora kishte ëndërruar gjithnjë që edhe patriotët e saj të dinë të ngrihen një ditë mbi veten. Të marrin prej vetes më të bukurën dhe të ngrejne me të shtëpi me qoshe të latuara e me tavane të bukura prej druri të gdhendur me kujdes; të bëjnë çezma me mozaiqe prej jetës së tyre; të kthejnë në simfoni këngët e vajet e tyre; të ngrejne një xhami a kishë me shpirtin e tyre që kujdeset për të. Kishte shpresuar pafund që dikush prej tyre të mund të linte një ditë punën dhe të vinte ta shihte ekspozitën e saj dhe ja ku ishte Flamuri. Nga gjithë fshati i saj, ai ishte personi i fundit që priste të shihte aty. Flamuri ishte ndalur me radhë te të gjitha pikturat e saj, edhe te ato më komplekset edhe te peisazhet e lehta. Ajo e kishte parë të buzëqeshte e të trishtohej, të ndalej e të kthehej përsëri dhe e kishte përjetuar bash si një overturë të Bethovenit xhiron e tij nëpër sallë.

Kur i dha dorën ndjehu ashpërsinë e dorës së një muratori, ndjehu aromën e tij prej mashkulli, sikurse edhe ai ndjeu, në butësinë e dorës së saj, brishtësinë e bukurinë e femrës që ndoshta nuk kishte guxuar as ta ëndërronte. "Nuk është aq e vështirë të jesh i lumtur. Mjafton një buzëqeshje, një përkëdhelje, një fjalë e mirë dhe gjithçka bëhet e bukur", mendoi Flamuri atë çast dhe retë nisën të daraviteshin nga shpirti i tij, por një mjegullzë rozë po i zëvendësonte retë e atij i vinte inat, sepse

nuk arrinte as të kujtonte çfarë po mendonte pak më parë.

- Erdhe?! - tha ajo duke qeshur.

- Po. Patjetër! Që të ndihesha krenar, - ia ktheu Flamuri, ndërsa mezi duronte shikimin e syve larushë që po e pushtonin pak e nga pak, ndoshta ngaqë ende shijonte peisazhet e asaj ekspozite dhe malli i vendlindjes i shtohet edhe më shumë kur shihte ata sy.

- Ti po më prisje?! Besoje se do të vija një ditë?!, - vazhdoi ai.

- Nuk e di nëse besoja apo jo, por di se kam ëndërruar që një ditë, dikush prej atdheut tim t'i shohë këto piktura. Atëherë do të kuptoja nëse kam arritur të shpreh atë që dua me to apo jo.

- Eh! Këto duhet t'i shohin profesorët e mëdhenj e gazetarët e kritikave. Unë nuk marr shumë vesh. Jam thjesht një malok, bile edhe i paatdhe.

- Ashtu jemi të gjithë, se ato malet tona mjaft të rëndë e kanë hijen, po shumë të padurueshëm janë. Ishin shumë të lodhur nga ndrydhja, sa që, kur u shkundën, na hodhën të gjithëve në të katër anët e botës. Eh! - psherëtiu vajza syshkruar, - E bukura e jetës është se çdo ditë mund të jetë pikënisja e një jete të re. Ajo s'ka cak. Meqë ra fjala, unë jam Aurora Kadia. Ti je Flamuri, vëllai i Fitores?!

- Ah! Unë jam Flamur Jonuzi dhe duhet të them që jam krenar me ty, Aurora Kadia! - tha ai dhe sakaq ndjeu se po skuqej ngadalë, ndërsa Aurorës i bëri shumë përshtypje fakti që ende ishte e mundur të takoje një djalë në një nga kryeqytetet e botës, që skuqej para një vajze. Ndoshta të gjithë djemtë e malësisë

së tyre skuqeshin ende dhe ajo kishte jetuar shumë kohë në qytetet e mëdha. Sa ndoshta ka jeta?!

- Jam krenar, sepse ke bërë art të madh. Më ke treguar se jeta ia vlen të jetohet dhe se, nëse do të kem ndonjëherë fëmijë, do të doja të të ngjasonin ty. Të gjithë artistët vijnë nga fshati i tyre, por ja që ti vjen nga fshati im dhe ke ditur që në vend që ta harrosh atë, ta ngresh në nivel ëndrre.

Më vonë dolën bashkë prej ekspozitës dhe u endën rrugëve të qytetit të huaj, nën pushtetin e magjishëm të së bukurës, të arkitekturës qindravjeçare që endej mbi kujtimet e tyre të përzira keqas me ëndrrat...

Edhe pse e famshme tani, Aurora kishte patur mjaft kohë të mësonte se jeta të hedh atje ku ndoshta s'e ke vendin, ose se ndoshta vendet ku gjenden njerëzit nuk duhen përçmuar asnjëherë dhe arrinte të ndjente që ky djalë nga fshati i saj ishte i pjekur. Kushedi se nga e ka përplasur jeta, por asaj i pëlqen sinqeriteti i Flamurit, heshtja e tij, naiviteti i tij. I pëlqen edhe që ai beson në disa parime dhe që ka mësuar të besojë në to, pasi ka kaluar jetën në liri dhe e ka ndjerë nevojën, pa ka besuar. Ashtu siç ka nevojë ajo të besojë në diçka, tash pas sa kohëve në liri dhe kjo i afroi me njëri-tjetrin edhe më shumë. I afroi nevoja për të patur dikë shok, nevoja për të folur me dikë si të barabartë, për të qenë dy të panjohur me shumë të përbashkëta, njëri murator i rëndomtë në tregun e madh të krahut të punës, puna e të cilit matet me metra katrorë, kurse ajo një piktoe e njohur, puna e së cilës nuk matet...

Nganjëherë, më ndodh të mendoj gjatë për Shqipërinë dhe

për fatin e saj. Është e çuditshme se si më rëndon në shpirt fakti që kam ikur dhe që mundohem t'i gjej një zgjidhje dilemës: të kthehem apo jo. Të ikësh është e vështirë, por kur ikën kupton se është edhe më i vështirë kthimi. Nuk është asnjëherë i vështirë kthimi fizik, por e vështirë është të dorëzohesh, sepse në natyrën e tij njeriu do të dalë gjithmonë fitimtar. Është njësoj sikur të pranosh se e dashura të ka lënë edhe pse keni muaj që vetëm ziheni. Është njësoj sikur të pranosh se nuk je i zoti t'i japësh zgjidhje një problemi në matematikë dhe se profesori ka të drejtë kur të vë katër. Ka njëqind mijë arsye që na shtyjnë të kthehemi, sikurse ka njëqind mijë të tilla që na shtyjnë të rrimë. Megjithatë, nuk vendosim kurrë. Edhe nëse peshorja peshon njëloj në të dy anët, kthim ose jo, varemi me të dy duart që ta bëjmë të peshojë në krahun që na vjen më për shtat e më për shtat, deri sa të kemi marrë një vendim të qartë, na vjen të rrimë larg, sepse këtej fshihemi, fshihemi nga shoqëria, nga familja dhe nga vetvetja. Por, nëse familja dhe shoqëria hiqen sikur na kuptojnë dhe ndoshta shpesh duan të na kenë lakmi, vetveten është e vështirë ta gënjejmë. Në mënyrën më absurde ajo ngul këmbë se ne nuk e dimë se çfarë duam dhe se kemi frikë, kemi shumë frikë.

Ndoshta do të ishin bërë shumë shokë dhe nuk do të mund të nisnin kurrë një marrëdhënie dashurie sikur të kishin patur tjetër moshë, por vjen një ditë e lodhesh duke fjetur vetëm, duke kërkuar dhe jetuar aventura me të cilat gënjen veten se po jeton. Vjen një çast dhe e kupton se edhe dashuriçkat rastësore janë bërë si bisedat e zakonshme të njerëzve, të njëjtat fjalë të thëna nga të gjithë, me të njëjtin ton e me të njëjtat gabime që

i bëjnë shprehjet më interesante. Vjen një çast dhe ke nevojë për dikë, për dikë me të cilin të jesh i barabartë, për dikë me të cilin të nisësh të kërkosh kufijtë, sidomos pasi i ke kaluar të gjithë kufijtë që turma i kanë vënë vetes. Kush më mirë se ata të dy ia kuptonin këtë nevojë njëri-tjetrit? Nuk e kuptuan kurrë se cili puthi i pari. Vetëm se një ditë, pas një shëtitjeje bregut të Tiburit, ata u kthyen në shtëpinë e saj dhe e gjetën veten duke u puthur e duke u zhveshur. Flamuri i lumtur qeshi, qeshi edhe Aurora, qeshën të dy, qeshën me nevojën që kishin për njëri-tjetrin.

- Ishe ti që ia nise! - tha Aurora, ndërkohë që vazhdonte të zhvishej.

- Jo ishe ti. Unë thjesht iu përgjigja puthjes tënde. - tha Flamuri, ndërsa e pushtonte.

Ndjenë se nuk do të mund të jetonin më pa njëri-tjetrin.

Kam parë me dhjetëra ëndrra për Shqipërinë. I kam parë rrugët e fshatit tim të lindjes dhe krejt malësinë të asfaltuara e me trotuare anash. I kam parë njerëzit që kthehen të lodhur e të qeshur nga puna. I kam parë pemët plot me fruta e dhentë që kthehen nga kullosa të ngopura. E kam parë vendin tim të begatë. E kam parë fshatin tim në fushë me shtëpi të rregullta e me rrugë të pastra, me fëmijë që shkojnë në shkolla e që ëndërojnë që një ditë të bëjnë diçka më të mirë për vendin e tyre, edhe pse janë krenarë me të ashtu siç është. I kam parë të zihen se cili fshat është më i pastër dhe cili i paguan më rregullisht taksat. I kam parë të lumtur. I kam parë të lumtur edhe prindërit që kthehen nga arat e të rinjtë që kthejnë nga fabrika. E kam

parë vendin tim të begatë në ëndërr.

“Nuk ka si shtëpia jote. Shtëpia ku të mund të kthehesh çdo ditë pas pune e ku të mos zgjohesh në mëngjes para se të të dalë gjumi; ku të mundesh të sillesh rreth e rrotull, pa e venë re sesi je veshur apo nëse je zhveshur fare; ku rrobat të vijnë më të ngrohta; ku aromat të janë më të këndshme; ku je ti, e mundesh të jesh ti. S’ka si shtëpia! Ndoshta prandaj i kemi harxhuar gjithë ato para ne shqiptarët, duke bërë shtëpi mbi shtëpi e ku asnjëherë nuk ndihemi si në shtëpi, ndaj të nervozuar ngrejmë edhe një kat tjetër. Megjithatë, unë besoj se shtëpia është diçka tjetër, diçka që nuk ka të bëjë me sasinë e tullave e betonit të derdhur, por me sasinë e dashurisë e të ngrohtësisë që të fal. Por, nëse unë kam ndenjur gjithnjë rrugëve, a ka një vend të cilin mund ta quaj shtëpi?! Çfarë duhet të bëj që të ngre një shtëpi?!”

Këto mendonte Flamuri ato ditë që ishte i sëmurë. Rrinte brenda dhe ndiente se diçka i mungonte. E kishte ndjerë gjithnjë. Ndoshta, ngaqë kishte vuajtur shumë e kishte frikë të ishte i lumtur, prandaj mjaftonte pak arsye që të ndihej shumë keq. Ndoshta, ngaqë kishte humbur shumë, donte shumë... e ajo çka donte më shumë ishte dashuria. Kishte shumë nevojë për dashuri dhe sado e mirë dhe e dhënë të ishte Aurora, Flamuri prapë do të kishte nevojë për njerëzit e tjerë. Do të kishte nevojë për nënën, për vëllanë, për motrën. Ashtu, të gjithë bashkë, jo perfektë në marrëdhënien e tyre, por që prapë kishin nevojë për njëri-tjetrin. Ashtu i mbyllur në vetvete siç ishte, ai kishte nevojë për njerëzit. Dukej i fortë, por ishte aq i brishtë, sa kishte rrezik të thyhej.

- Po ne, a s'ia kemi ndopak borxh vendit tonë që ta ndihmojmë të ngrihet?! Ia kemi borxh ta ndihmojmë të krijojë artin e vet, të ngrejë ndërtesat e veta. Ia kemi borxh të shohim filmat në kinema, të mbushim rrugët mbrëmjeve e të diskutojmë me shokë si e si ta ngrejme më lart atë. Të ikësh është e lehtë. Të ikësh e të fshihesh mes qyteteve të mëdha është e lehtë, por të jetosh, të ngresh vendin tënd nga e para është e vështirë. Dhe as unë, as ti nuk kemi kërkuar ndonjëherë rrugën e lehtë në jetë, - i tha një ditë Aurora.

- Por, nëse kthehemi, mund të pendohemi një ditë dhe nuk dua që ti të m'i thuash këto muhabetet me atdhe, ngaqë më sheh të mërzhitur, se vërtet malli ta gërryen shpirtin, por nuk jetohet me mall.

- Normal që do të pendohemi një ditë, sikurse jemi penduar me dhjetëra herë deri më sot, sepse të pendohesh do të thotë se ke patur mundësi zgjedhjeje. Shumica e njerëzve e quajnë llaf pa bukë atdheun, por mos harro se jo të gjithë njerëzit e kanë kendarin njëlloj. Për dikë ka shumë rëndësi që të mos i gërryhet barku, kurse dikush ka më tepër frikë nga gërryerja e shpirtit.

- Por mua do të më lodhej më tepër shpirti nëse do të të shihja ty një ditë të rënë prej majave ku je ngjitur dhe ku të tjerë ëndërrojnë të ngjiten. Është kollaj të biesh, por të ngjitesh është gjithnjë e vështirë.

- Ajo duhet provuar njëherë, pastaj të thuhet. Nuk i dihet kurrë se si mund të jemi nesër. Jeta këtë gjë ka të bukur: e nesërmja është një projekt që mbart gjithnjë me vete një milion rreziqe dhe ne, sado të përpiqemi, nuk e dimë se çfarë na rezervon ajo. Edhe pse rrjedha e jetës për mua ka qenë shumë e vrullshme këto kohë, ndjej diçka që po më shqetëson përditë

e më tepër. Kam nisur të ndjej nevojën e një fëmije. Ka nisur të më shqetësojë barku im shterpë dhe kjo po ndodh përditë e më shpesh. E ke vënë re që këtu as shtëpi nuk kemi blerë dhe këtë që kemi me qira nuk e mobilojmë asnjëherë si duhet, sepse në shpirt e dimë që kjo nuk është shtëpia jonë? Ky nuk është atdheu ynë. Këtu jemi muhaxhirë.

- Për më tepër, të gjithë në vendin tonë po luten të ikin për hatër të fëmijëve, kurse ne duam të kthehemi?! Po si t'i rrisim fëmijët tanë atje?! Po shkollat, po spitalet, po qytetet pa lulishte e pa asnjë mundësi argëtimi?! Blejmë shtëpi këtu, e mobilojmë si të duam dhe bëjmë fëmijë.

- Secili ka arsytet dhe prioritetet e veta në jetë. Për mua është një prioritet të fitoj luftën që gjyshi e gjyshja ime vendosën të luftojnë. Ata u ktheyn për të ndërtuar vendin e tyre, sepse të ikësh është gjëja më e lehtë në botë. Unë e kam ndarë mendjen për diçka: fëmijët do t'i lind vetëm në Shqipëri, që të rriten atje dhe ta duan Shqipërinë. Patetizëm?! Ndoshta. Por unë këtë besoj. Sepse nuk iket duke ua lënë vendin maskarenjve dhe pastaj nisim e ankohemi se nuk bëhet kurrë ai vend. Si të bëhet ai vend kur gjithnjë ikim?!

- Ti e di se mua më qan shpirti për t'u kthyer, por nuk dua që për hatrin tim të humbasësh mundësitë që të jepen njëherë në jetë. Kushedi sa herë do të na duhet të japim shpjegime; sa e sa herë do të kemi përballë njerëz që s'e kuptojnë urinë për atdhe.

- Jeta ka kuptim kur ti lë diçka mbas dhe unë, përveç pikturave të mia, dua të lë edhe njerëz që t'i shijojnë këto piktura e të jenë krenarë me mua.

Është e çuditshme kur themi se ëndrra jonë është Amerika, se unë në të gjitha ëndrrat e mia shoh Shqipërinë, një Shqipëri ndryshe e megjithatë të njëjtë me atë Shqipëri që kam lënë. Megjithatë, ende nuk ma mban të kthehem nga frika se mos nuk jam i aftë t'i shoh të realizuara ëndrrat e mia.

Kështu, vendosën të ktheheshin e të bënin një dasmë të madhe sipas zakonit, sepse besonin se kjo ishte nisje me këmbë të mbarë e jetës në atdheun e tyre, një dasmë ku t'i ftonin të gjithë, ku të përzienin valsën me vallet e vendit të tyre, një sitë ku të ishin të lumtur, siç janë njerëzit në ditët kur nis jeta e tyre e re. Që atë natë nisën të bënin valixhet gati. Panë se kishin pak rroba, pak gjëra për të marrë me vete; ndoshta nuk kishin menduar asnjëherë se do të zinin vend këtu.

Të nesërmen i vunë valixhet në një cep dhe u nisën për të mbaruar edhe pak punë që iu kishin mbetur pezull. Kuptuan se këtu kishin qenë pezull që kur kishin ardhur dhe megjithatë, nuk e dinin a do të ishin të zotët të ktheheshin ndonjëherë.

Në darkë Aurora kërkoi një bluzë dhe pa që e kishte në valixhe. E mori. Kushedi sa do të rrinin valixhet të përgatitura, pas derës, në pritje... derisa të mbaronin edhe ato pak punë që iu kishin mbetur pezull.

Vendlindja

Për të shkuar në Çajë duhet të marrësh autostradën Durrës - Prishtinë e duhet të dalësh në Kukës. Aty, te agjencia ka furgona për në malësi, të cilët nisen rreth orës një mbasdreke, se përn-dryshe nuk ikën dot nëse nuk ke makinën tënden. Nga Kukësi për në Çajë janë rreth pesëdhjetë kilometra rrugë, përgjithë-sisht rrugë e mirë. Në furgonin tetëvendesh, normalisht gjen pesëmbëdhjetë-njëzet veta, por duhet të përshtatesh, ose të marrësh makinën tënde.

Pasi kalon Kukësin, arrin aeroportin në Gostil e ato katër kilometra rrugë të drejtë deri në Nangë. Më pas arrin në Bicaj, ku mbaron fusha e ku ngjitesh direkt thikë përpjetë, përmes katundit që dikur duhet të ketë qenë qytet, për skaj rrënojave të Bogdanajve, nga ku dikur doli një nga të parët që vendosi të shkruajë shqip e përpjetë në Qafë-Kolesjan. Këtu është lapidari, këtu është një nga pikat që ne lumjanëve na bën krenarë. Nëse është dimër, këtu fillon edhe bora. Pastaj janë Domjet, te muret e një kalaje jo shumë të hershme, ndoshta e fundmja kala alla-antike e ndërtuar në Shqipëri. Pastaj vazhdon në Resk të Ujmishtit e pastaj varret e Lusnës, ku ndahesh me grykën e Drinit e ku nuk të rrah më veriu; ku është më ngrohtë e bora mban më tepër.

Pasi kalon Lusnën, zbret teposhte në Lapa. Tek ura takon së pari Çajën, atë lumin e ëndrrave të mia që del nga gryka si nga përrallat e një mijë e një vendeve të botës. Që këtu ngjitesh e nuk ke më teposhtë. Ndahesh nga rruga kombëtare që vazhdon për Bushtricë, Kala, Dibër e Librazhd. Duke ndjekur lumin në krah të kundërt hyn në grykën e ngushtë të Çajës. Ndërsa ikën përpjetë ke frikë të shohësh poshtë teje. Pasi i je sjellë rrotull një shkëmbi të stërmadh para teje hapet një panoramë bjeshkësh të bardha në dimër e jeshile në verë. Duket fshati Fshat i pari e pas pak Shkinaku. Sipër ke kufirin e tokës e të qiellit, sepse vendlindja ime është një tokë kufiri. Diku në bjeshkë, atje ku nuk shkon asnjë rrugë makine, gjen dhitë e egra, arinjtë dhe kufirin.

S'më hiqet sysh një piramidë trekëndore që tregon Maqedoninë, Kosovën e Shqipërinë, në malet e Sharrit, në grykën e Çajës, në zemrën e tokave shqiptare... nejtse. Vendlindja ime

është zemër, por zemër tek e cila shkohet vetëm nga një rrugë, rrugës përballë Kepit të Fshatit, një shkëmb i stërmadh që duket një mijë metra i lartë e që bie thikë në lumë, përballë rrugës së makinës dhe që e ke përpara sysh gjithnjë kur je në grykë. Në mes të kepit, përveç tubit të hidrocentralit të papërfunduar kurrë, ke edhe atë ujvarën; një vijë e bardhë në shkëmbin gri - dimrit një hej akulli pesëdhjetë metra, verës një ylber i përher-shëm. Kur je brenda grykës e kupton se përse këta njerëz nuk kanë frikë të kalojnë përherë bri kepit; se ai shkëmb i stërmadh, tashmë duket i vogël; atje je sipër tij.

Në Grykën e Çajës, si në çdo vend tjetër, ka një mijë legjenda e përralla për shkëmbin, për pyjet, për varrezat e për lugetërit. Të gjitha këto i mëson kur shkon atje e rri ca kohë, por jo për një natë, sepse kuptohet, kur shkohet në vendlindjen time shkohet për të bujtë e jo për t'u kthyer. Thjesht, nuk ke kohë të kthehesh brenda një dite.

Në një mijë e pesëqind metra nga niveli i detit, një natë marsi kur thoshin se nuk dilej përjashta nga bora, në lagjen Koke të Shkinakut lindën tre fëmijë, dy djem e një vajzë. Unë jam njëri prej tyre. Tjetri sillet nëpër Njukasëll e vajza në Durrës sheh telenovelat e pret të shoqin që është në Greqi. Kur linda unë mamia nuk erdhi fare se pati borë rrugës, por për ta marrë shpërblimin i vendosën lindjet në tri data të ndryshme. Ndosh-ta, prandaj nuk iu jap rëndësi datave.

Te Koket, te lagjja ime, te vendlindja ime, janë gjithnjë gjashtë kroje. Shtëpitë dikur ishin pesëmbëdhjetë, por nuk di t'i numëroj më, sepse njerëzit ikin përditë. Dikush kthehet vetëm për verë, dikush ka vite që nuk kthehet më. Herën e fundit që isha, më thanë se tash është problem organizimi i dasmave dhe mortave,

sepse nuk ka djem për hyzmet, kanë ikur djemtë. Shtëpitë janë dykatëshe e me gurë gri të errët e me botë (një lloj balte e bardhë dhe shumë ngjitëse) nga themelet në çati. Oxhaqet në mur e një kthinë përjashta për kuzhinë. Ndarjet e kateve janë bërë me trarë druri e me tavanë prej dërrase; ndoshta tavani i odës së miqve të Las Xhepë është një nga ato gjëra që më ka edukuar ta dua të bukurën. Ato shtëpi, me sa duket, nga rrënojat që i rrethojnë janë mbetjet e një vendbanimi më të madh. Nuk ka gardhe. Ka vetëm sokaqe që shpien nga shtëpia në shtëpi e te krojet e përbashkëta në sheshe të vegjël. Pastaj më poshtë janë arat e lumi e më sipër mali e bjeshka. Në anën tjetër të lumit të Çajës ka ara, mal e bjeshkë. Rreth e rrotull shtëpive janë po-jatat, d.m.th stallat e dhenve, të lopeve e të dhive. Kuajt, shpesh i lënë më vete e shpesh të përzier me gjënë tjetër. Pra, unë jam pasardhës barinjsh që ruajnë dhentë në bjeshkët e tyre e që janë krenarë për atë çka janë.

Ah! Se desh harrova t'iu tregoj për Tërfonjën, e cila gjendet sipër katundit tim. Atje në majë hapet një panoramë madhështore, ku kupton sensin e lirisë. Në krah ke shkëmbinjtë e majave të Korabit, bjeshkët e Gjallicës, nën vete ke fushën e Shishtavecit e tutje në veri fushën e Kosovës, që duket deri larg në malet e Nishit. Në perëndim është mali i Pikëllimës, Pashtrikut, gropa e Hasit, Alpet e bardha. Në lindje ke vargun e maleve të Sharrit. Poshtë andej nga jugu ke një valëzim malesh të mrekullueshme që mbarojnë me Tomorin madhështor, një hapësirë ku ka pak ajër, por ku i hap krahët dhe të duket sikur do të përqafosh gjithë Shqipërinë, gjithë botën.

Diku, në një nga librat që kam lexuar ishte një fotografi, ku tregohej burimi fillestar i Misisipit. E shpesh, duke qenë në

rrjedhën e njerëzve në Bulevardin “Dëshmorët e Kombit” apo në shëtitoren “Garibaldi” mendoj për burimin e kësaj rrjedhe të pafund njerëzish. Pastaj e mendoj Grykën e Çajës si ajo gurra ku së pari merr rrjedhë jeta, si një nga milionat e gurrave që përbëjnë atë çka quhet njerëzim; si burimi nga ku jam nisur unë, një pikë uji për në oqeanin e jetës dhe sot, në rrugëtimin tim jam këtu, bashkë me ju e së bashku bëjmë lumë...

Na kish ra me u sjellë
udhëve të botës,
vlla

Dashnorë të lirisë
Të mbarsun me ëndrra.

Na kish ra me mbetë
udhëve të botës,
vlla

Me një dëshirë në shpirt
Me u kthye
gjallë a vdekë...

